

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BANKALARIN PARA ÜRETİM SÜRECİ: KİSMİ REZERV SİSTEMİ ÜZERİNE BİR
ANİMASYON ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enis TÜYSÜZ

HAZİRAN - 2021

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BANKALARIN PARA ÜRETİM SÜRECİ: KISMİ REZERV SİSTEMİ ÜZERİNE BİR
ANİMASYON ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enis TÜYSÜZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bünyamin ER

HAZİRAN - 2021

TRABZON

ONAY

Enis TÜYSÜZ tarafından hazırlanan “Bankaların Para Üretim Süreci: Kısmi Rezerv Sistemi Üzerine Bir Animasyon Çalışması” adlı bu Çalışma 30.07.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Finans Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Bünyamin ER	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Uğur KAYA	Üye	☐	☐	
Doc. Dr. İdris VARICI	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışma'da bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Enis TÜYSÜZ
25.06.2021

ÖNSÖZ

Para, herhangi bir mal ya da hizmet alımı karşılığında karşı tarafa yapılacak olan ödeme veya ilgili tarafa borçların ödenmesi gibi iktisadi işlemlerde tarafların kullandıkları bir değişim aracıdır. Paranın nasıl üretildiği hususunda ise literatürde Kredi Üretme Sistemi, Finansal Aracılık Sistemi ve Kısmi Rezerv Sistemi olmak üzere üç sistem bulunmaktadır.

Paranın nasıl üretildiği konusu üzerinde çeşitli tartışmalar mevcuttur. Merkez Bankası her ne kadar kağıt para basma yetkisini elinde bulundursa da piyasadaki para arzı bankalar tarafından belirlenmektedir. Bankaların para arzını etkileyebilecek gücü elinde bulundurmaları ise kaydi para üretme kabiliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde kaydi para üretme süreci Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayandırılarak gerçekleştirilmektedir.

Bankaların para üretme süreçleri üzerine literatürde bulunan üç adet sistemden bir tanesi olan Kısmi Rezerv Sistemi, bankaların kaydi para üretme mekanizmalarının temelini oluşturmaktadır. Bu Çalışma'da, Kısmi Rezerv Sistemi'nin çalışma mekanizması ve muhasebe uygulamaları ile bu mekanizmanın nasıl desteklendiğini topluma aktarmak amacıyla bir animasyon geliştirme fikri üzerine yoğunlaşmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda, Yükseköğretim Kurumu'ndan destekli bir poje çalışması gerçekleştirilerek bir Kısmi Rezerv Animasyonu geliştirilmiştir. Animasyon kapsamında çeşitli senaryolar kurgulanmış ve söz konusu senaryolar animasyon üzerinden kullanıcılara sunulmuş, bankaların kaydi para üretme süreçleri ile ilgili toplumun bilgilendirilmesi ve literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

“Bu Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 8694”

Bu Çalışma'nın her aşamasında kıymetli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım sayın Prof. Dr. Bünyamin ER'e teşekkür ederim.

Haziran, 2021

Enis TÜYSÜZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKALAR VE PARA ÜRETİMİ	3-17
1.1. Banka ve Bankacılık Kavramları	3
1.2. Bankaların Ekonomik Sistemdeki Temel Fonksiyonları	4
1.2.1. Kaynakların Etkin Kullanımı Fonksiyonu	4
1.2.2. Finansal Aracılık Faaliyetinde Bulunmak.....	5
1.2.3. Kaydi Para Üretme.....	5
1.2.4. Para Politikası Uygulamalarında Etkinlik Sağlama	5
1.2.5. Ekonomik İstikrarı Destekleme	6
1.2.6. Ulusal ve Küresel Ticaretin Gelişimini Destekleme	6
1.3. Para ve Paranın Fonksiyonları	6
1.3.1. Ödeme Aracı Olarak Para	7
1.3.2. Hesap Birimi Olarak Para	7
1.3.3. Değer Biriktirme Aracı Olarak Para	8
1.4. Farklı Bankacılık Dönemlerinde Para Üretimi.....	8
1.4.1. Emanetçi Bankacılık Döneminde Para Üretme Faaliyeti.....	8
1.4.2. Ortaçağ Bankacılık Döneminde Para Üretme Faaliyeti	9
1.4.3. Modern Dönemde Para Üretimi	10
1.5. Kağıt ve Kaydi Formda Para Üretimi	10
1.6. Para, Kredi, Faiz ve Ekonomik Sistem İlişkisi.....	11

1.7. Bankaların Para Üretme Sınırları	13
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. PARA ÜRETİM SÜRECİNİ KAPSAYAN BANKACILIK SİSTEMLERİ.....	18-54
2.1. Kredi Üretme Sistemi.....	18
2.1.1. Kredi Üretme Sistemi'nin Muhasebeye Yansımaları	22
2.2. Finansal Aracılık Sistemi	22
2.2.1. Finansal Aracılık Sistemi'ne Genel Bir Bakış	23
2.2.2. Finansal Aracılık Sistemi'nin Olumlu Yönleri	28
2.2.3. Finansal Aracılık Sistemi'nin Olumsuz Yönleri	30
2.3. Kısmi Rezerv Sistemi.....	31
2.3.1. Kısmi Rezerv Sistemi Kavramı.....	31
2.3.2. Kısmi Rezerv Sistemi'nin Muhasebeye Yansımaları	34
2.3.3. Kaydi Para Üretimi ve Para Arzının Kontrolü.....	38
2.3.4. Para Arzı ve Para Çarpanı.....	41
2.3.5. Kısmi Rezerv Sistemi'nin Olumsuz Etkileri.....	44
2.3.5.1. Enflasyon ve Deflasyon Üzerine	44
2.3.5.2. Ekonomik Döngüye Olumsuz Etkileri.....	46
2.3.5.3. Finansal İstikrar Açısından Sakıncaları	47
2.3.5.4. Muhasebe Açısından Sakıncaları.....	48
2.3.5.5. Sosyoekonomik Açısından Sakıncaları	49
2.3.5.6. Finansal Krize Sebebiyet Verme	50
2.3.5.7. Haksız Zenginleşme ve Gelir Eşitsizliğine Sebep Olmak	50
2.3.5.8. Merkez Bankası Faaliyetleri Üzerine Etkileri	51
2.4. Literatür Taraması.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KISMİ REZERV ANİMASYONU	54-84
3.1. Animasyon Kavramı ve Eğitimde Animasyon Modelinin Kullanımı.....	54
3.2. Geliştirilen Kısmi Rezerv Animasyonu	55
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	99

ÖZET

Bankaların finansal sistemdeki rolü ve fonksiyonları, hem mali politikalar hem para politikaları hem de devlet politikalarını etkilediği için önem arz etmektedir. Bankaların borç (kredi) verirken, bünyesindeki mevcut mevduatları mı kullandığı yoksa yeni para mı yarattığı sorusu geçmişten günümüze tartışılan bir konudur.

Bankaların kredi kullandırırken mevcut mevduatları mı kullandığı yoksa yeni para mı yarattığı sorusu üzerine farklı zaman dilimleri içerisinde üç farklı sistem ortaya atılmıştır. Bu sistemlerin en eski olanı Bankaların Kredi Üretme Sistemi'dir. Bankaların Kredi Üretme Sistemi'ne göre her banka farklı muhasebe operasyonları ile kredi kullandığında, kullandığı kredinin tutarını kendisi yaratmış olmaktadır. Bir diğer ve aynı zamanda bu çalışmanın da odak noktası olan sistem ise Kısmi Rezerv Sistemi'dir. Kısmi Rezerv Sistemi'ne göre bankalar tek başına değil fakat finansal sistemde diğer bankalar ile bir bütün olarak para yaratabilmektedirler. Konu bu şekilde ele alındığında her banka finansal sistem içerisinde yalnızca bir finansal aracı konumundadır ve topladığı mevduatları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullandırmaktadır. Soruya cevap arayan diğer bir sistem ise Finansal Aracılık Sistemi'dir. Finansal Aracılık Sistemi'ne göre bankalar finansal sistem içerisinde hem bir bütün olarak hem de tek başlarına finansal aracılık görevi üstlenirler. Sistem, bankaların da diğer finansal kuruluşlarla aynı operasyonel yetenekleri olduğunu ve mevduat toplayarak bu topladıkları mevduatları kredi olarak fon ihtiyacı olanlara kullandırdıklarını yani para üretme yeteneklerinin bulunmadığını savunur.

Bu projenin temel çıkış noktası “bankalar para yaratabilir mi?” sorusunu cevaplayan 3 temel sistemden birisi olan Kısmi Rezerv Bankacılığı Sistemi üzerinde incelemeler yaparak bu sistemin işleyişini, süreçlerini ve ilgili muhasebe kayıtlarını bir animasyon üzerinde gösterme düşüncesidir. Kısmi Rezerv Bankacılığı üzerine geliştirilecek olan bu animasyon ile birlikte bankaların muhasebe operasyonlarını kullanarak havadan para yarattıkları sistemin, tüm detaylarıyla birlikte topluma gösterilmesi amaçlanmaktadır. İnsanlık için en güvenilir para tutma aracı olarak görülen bankaların aslında finansal sistemdeki gerçek işleyişini ve muhasebe organizasyonları sayesinde havadan nasıl kaydi para yaratabildikleri, geliştirilecek olan bu animasyon ile birlikte gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kısmi Rezerv, Animasyon Geliştirme, Para Üretme

ABSTRACT

Role and functions of banks in the financial system are of importance due to their effect on financial policies, monetary policies as well as government policies. It has been long debated whether banks use their existing deposits or create new money when granting loans (credit).

Three different theories in different periods were suggested on whether banks use their existing deposits or create new money when granting credits. The oldest of the three is the Credit Creation Theory of Banking. According to Credit Creation Theory of Banking, each bank provides credits through different accounting operations and can create the money of provided credit. Another theory, also focal point of this study, is the Theory of Fractional Reserve Banking. According to the Theory of Fractional Reserve Banking, banks can create money not on their own but as a whole with all other banks within the financial system. When the issue is addressed within this regard, each bank is solely a financial intermediary within the financial system and provides their deposits as credits to those in need. Another theory seeking to answer this question is the Theory of Financial Intermediation. According to the Theory of Financial Intermediation, banks act as financial intermediaries both individually and as a whole within the financial system. This theory suggests that banks possess the same operational capacities with other financial institutions, take deposits and facilitate such deposits as credits to those in need of funds, and that they are not capable of creating money.

Starting point of this project is conducting a study on the Theory of Fractional Reserve Banking, which is the 3 main theories that answer the question of "can banks create money?", and demonstrate the functioning, processes and relevant accounting records of this system with a simulation. Along with this simulation, which will be developed on Fractional Reserve Banking, it is aimed to show the public with all the details of the system where banks make unfair profits by using their accounting operations. The actual functioning of banks, which are seen as the most reliable means of holding money for people, and how they are in the gravy through accounting organizations, will be shown along with this simulation, which will be developed

Keywords: Fractional Reserve, Simulation Development, Making Money

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Tek Düzen Hesap Planına Göre Banka Bilançosu Aktif ve Pasif Kalemleri	33
2	A Bankası ve İkinci kuşak banka'nın Kredi Genişleme Kararları ve Olası Sonuçları.....	34
3	Bankacılık Sistemi Tarafından Yaratılan Çoklu Mevduat Adımları	37
4	Bankaların Kredi Kanalıyla Kaydi Para Üretme Süreci	44
5	Animasyonda Uygulanan Zorunlu Rezerv Oranları (%)	577
6	Animasyon Kapsamında Para Üretme Sürecinin Özeti	82
7	Para Üretme Sürecinin Genel Özeti.....	833

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Kredi Verilmeden Önceki Durum	13
2	Alicının Konut Kredisini Aldığındaki Durum	13
3	Ödemenin Yapılması ve Konut Devir İşleminin Gerçekleştiği Durum.....	14
4	Kredi Verilmeden Önce Alicının ve Satıcının Bankalarının Bilançoları.....	14
5	Kredi Verilmesi ile Yeni Paranın Yaratıldığı Durum	15
6	Alicının Bankasının Satıcının Bankasına Transfer İşlemini Gerçekleştirilmesi	15
7	Doğrudan Finansman Modeli	24
8	Doğrudan ve Dolaylı Finansman Modeli.....	25
9	Bankaların Finansal Aracılık Fonksiyonu	26
10	200.000 TL Tutarlı Kredinin Banka Bilançosunda Gösterimi.....	49
11	Kısmi Rezerv Animasyonunun Başlangıç Ekranı	56
12	Senaryo 1'in Tamamlanma Ekranı	59
13	Senaryo 2'nin Tamamlanma Ekranı	61
14	Senaryo 3'ün Tamamlanma Ekranı	64
15	Senaryo 4'ün Tamamlanma Ekranı	66
16	Senaryo 5'in Tamamlanma Ekranı	68
17	Senaryo 6'nın Tamamlanma Ekranı	70
18	Senaryo 7'nin Tamamlanma Ekranı	72
19	Senaryo 8'in Tamamlanma Ekranı	74
20	Senaryo 9'un Tamamlanma Ekranı	76
21	Senaryo 10'un Tamamlanma Ekranı	79
22	Senaryo 11'in Tamamlanma Ekranı	81

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Toplam Nakit Miktarı, Toplam Rezerv Miktarı ve Para Arzı arasındaki İlişki.....	17
2	Rezerv Oranı ile Kaydi Para Miktarı Arasındaki İlişki	41
3	Türkiye’de M2 Para Arzı ile Toplam Kredi Hacmi Arasındaki İlişki	47

KISALTMALAR LİSTESİ

TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
K.V.D.A.K	: Kısa Vadeli Diğer Açık Krediler
T. MEV	: Tasarruf Mevduat
Y.B	: Yurtiçi Bankalar
Z.K	: Zorunlu Karşılıklar

GİRİŞ

Bankalar para üretebilirler mi sorusuna verilecek cevap aslında ekonomik sistemin temellerinin de anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır. İnsanoğlu yaşamı boyunca birikim yapmış ve servetini artırma çabası göstermiştir. Haliyle emeklerinin karşılığı sonucu elde ettiği birikimlerini de güvenilir bir ortamda saklama gereksinimi duymuştur. Bankalar, insanoğlunun bu gereksinimini gidermek amacıyla emanet kabul etmeye başlamış ve böylece ilk bankacılık fonksiyonu olan mevduat kabul etme ve kabul edilen mevduatları saklama fonksiyonu gerçekleşmiştir. Zamanla bankalar kendilerine emanet edilen birikimleri kullanmaya başlamasıyla da diğer bir bankacılık fonksiyonu olan kredi sağlama fonksiyonu da gerçekleşmeye başlamıştır.

Bankacılık sisteminin çalışma prensipleri ve paranın nasıl yaratıldığı konuları ile ilgili literatürde üç sistem bulunmaktadır. Bu sistemler içerisinde günümüzde etkin olan Finansal Aracılık Sistemi olup bu bu sisteme göre bankalar yalnızca mevduat toplayarak kaynak oluşturmakta ve bu kaynakları da kredi olarak kullanılmaktadır. Finansal Aracılık Sistemi'ne göre daha eski olan diğer bir sistem Kısmi Rezerv Sistemi'dir. Kısmi Rezerv Sistemi de bankaları Finansal Aracılık Sistemi'nde olduğu gibi finansal araçlar olarak kabul etmektedir. Ancak müstakil bir banka tek başına para üretme kabiliyetine sahip değilken bankacılık sisteminin bir bütün olarak para yaratabileceği tezini savunmaktadır. Üç sistem içerisinde geçmişi yüz yıl öncesine dayanan ve en eski olanı Kredi Yaratma Sistemi'dir.

Günümüz ekonomik sistemlerinin gelişen teknoloji ve değişen sosyal hayat ile birlikte sürekli değişime uğradığı aşikardır. Bu değişimden gerek bankacılık sistemi gerekse de para sistemi de etkilenmektedir. Hızla değişen dünyaya ayak uydurabilmek ve ekonomik sistemleri daha iyi anlayabilmek için ekonominin temellerinin kavranabilmesi büyük önem taşımaktadır. Dijitalleşmenin hayatın her alanında kendini fazlasıyla kabul ettirmesinden etkilenen alanlardan birisi de şüphesiz eğitim sektörüdür. Fakat geniş bir çalışma yapıldığında bankacılık alanında eğitsel bir boşluk olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. Bu çalışma ile birlikte; para ve bankacılık sisteminin temelini anlaşılabilmesi için bankaların parayı nasıl ürettiklerinin de anlaşılması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak bir kısmi rezerv animasyonu geliştirmek ve böylece literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmada yukarıda bahsi geçen üç bankacılık sisteminden birisi olan Kısmi Rezerv Sistemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bankaların kısmi rezerv bankacılık sistemini baz alarak ve bu işlemleri muhasebe organizasyonları ile destekleyerek nasıl havadan para ürettikleri tarafımızca geliştirilen bir animasyon üzerinde aktarılmıştır.

Yukarıda belirtilen amaç çerçevesinde çalışma üç bölüm olarak hazırlanmıştır. İlk bölümde para ve bankacılık kavramlarına değinilerek bankaların ekonomideki temel fonksiyonları, para-kredi-faiz ilişkisi ve bankaların para yaratma kısıtları kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümde mevcut üç bankacılık sistemi üzerinde durulmuştur. Kredi Yaratma Sistemi, Kısmi Rezerv Sistemi ve Finansal Aracılık Sistemi detaylı olarak açıklanmış ve her bir sistemin muhasebeleştirme süreci gösterilmiştir. Bölüm sonunda ise üç sistem içerisinde bu çalışmanın da odak noktası olan Kısmi Rezerv Sistemi'ne yönelik literatür çalışması sunulmuştur. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise geliştirilen muhasebe temelli kısmi rezerv animasyonundan bahsedilmiştir. Çalışma sonuç bölümünün sunulması ile son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKALAR VE PARA ÜRETİMİ

Bankacılık sistemi ve ilgili kavramların anlaşılabilmesi için öncelikle para ve bankacılık kavramları üzerinde durulmalıdır ve fonksiyonlarının anlaşılması gerekmektedir. Para, kredi ve faiz arasındaki ilişki ve bankaların para yaratma kısıtları da yine bu bölümde konunun dışına çıkmadan incelenecektir.

1.1. Banka ve Bankacılık Kavramları

Banka ve bankacılık kavramları ile ilgili literatürde çok sayıda tanımlamalar bulunmaktadır. Türk Ticaret Kanunu'nun 815 numaralı maddesinde banka, Bankacılık Kanununa tabi olan kuruluşlar şeklinde tanımlanmaktadır. Bankalar genel olarak, fon arz eden finansal birimler ile fon talep eden finansal birimler arasında aracılık faaliyeti sunan ve kamu ya da özel kurumlar tarafından kurulan kredi para ve sermaye gibi konularda tüm hizmetleri sunan finansal kuruluşlar olarak kabul görmektedir. Vadeye, riske ve likiditeye aracılık hizmet faaliyeti sunan bankalar aynı zamanda kredi, faiz ve likidite riskine de katlanmaktadır. Bankalar söz konusu faaliyetleri dışında kaydi para üretme kabiliyetine de sahip olan finansal kuruluşlardır (Uludağ ve Arıcan, 1999:197; Gülen, 2015: 4).

Bankacılık ise kısaca, belirli bir faiz karşılığında fon fazlası bulunan ekonomik birimlerden para kiralamak ve kiralanan paranın fon ihtiyacı olanlara satılması sonucu faiz karşılığında gelir elde edilmesi faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Gündoğdu, 2014: 27). Ayrıca 5411 numaralı Bankacılık Kanunu 1. maddesine göre bankacılığın amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanım göstermektedir ki bankacılığın kapsamı çok geniş tutulmaktadır.

Farklı alanlarda ve farklı konularda çalışan ve ekonomik sistem içerisinde hem belirli kurallar dahilinde hem de birbirleri ile ilişkileri bulunan tüm bankaların faaliyet gösterdiği yapı bankacılık sistemi olarak tanımlanmaktadır. Devlet, bankalar arasındaki kural ve ilişkileri bazen müdahalelerle düzene sokarken bazen de herhangi bir müdahalede bulunmadan serbest bırakmaktadır. Yani devlet istediği takdirde yasalarını kendisinin koyduğu bir bankacılık sistemi kurarak bankalar arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir (Öçal ve Çolak 1995'ten aktaran Aladağ, 2010: 19).

Finansal piyasaların en önemli yapı taşı olan bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankalar, geçmişten günümüze önemli değişikliklere uğramış ve tarihsel süreçte üstlendikleri sorumluluklar ve gösterdikleri faaliyetlerde değişiklikler olduğu görülmektedir. Günümüz ekonomisinde faaliyet gösteren bankalar; gerek geçmişte sahip oldukları birikimler, gerek hizmet sundukları kitledeki büyüme, gerekse de kurumsallaşan yapıları ve geliştirdikleri teknolojiler gibi etkenlerden ötürü küresel ekonomiler için önemli kuruluşlar olarak kabul görmektedirler (Ertay, 2014: 5).

1.2. Bankaların Ekonomik Sistemdeki Temel Fonksiyonları

Ekonomik sistemde faaliyet gösteren bankaların kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlamak, finansal aracılık faaliyetinde bulunmak, kaydı para üretmek, para ve maliye politikalarının etkin bir şekilde yürümesini desteklemek, sürdürülebilir ekonomik istikrar sağlamaya katkıda bulunmak, ulusal ve küresel ticaretin gelişimini desteklemek ve reel sektöre kredi sağlamak gibi çeşitli fonksiyonları bulunmaktadır.

1.2.1. Kaynakların Etkin Kullanımı Fonksiyonu

Neoklasik iktisatta etkinlik kriteri olarak kabul gören Pareto etkinliği kavramı, hiçbir ekonomik birimin ekonomik durumunda kötüleşmeye sebep olmadan bazı ekonomik birimlerin zenginleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Yani zenginlerin mal varlığında meydana gelen bir artıştan yoksulların etkilenmediği bir ekonomide Pareto etkinliği sağlanmakta ve söz konusu ekonominin optimum olduğu varsayılmaktadır (Arıkboğa, t.y.; 27). Bir ekonomide mevcut kaynaklar kullanılarak en yüksek gelirin elde edilmesi ise iktisadi etkinliği nitelendirir (Akgüç, 1989: 5).

Ekonomilerde kaynakların atıl kalması durumunda gerek ekonomik birimler gerekse de söz konusu ekonomiler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir ve gelişmeleri zorlaşmaktadır. Fon fazlası bulunan ekonomik birimlerden fon açığı bulunan ekonomik birimlere doğru kaynak aktarımı sağlayan bankalar bu şekilde atıl fonlara işlevsellik kazandırmakta ve ekonomide makro seviyede etkinlik sağlamaktadır (Altan, 1998: 44).

1.2.2. Finansal Aracılık Faaliyetinde Bulunmak

Bankaların temel fonksiyonlarından bir tanesi finansal aracılık faaliyetinde bulunmaktır. Finansal sistemin önemli yapı taşlarından birisi olan bankaların işleyişinin anlaşılabilmesi için, finansal araçların ekonomik sistemdeki rolünün de iyi anlaşılması gerekmektedir. Böylece ekonomilerde bankalara niçin ihtiyaç duyulduğu daha da iyi anlaşılacaktır (Casu vd., 2006: 4). Bankalar fon açığı bulunan ekonomik birimlerden fon fazlası bulunan ekonomik birimler arasında finansal aracılık faaliyetinde bulunmakta ve böylece ekonomideki tasarrufların yeniden dağıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Fon fazlası bulunan tasarruf sahipleri, ellerinde bulunan fazla kaynakları belli koşullar altında daha fazla kar elde etme arzusu ile bankalar aracılığı ile üretim kanallarına aktarmakta ve buradaki kaynağın ekonomik birimler arasındaki el değişimine bankalar finansal aracılık rolü ile katkı sağlamaktadırlar (Gülhan, 2009:6).

1.2.3. Kaydi Para Üretme

Bankalar aktiflerine kabul ettikleri reel Aktifi parasallaştırarak para üretmektedirler. Ekonomilerde para üretme gücü bankacılık sisteminin elinde bulunmaktadır. Özel kişiler ya da bankalar harici diğer tüzel kuruluşlar birbirleri arasında borç-alacak ilişkisi oluşturarak para yaratamazlar. Kaydi para, nakit kullanımı olmaksızın banka hesaplarında yaratılan bir ödeme aracı olarak tanımlanabilmektedir. Kaydi para üretmenin en temel belirleyicisi zorunlu karşılık oranıdır. Zorunlu karşılık oranı ile yaratılan kaydi para arasında ters orantı bulunmaktadır yani zorunlu karşılık oranının düşmesi para üretme katsayısını ve dolayısıyla da kaydi para miktarını artırmaktadır. Banka mevduatları, bono (tahvil ya da çekler), bankaların tüketiciye kullandığı krediden kullanılmayan ve zorunlu karşılıklar ayrıldıktan sonra geriye kalan tutarlar ve tahsile verilen senetler kaydi para için kaynak olarak kullanılmaktadır (Parasız, 2000: 217; Altan, 1998: 46).

Bankalar kaynak oluşturmak üzere topladıkları mevduatların bir kısmını zorunlu karşılık olarak ayırdıktan sonra söz konusu tutarın geriye kalanını fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullanılmaktadır. Kullanılan kredi finansal sisteme enjekte edilip tekrar bankacılık sistemine mevduat olarak geriye dönmektedir ve böylece kaydi para miktarı da artmaktadır. Söz konusu bu döngü, bankaların kaydi para üretme fonksiyonu şeklinde isimlendirilmektedir (Şahbaz, 2010: 6).

1.2.4. Para Politikası Uygulamalarında Etkinlik Sağlama

Ekonomilerde ulaşılmak istenen hedeflerin gerçekleşebilmesi için para ve maliye politikası araçlarının etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Para politikası uygulamaları ile ekonomilerdeki en uygun para miktarının belirlenmesi, istihdam seviyesinin artırılması, etkin bir kredi politikası uygulanarak ekonomik büyümeye katkı sağlanması ve ekonomik istikrara katkıda

bulunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından uygulanan başlıca para politikası araçları; zorunlu karşılık oranları, reeskont oranı, açık piyasa işlemleri, disponibilitate oranı, mevduat faiz oranları ve kredi sınırlaması olarak sıralanmaktadır. Para politikası uygulamaları TCMB vasıtası ile planlanmakta ve bankalar üzerinden etkinlik kazanmaktadır. Para politikası uygulamalarının başarılı olması ile bankacılık sisteminin gelişmişlik düzeyi arasındaki doğru yönlü ilişki sebebiyle etkin bir para politikası uygulanmak isteniyorsa bankacılık sisteminin de o denli gelişmiş olması gerekmektedir (Altan, 1998: 46; Serdar, 2018: 5).

1.2.5. Ekonomik İstikrarı Destekleme

Sürdürülebilir ekonomik büyüme için gelişmiş ve güçlü bir bankacılık sistemi organizasyonunun oluşturulması gerekmektedir. Söz konusu güçlü ve gelişmiş ibareleri ile sermayesi yeterli, denetim mekanizması etkin, şeffaf ve yatırımcılara güven veren bir ekonomik model ifade edilmektedir. Gelişmiş bir bankacılık sistemi sağlanamaması durumunda yatırımcılar bankalardaki paralarını çekme yoluna gidebilir ve bunun sonucunda da bankalar zor duruma düşer ya da bankaların fona devredilmesi söz konusu olur. Tüm bu ihtimaller bankacılık sisteminde riske ve bir finansal krize neden olabilmektedir (Şimşek, 2013: 4).

1.2.6. Ulusal ve Küresel Ticaretin Gelişimini Destekleme

Bankalar ithalat ya da ihracat faaliyetinde bulunan firmalara mal ya da hizmet alımlarında prefinansman ve akreditif uygulamalarıyla finansman sağlayarak ithalat ve ihracat işlem hacimlerinin genişletmektedirler (Hazar ve Babuşçu, 2017: 48). İhracat yapan firmalar için üzerinde durulan en hassas konu tahsilatın zamanında yapılabilmesidir. İthalat yapan firmalar açısından ise satın alınan malın sevkinde bir gecikme olmaması hususudur. Bankalar ithalatçı ve ihracatçı firmaların bu hedefleri doğrultusunda aracılık hizmeti sunmakta ve ithalatçılara ödemenin zamanında gerçekleşmesi, ihracatçılara ise satın alınan mallarının sevkinde herhangi bir gecikme olmayacağını garantisini vermektedirler. Yani bankalar hem ithalat hem de ihracat boyutunda ticari ilişkilerin gelişimine destek olabilmek adına kefil rolü üstlenerek işlemlerin sorun olmadan gerçekleşmesine destek olmaktadır (Seyidoğlu, 2001: 329).

1.3. Para ve Paranın Fonksiyonları

Para, herhangi bir mal ya da hizmet alımı karşılığında karşı tarafa yapılacak olan ödeme veya ilgili tarafa borçların ödenmesi gibi iktisadi işlemlerde tarafların kullandıkları bir mübadele aracı olarak tanımlanmaktadır (Mishkin, 2011: 48). İktisadi işlemlerde mübadele doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Takas ya da trampa olarak da isimlendirilen dolaylı mübadelede hem alıcı hem satıcı ihtiyacını tek bir mübadele aracıyla karşılamaktadır. Buna örnek olarak 1 kg

buğdaya karşılık 1 kg pirinç verilmesi gösterilebilmektedir. Diğer bir mübadele türü olan doğrudan mübadelede ise alışverişte taraf olanlardan birisi diğerinin ihtiyacını karşılarken, ihtiyacı karşılanan taraf da bunun karşılığında diğer tarafa para ödemektedir (Paya, 1994: 17; Şahin, 2019: 12).

Paranın 3 fonksiyonu bulunmaktadır (Parasız, 2012: 8):

- Para bir ödeme aracıdır.
- Para bir hesap birimidir.
- Para bir değer biriktirme aracıdır.

1.3.1. Ödeme Aracı Olarak Para

Paranın olmadığı bir ekonomide karşılıklı ihtiyaçları giderme sorunu olarak bilinen bir problem baş göstermektedir. Böyle bir ekonomide herhangi bir ihtiyacı bulunan bir taraf, ihtiyacını giderebilmek için karşılığında bir şey verebileceği başka bir taraf bulmak zorundadır. Buna örnek olarak 1kg şeker almak isteyen bir manavın buna karşılık 1 kg armut ihtiyacı olan bir bakkal bulması gösterilebilmektedir (Şahin, 2019: 13). Birçok kişi mal ve hizmetin arz edildiği anda ödemelerin parayla yapılmasını tercih etmektedir çünkü ödemelerin para ile yapılması daha kolay ve güvenilirdir. Para ile yapılan ödemeler sonunda alıcılar ve satıcılar birbirine karşı herhangi bir hak talep edememektedirler. Ekonomiler daha karmaşık hale geldikçe satıcının alıcı ile ilgili daha fazla enformasyona sahip olma gereksinimi arttığı için, paraya olan ihtiyaç da artmaktadır. Çünkü alıcı paraya sahip olduğu müddetçe satıcının daha fazla enformasyona gereksinimi kalmamaktadır. Gerek işlem hacimlerinin artması gerekse de potansiyel alıcı ve satıcıların artması için değeri kolayca belirlenebilen nihai ödeme aracı olan paraya gereksinimi artırmaktadır (Parasız, 2012: 8-9).

1.3.2. Hesap Birimi Olarak Para

Para tüm iktisadi Aktifin değerini ölçümleyen standart bir sayısal değer görevi üstlenmektedir. İktisadi Aktifin para karşılığı ölçülen değeri fiyat olarak kabul edilmektedir. Alışverişte para yerine takas yönteminin kullanılması sonucu her iktisadi varlığın edinilmesi karşılığında verilecek olan Aktifin her birinin ayrı ayrı birçok değeri söz konusu olmaktadır. Yani her bir malın ya da hizmetin değeri her alışverişte farklılık gösterebilmektedir ve bu durum bir karmaşa ortamının oluşmasına sebep olmaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki paranın ortak bir değer ölçüsü olarak kabul görmesi ve hesap birimi fonksiyonu sayesinde birçok gereksiz hesaplamaların da önüne geçilmiş olmaktadır. Böylelikle her bir malın fiyatı tek bir değer ölçüsü üzerinden ölçümlenmektedir (Özyurt, 2003: 29).

1.3.3. Değer Biriktirme Aracı Olarak Para

Ekonomilerde tüm ekonomik birimler ve genel iktisadi gelişmenin en temel şartı sermaye birikimidir ve özel sektör, kamu ve hane halkı tarafından ortaya çıkan tasarruf miktarı ve bu miktarın milli gelir içerisindeki payı iktisadi gelişme ve kalkınma ile doğru orantılıdır. İnsanlar gelecekteki yaşamlarını daha rahat şartlar altında sürdürmek amacıyla daha fazla paraya sahip olmak isterler ve bu doğrultuda gayri ihtiyari bazı ihtiyaçlarını erteleyerek ya tüketimlerini sınırlayarak tasarruf etme yoluna gidebilmektedirler yani tasarruflarını para formatında saklayabilmektedir. Tasarruf sahibi kimse, tasarruflarını dilediği gibi harcama hakkına sahipken aynı zamanda herhangi bir yatırım aracına da yatırım yapabilmektedir. Durum bu şekilde ele alındığında görülmektedir ki para, tasarruf sahibine sonsuz bir likit ve satın alma gücü tanımaktadır. (Urgancı, 1982: 10; Schmitt, 1999: 44).

Devletler parayı bir iktisat politikası aracı olarak kullanmaktadır. Ekonomilerde karar vericiler para arzı ve faiz oranlarına müdahale ederek para ve maliye politikaları amaçlarını yerine getirmeye çabalamaktadırlar. Paranın bir değer biriktirme aracı olma fonksiyonunun gerçekleşmesi aynı zamanda hesap birimi olma ve ödeme aracı olma fonksiyonları ile ilişkilidir. Örneğin enflasyonun etkin olduğu ekonomilerde ekonomik birimlerin tasarruflarını para olarak saklama eğilimlerinde düşüş olduğu gözlemlenmektedir çünkü tasarruflarının enflasyona yenilerek satın alım gücünün azalmasını istememektedirler (Zarakolu, 1999: 7).

1.4. Farklı Bankacılık Dönemlerinde Para Üretimi

Bankacılık tarihine bakıldığında genellikle üç farklı dönemde ele alındığı görülmektedir. Farklı bankacılık dönemlerindeki para üretimi aşağıda ele alınmaktadır.

1.4.1. Emanetçi Bankacılık Döneminde Para Üretme Faaliyeti

Tarihsel süreçte emanetçilik faaliyeti ilk olarak dini kurumlar tarafından yapılmaktaydı. Fon fazlası bulunanlar söz konusu fazla fonu dini inançlarına uygun kurumlara ihtiyaç sahibi kişilere vermek ya da daha sonra geriye almak üzere emanet olarak bırakırlardı. Zamanla dini kurumlarda biriken fonların bir saklama maliyeti ortaya çıkarmaya başlamasıyla beraber bu fonların dini kurumlar tarafından bir yatırımda değerlendirilmesi düşünülmüştür. Bu doğrultuda 1317 yılında Katolik kilisesi tarafından ünlü İtalyan bankacılar Peruzzi ve Bardi ailelerine, kilisenin elinde bulunan fonları değerlendirmesi karşılığında kiliseye banknot verilmesi teklifinde bulunmuştur ve bu doğrultuda bir mutabakata varılmıştır (Weatherford, 1997: 76).

Emanetçi kurumlar aslında ilkel dönemde, tasarruf fazlası bulunanlardan bazı iktisadi Aktifi emanet olarak kabul eder ve bunun karşılığında bir saklama bedeli olarak emanetçilik faaliyetinde

bulunmalarından ötürü dolaylı yoldan bir bankacılık hizmeti sunmuş olmaktadırlar. Bu yüzden dolayı emanetçi kurumlar ilkel dönemin bankaları olarak kabul görmektedirler. Emanetçi kuruluşlar aldıkları iktisadi varlık karşılığı müşteriye verdikleri belgeler müşterinin şahsına ait olarak düzenlenmekte ve müşteriler de söz konusu belgelerin üzerine bir not ekleyerek bu belgeleri alışverişte kullanabilmekteydi. Bu yapılan işlem günümüzdeki çeklerin ciro edilmesi işleminin benzeridir. Alışveriş işleminde sağladığı söz konusu kolaylıktan dolayı emanetçi kuruluşlara olan talep de zamanla artmıştır. Fakat emanetçi kuruluşlar herhangi bir borç alışverişi ya da kredi verme gibi bir faaliyette bulunmadıkları için para üretme ya da para arzını artırma gibi bir güce sahip değildirler (Şahin, 2019: 52).

1.4.2. Ortaçağ Bankacılık Döneminde Para Üretme Faaliyeti

Bankalar, Ortaçağda faaliyetlerini emanetçi dönemde olduğundan biraz daha fazla geliştirmiştir. Emanetçi dönemde yalnızca iktisadi varlıkları emanet olarak kabul eden bankalar, Ortaçağda ise bu faaliyetine ek olarak hem fon fazlası bulunanlardan borç alan hem de fon ihtiyacı bulunanlara borç veren bir kimliğe bürünmüştür. Dileyenler bankaya borç verip karşılığında senet almış, dileyenler ise bankaya emanet verip karşılığında şahsına ait makbuz almıştır (Şahin, 2019: 52). Bankalara verilen borçlar hem vadeli hem de vadesiz olmak üzere iki şekilde de olabilmektedir. Vadesiz mevduatı nitelleyen banknotlar aslında birer para ikamesi olarak kabul görünürken; vadeli borcu nitelendiren banknotlar ise bankanın düzenlediği birer çek formatındadır (Kallek, 2010: 19).

Mevduatın banka tarafından kabulü esnasında banka ve mudiri arasında, sözleşme detayları banka tarafından belirlenen bir anlaşma yapılmaktadır. Böyle bir anlaşmada parayı yatıran kişinin pazarlık şansı bulunmamaktadır. Bankaların bünyelerinde bulundurdukları vadeli mevduat hesapları karşılığında faiz ödeme yükümlüğü bulunmakta ve paranın belirli bir tarihe kadar tahsil edilmesini engelledikleri için aslında vadeli mevduat hesabındaki para günlük ihtiyaçlar söz konusu olduğunda kullanıma elverişli olmayan bir yapıya sahiptir ve bu sebepten ötürü daha çok yatırım amaçlı değerlendirilmektedir. Bankalar, müşteri tarafından mevduata yatırılan parayı kendi mülkiyetine geçirerek dilediği gibi kullanabilmektedirler. Mevduatın ödenme zamanı geldiğinde ise vadesiz mevduattaki tutarı olduğu gibi, vadeli mevduattaki tutarı ise daha önceden anlaşmaya varılan faizi ile birlikte ödeme yükümlülüğü altındadırlar. Vadesiz mevduat gündelik hayatta iyi bir mübadele aracı olarak kullanım sağlamasından ötürü müşteri açısından vadeli mevduata göre daha çok tercih edilmektedir (Bayındır, 2005: 8; Şahin, 2019: 53).

Ortaçağ döneminde bankalar gerçekleştirdikleri faaliyetlerden ötürü para üreten kuruluşlar olmuşlardır. Ticari bankalar devletler tarafından rezerv tutmaya zorlanmış ve bu yüzden devlet tarafından üretilen resmi paralar da rezerv miktarını ve dolayısıyla da toplam para stoku ve uzun

vadeli para arzını da etkilemiştir. Kısa vadeli para arzının belirlenmesinde ise bankalar ve devlet birlikte etkili olmaktadır (Şahin, 2019: 53-54).

1.4.3. Modern Dönemde Para Üretimi

Modern dönem bankacılık sistemi hem vadeli hem de vadesiz mevduatların tümü hukuksal altyapıda borç-alacak ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bu sisteme göre elinde tasarruf fazlası olan kişi tasarrufunu bankaya yatırdığında paranın kullanım hakkı tamamıyla bankaya geçmektedir. Böyle bir işlem sonucunda kişinin tek hak sahipliği bankaya yatırılan tutar kadar alacak hakkı sahipliği edinmesidir. Bankalar elde ettikleri mevduatı farklı yatırımlarda kullanmakta ve müşterinin hesabına kaydi para üretmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kaydi para bir sahiplik değil de banka tarafında bir borç olarak kaydedilmektedir. Ortaçağ bankacılığı ile modern bankacılık arasındaki temel fark para üretim mekanizmasının modern bankacılık döneminde merkez bankaları üzerinden tekelleştirilmiş olmasıdır. Böylece ticari bankaların tek başlarına para üretme kabiliyetleri ellerinden alınmıştır. Çünkü ticari bankalar verdikleri her kredi için mevduat hesabında bir azalış göstermek ve bu hesap hareketlerini de gün sonunda raporlamak zorundadır. Bu yüzden dolayı modern bankacılık döneminde toplam mevduat büyüklüğü ile toplam kredi büyüklüğü hemen hemen birbirine yakındır. Fakat dolanımdaki kağıt para miktarı ile toplam mevduat büyüklüğü arasında ise büyük bir fark bulunmaktadır ve bu da bankacılık sisteminin bir şekilde para yarattığının kanıtı olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2019: 54).

Modern dönemde bankacılık sisteminin para yarattığı mekanizma Kısmi Rezerv Sistemi olarak bilinmektedir. Bu sistem bankaların banka parası üreterek havadan yeni mevduat yarattığını öne sürmektedir. Bankalar için bu mekanizmanın işleminde bir tek kısıt vardır ki o da merkez bankası tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranı doğrultusunda her mevduata bir miktar rezerv tutulması gerekliliğidir (Tekdoğan, 2019: 62).

1.5. Kağıt ve Kaydi Formda Para Üretimi

Piyasada birçok farklı şekilde bulunabilen kağıt paranın tarihsel süreçte ilk örnekleri İtalya'da emanetçi kuruluşlara emanet edilen para karşılığı alınan matbu belgenin alışverişte mübadele aracı olarak kullanıldığı dönemlerde görülmüştür (White, 1999: 12, Roover, 1948: 247). Nama yazılı olarak düzenlenen bu matbu belgelerde, belge sahibi kişi söz konusu belgeyi alışverişte kullanmak istemesi durumunda, emanetçi kuruluşa yönelik bir ödeme emri düzenler ve belgeyi teslim alan taraf emanetçi kuruluşa bu belge ile başvurarak belgeyi paraya çevirebilmektedir. Belgeyi bu şekilde paraya çevirme işlemi günümüzdeki çeklerin ciro edilme işleminin aynısıdır (Şahin, 2019: 47). Diğer bir görüşe göre ise kağıt para ilk olarak birinci yüzyılda Çin'de banknot şeklinde gözlemlenmiş ve Çin'de kabul gördükten yüz yıllar sonra da Arap Yarımadası ve Orta Asya'da

görülmüş, devamında ise ticari hayatta Araplar tarafından Avrupa Kıta'sına yayılmıştır (Weatherford, 1997: 126).

Avrupa'da emanetçi kuruluşlar 13'üncü yüzyıldan itibaren banka formuna dönüşmeye başlamıştır. Emanetçi kuruluşlar belirli bir ücret karşılığında saklama hizmeti verip buna ek olarak müşterilerine nama yazılı matbu belge düzenlerken, bankaların emanet almak yerine borç alması ve müşterilerine nama değil hamiline ait banknot düzenlemesi her iki kuruluş arasındaki en temel fark olarak kabul edilmektedir. Bankaların emanetçi kuruluşlardan daha farklı işlemesinin altında yatan gerekçe ise müşteriden aldıkları borç parayı hem kendileri kazanmak hem de müşteriye kazandırmak üzere kullanıyor olmasıdır. Anonim banknotların piyasadaki dolanımı nama yazılı olanlardan daha kolay olduğu için daha tercih edilir konumdadır. Bankalar kendilerine borç olarak verilen para karşılığında düzenledikleri belgenin anonim olabilmesi için bu işlem karşılığında bir ücret alınmaması gerekmektedir. Hizmet sunan bir kurum olan bankalar ise ücret almak ya da borç olarak verilen parayı herhangi bir yatırımda değerlendirerek kazanç sağlama arzusundadır. Bankacılık sektörünün zamanla emanetçi konumundan borç tüccarlığına evrilmesinde de bu arzu etkili olmaktadır (Şahin, 2019: 49).

Süreç boyunca daha fazla fon toplayarak işletebilecekleri para miktarını artıran bankalar, bu sayede müşterilerine faiz gibi cezbedici teklifler sunmuş ve müşterilerin ilgisini çekebilmiştir. Böylece insanlar birikimlerini bankalarda değerlendirme fikrine zamanla daha da ısınmışlardır. Bankalar para kullanmak isteyen müşterilerin taleplerine karşılık verebilmek maksadıyla ellerinde bulundurdukları rezerv para miktarı dışında geriye kalan tüm mevduatı kağıt para ve kaydi para şeklinde tekrardan piyasa döngüsüne sokarak para arzını artırma gibi bir yeteneği elinde bulundurma imkanına kavuşmuştur. Banknotların zamanla birçok ekonomide resmi para olarak kullanılmaya başlaması ile birlikte teknolojik yeterliliği bulunan ticari bankalar kaydi para kullanımına yönelmişlerdir. Kaydi para gün geçtikçe resmi paradan daha fazla kullanılmaya başlamış ve böylece işlem hacmi de genişlemiştir. Bankaların kayıtlarında yarattığı satın alma gücü daima kasasında bulundurduğu rezerv miktarından daha fazla olmaktadır (Şahin, 2019: 50-51). Literatürde Kısmi Rezerv Sistemi olarak kabul gören bu sistem çalışmanın ikinci bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.6. Para, Kredi, Faiz ve Ekonomik Sistem İlişkisi

Finansal sistem içerisinde birçok iktisadi varlık bulunmaktadır ve bunlardan şüphesiz en önemli olanı para olarak kabul görmektedir. Paranın bu denli önem arz etmesinin temel sebebi, tüm iktisadi Aktifinin değerinin para karşılığı belirlenmesinden ve alışverişte alıcı ve satıcı taraflar arasındaki fon akışının genellikle para ile sağlanmasından kaynaklanmaktadır (Klise, 1964: 8; Altan, 1998: 10). Para, finansal Aktif içerisinde en likit olandır ve bu likidite sayesinde finansal piyasalarda getiri sağladığı da bir gerçektir (Rose, 1994: 38).

Finansal sistem içerisinde bulunan para ve sermaye piyasaları sayesinde yatırımcılar tasarruflarını değerlendirebilmekte ve kazanç elde ederek birikimlerini artırarak söz konusu birikimlerini yatırımlarda değerlendirmekte ve bunun sonucunda da ekonomik büyüme desteklenmektedir. Faiz oranları, söz edilen finansal sistemin bir parçası olan aktörlerin yani tasarruf sahipleri ile kredi kullanarak yatırım yapanlar arasında bir köprü görevi görmektedir. Faiz oranı, borçlunun önceden belirlenen vade sonunda borcu aldığı kişi ya da kuruma ödemek zorunda olduğu fiyat ya da bir başka ifade ile kredinin fiyatı olarak kabul edilmektedir (Altan, 1998: 11).

Faiz oranlarının yüksek ya da düşük olması ekonomik birimler arasında bazı işaretler olarak algılanmakta ve faiz oranlarının yapısına göre pozisyon alınmaktadır. Faiz oranlarının düşük olması tasarrufları azaltarak borç kullandırma aktivitelerini azaltmakta iken borçlanmayı ve yatırım yapmaya yönelik harcamaları özendirici olarak yorumlanmaktadır. Faiz oranlarının yüksek olması durumu ise tasarruf miktarını artırıp borç vermeyi cazip kılmakta iken borçlanma ve yatırım harcamalarını ise azaltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Faiz oranlarındaki değişimler gerek yatırımcıları gerekse de finansal kurumları etkileyici sonuçlar getirdiği için hem yatırımcılar hem de finansal kurum yöneticilerinin söz konusu değişimleri iyi analiz edip yorumlamaları gerekmektedir (Shapiro vd., 1968: 327).

Borç verenler gelecekteki belirsizliği dikkate alarak uzun vadeli kredi kullanırken bunu genellikle yüksek faiz oranı karşılığında sağlamaktadırlar. Buna karşılık kredi kullanan borçlunun krediyi geri ödememe riski arttıkça faiz oranı da aynı ölçüde (risk primi kadar) artacaktır. Ayrıca yatırımcıların kısa ya da uzun vadeli fonlara yönelmesi de faiz oranlarını etkilemektedir. Örneğin kısa vadeli fonlara olan talebin artması durumunda kısa vadeli faiz oranında bir artış olurken uzun vadeli faiz oranında ise bir azalış olduğu görülmekte ve bu süreç talebin uzun vadeli fonlara artması sonucunda tam tersi şekilde de işleyebilmektedir (Rose, 1994: 181).

Ekonomik literatürde faiz oranlarının nasıl belirlendiği ve faiz olgusunun neden var olduğunu inceleyen birkaç farklı teori bulunmaktadır. Bu teoriler; Klasik Faiz Oranı Teorisi, Rasyonel Beklentiler Teorisi, Likidite Tercih Teorisi ve Borç Verilebilir Fonlar Teorisi olarak sıralanmaktadır (Özsoy, 1997: 31). Söz konusu dört teorinin de neredeyse ortak noktası ise faiz olgusunun ekonomik sistemin işleyişindeki temel parçalardan biri olarak kabul edilmesidir. Faiz teorileri, faiz ödemesinin gerekliliği altında yatan gerekçelere odaklanmak yerine faiz oranlarının nasıl belirlenmesi gerektiği konusu üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Gelişmiş ekonomilerde para arzı ve talebi ile kredi arz ve talebi gibi döngülerin işleminde finansal araçların gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak faiz oranlarının belirlenmesinde etken oldukları söylenmektedir. Özellikle ekonomik sistemlerin tam merkezinde yer alan ve ekonomilere uyguladığı politikalarla yön veren bankaların bu konudaki etkisinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Altan, 1998: 12).

1.7. Bankaların Para Üretme Sınırları

Modern ekonomilerde bankaların para üretmesini sınırlayıcı üç etken bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bankaların ne kadar kredi kullandırabilecekleri konusunda kendilerinden kaynaklı karşılaştıkları sınırlamalardır. Bankacılık sisteminin para yaratıyor olması herhangi bir müstakil bankanın serbestçe kredi kullandırarak sınırsız miktarda para yaratabileceği anlamı taşımamaktadır. Bunun nedeni ise, son derece rekabetçi bir piyasada faaliyet gösteren bankaların kredi verme işleminden kaynaklanan riskleri etkin bir şekilde yönetmek ve karlı bir şekilde kredi kullandırarak faaliyetlerine devam etme gerekliliğidir. Bankalar kullandırdıkları krediler sonucu faiz geliri elde ederken, müşteri adına bankada bulunan mevduat hesaplarına da faiz ödemek durumundadır (Bakır Yiğitbaş, 2013: 45; Yücel, 2010: 473). Bir bankanın iş modeli mevduatlar ya da diğer Pasif için ödediği faiz oranından daha yüksek bir faiz oranıyla kredi kullandırılmasına dayalıdır. Bankalar hanehalkı ve şirketleri kredi kullanmaya teşvik ederek daha fazla kredi kullandırabilmek için kredi faizlerini rakiplerine oranla daha fazla düşürmek durumundadır (McLeay vd., 2014a: 4-5). Şekil 1, 2, ve 3'te kredi kullanarak yeni bir konut satın alan kişi ile konutu satan kişinin süreç içerisinde varlık ve Pasifindeki değişim gösterilmektedir.

Şekil 1: Kredi Verilmeden Önceki Durum

Alıcı		Satıcı	
Varlıklar	Yükümlülükler	Varlıklar	Yükümlülükler
Mevduatlar	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar (ev)	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar
Nakitler		Mevduatlar	
		Nakitler	

Kaynak: Mcleay vd., 2014a: 6

Şekil 2: Alıcının Konut Kredisini Aldığındaki Durum

Alıcı		Satıcı	
Varlıklar	Yükümlülükler	Varlıklar	Yükümlülükler
Yeni Mevduat	Yeni Kredi	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar (ev)	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar
Mevduatlar	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar	Mevduatlar	
Nakitler		Nakitler	

Kaynak: Mcleay vd., 2014a: 6

Şekil 3: Ödemenin Yapılması ve Konut Devir İşleminin Gerçekleştiği Durum

Alıcı		Satıcı	
Varlıklar	Yükümlülükler	Varlıklar	Yükümlülükler
Parasal Olmayan Finansal Varlıklar (ev)	Yeni Kredi	Yeni Mevduat	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar
Mevduatlar	Parasal Olmayan Finansal Varlıklar	Mevduatlar	
Nakitler		Nakitler	

Kaynak: Mcleay vd., 2014a: 6

Müstakil bir banka kredi faiz oranlarını düşürerek cazip hale getirdiği kredi şartlarından ötürü bir kişiye konut kredisi verdiği kabul edilsin. Kredi verildiği an bankadaki müşteri hesabında mevduat yaratılmış olmaktadır. Evi satın alan kişi satıcının hesabına gerekli bedeli aktardığında alıcının Aktifına bir yenisi (yeni ev), Pasifine ise yeni kredi eklenmektedir. Aynı durum satıcı açısından ele alındığında ise satıcının Aktifından “parasal olmayan varlık” (ev) düşüldükten sonra konut satışından gelen yeni banka mevduatı şeklindeki paranın satıcının Aktifına eklendiği görülmektedir.

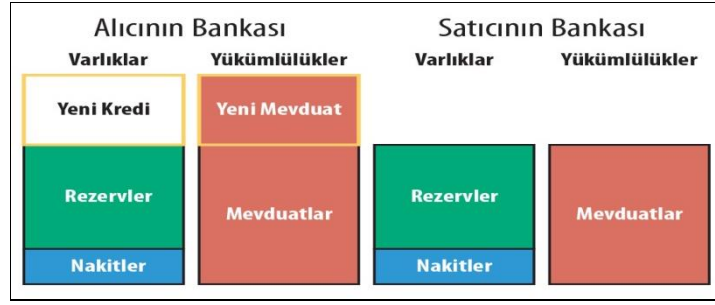
Satıcı ile alıcının farklı bankalar ile çalışmaları muhtemeldir. Alıcının kredi kullandığı banka tarafından yaratılan ve konut satışından dolayı el değiştiren para satıcının farklı bankadaki hesabına aktarılmaktadır. Alıcının bankası rezervlerini satıcının bankasındaki mevduat hesabına aktararak transfer sürecini tamamlar. Böylece alıcının bankasının Aktifında ve Pasifinde (mevduatlar kısmında) bir azalma durumu söz konusu olur. Bu transfer sürecinin sonunda alıcının bankasının mevduatlarına karşılık daha az rezerv ve daha fazla kredi tekabül etmektedir ve böyle bir durumun gerçekleşmesi bankalar için problem olarak kabul edilmektedir. Çünkü bankanın ödeme Pasifini karşılayamama riskinde bir artış söz konusu olmaktadır. Bankaların her gün önemli tutarlarda kredi verdikleri ve krediyi yukarıda ifade edildiği gibi finanse etmeleri durumunda rezervlerinin tamamı tükenecektir (Mcleay vd., 2014a: 5). Kredi verme süreci ve sonrasında alıcı ve satıcının bankalarının bilançolarındaki değişim Şekli 4, 5 ve 6’da gösterilmektedir.

Şekil 4: Kredi Verilmeden Önce Alıcının ve Satıcının Bankalarının Bilançoları

Alıcının Bankası		Satıcının Bankası	
Varlıklar	Yükümlülükler	Varlıklar	Yükümlülükler
Rezervler	Mevduatlar	Rezervler	Mevduatlar
Nakitler		Nakitler	

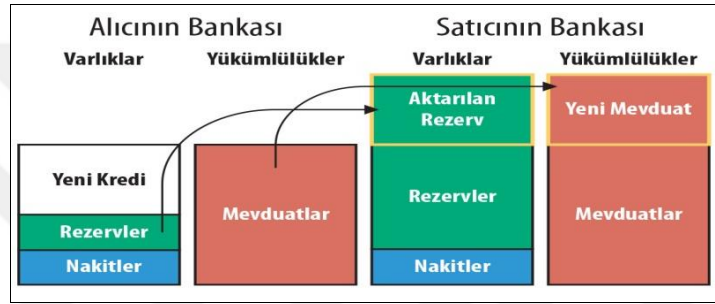
Kaynak: Mcleay vd., 2014a: 6

Şekil 5: Kredi Verilmesi ile Yeni Paranın Yaratıldığı Durum

Kaynak: Mcleay vd., 2014a: 6

Şekil 6: Alıcının Bankasının Satıcının Bankasına Transfer İşlemini Gerçekleştirmesi

Kaynak: Mcleay vd., 2014a: 6

Bankaların para üretmesini sınırlayan ikinci etken ise hanehalkı ve şirketlerin sergiledikleri tutum ve davranışlar kaynaklı ortaya çıkan sınırlamalardır. Daha fazla harcama yapmak için kredi kullanan hanehalkı ve şirketler bu parayı doğrudan başkalarına aktarmaktadır. Hanehalkı ve şirketlerin bu parayı nasıl değerlendirdikleri ekonomideki para stokunu belirlemektedir ve potansiyel harcamalar ile enflasyon üzerinde de etkili olmaktadır (Mcleay vd., 2014a: 7).

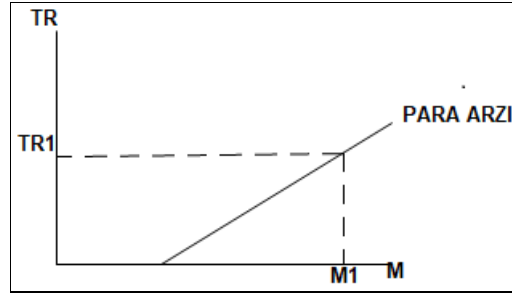
Bankalar tarafından yeni yaratılan mevduat piyasa döngüsüne girdikten sonra iki farklı sonuç doğurmaktadır ve her iki olası senaryoda da ekonomik faaliyetler açısından farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Bunlardan birincisi krediyi kullanan hanehalkı ve şirketlerin bunu kendileri adına ödenmemiş banka kredisi borcunu azaltmak ya da bitirmek amacıyla kullanılmasıdır. Kredinin bu amaç doğrultusunda kullanılması durumunda para üretme süreci tersine işlemekte ve bankalardaki tüketici bilançoları kredi verilmeden önceki pozisyonuna geri dönmektedir. Başka bir deyişle bir yandan havadan yaratılan para diğer yandan yok edilmektedir. İkinci olası sonuç ise bankalar tarafından havadan para yaratılması sonucunda bu para tüketim birimi olan hanehalkı ve şirketler arasında sürekli el değiştirerek ekonomide daha fazla harcama durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu süreç de beraberinde ekonomide enflasyonist bir baskı durumunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Mcleay vd., 2014a: 7).

Merkez Bankası para politikası uygulamaları da bankaların para üretmelerini sınırlayan etkenlerden üçüncüsüdür. Ekonomilerde parasal koşulların nihai belirleyicileri merkez bankalarıdır. Parasal taban ve rezervler üzerinde etkili olabilme yeteneği olan merkez bankaları, söz konusu değişkenler vasıtasıyla ekonomik faaliyetleri etkileyebilmektedir. Örneğin Merkez Bankası'nın piyasada bir hareket oluşturmak amacıyla menkul kıymet satın alması sonucu hem parasal taban hem de rezervlerde bir artış meydana gelmektedir. Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilen bu uygulama sonucunda bankalarca verilen kredi miktarındaki artış piyasadaki mevduatın artmasını tetikleyerek para arzının artmasına, kısa dönem faiz oranlarının düşmesine ve ekonomideki faaliyet hacminin ivme kazanmasına sebep olmaktadır (Thomas,1997: 449).

Bankaların havadan kaydi para üretmelerinin önündeki en etkin sınırlama da merkez bankaları tarafından uygulanan para politikasıdır. Merkez bankaları para politikası uygulamaları ile ekonomideki faiz oranlarını etkileyerek hanelhalkı ve şirketlerin kredi kullanma tutumlarını etkilemektedirler. Merkez bankaları, uyguladıkları faiz taahhüt politikası sayesinde faiz oranlarının ilerleyen süreçte olması beklenen değerlerle ilgili önceden taahhütte bulunması piyasayı yönlendirmekte ve uzun vadeli faiz oranları üzerinde bir istikrar sağlamaktadır (Kaya ve Tokucu, 2014: 8). Merkez bankalarının birincil hedeflerinden birisi de tüketici fiyat enflasyonunu belli seviyede tutarak parasal istikrarı sağlamaktır. Merkez bankaları tarafından faiz politikası uygulanırken enflasyonun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Örneğin, Merkez Bankası tarafından düşük faiz taahhüdünde bulunulması sonucu piyasada talebin artması ve beraberinde de enflasyonun beklenenden fazla artış eğilimi göstermesine sebep olabilmektedir. Böyle bir durumun önüne geçebilmek için Merkez Bankası, taahhüdünü gerçekleştirilerek faiz oranını artırma yoluna gidebilmektedir. Fakat durumun bu şekilde gerçekleşmesi sonucu Merkez Bankası'nın kredibilitesi bu durumdan dolayı zarar görebilecektir. Para politikasının enflasyon hedefini karşılayacak şekilde ayarlanması nihayetinde istikrarlı bir kredi ve dolayısıyla para üretme oranı belirlenmesi ile mümkündür (Aksoy, 2018: 37).

Günümüzde modern ekonomilerde merkez bankaları arzulanan kısa vadeli faiz oranına erişmek için bir miktar rezerve değil doğrudan fiyatlara odaklanmaktadır. Hem rezerv hem para arzı merkez bankası tarafından bankaların taleplerine göre belirlenmektedir (McLeay vd., 2014a: 8). Para arzındaki artış ve enflasyon düşürülmek isteniyorsa, bankacılık sistemi rezervleri Merkez Bankası tarafından düşürülmeli ve bunun sonucunda da faiz oranlarında bir artışın meydana gelmesi sağlanabilmektedir. Grafik 1'de toplam nakit miktarı, toplam rezerv miktarı ve para arzı arasındaki ilişki gösterilmektedir (Kaytancı, 2005: 21).

Grafik 1: Toplam Nakit Miktarı, Toplam Rezerv Miktarı ve Para Arzı arasındaki İlişki

Kaynak: Kaytancı, 2005: 21

Toplam rezerv miktarının (TR) dikey ekseninde, toplam para miktarının (M) yatay ekseninde ve para arzının da yukarı doğru eğimli doğru ile gösterildiği şekle göre Merkez Bankası'nın M1 para miktarı hedefine ulaşabilmek için toplam rezerv miktarını TR1 seviyesine getirecek bir hedef belirlemesi gerekmektedir (Kaytancı, 2005: 21).

Merkez bankaları para çarpanı aracılığıyla rezerv miktarını değiştirerek piyasadaki para miktarına etki etmektedir. Para çarpanı, bankaların bulundurmaları zorunda oldukları zorunlu karşılık oranına göre düzenlenmektedir. Rezerv gereksinimi birçok gelişmiş ekonomide para politikası açısından önemli bir odak değildir. Gevşek para politikası uygulanan bir ekonomide kredi faiz oranı düşürülerek kredi hacmi artırılabilir ve buna bağlı olarak artan harcama ve daha da genişleyen para stoku durumu ortaya çıkar (Mcleay vd., 2014b: 15).

İKİNCİ BÖLÜM

2. PARA ÜRETİM SÜRECİNİ KAPSAYAN BANKACILIK SİSTEMLERİ

2.1. Kredi Üretme Sistemi

Modern ekonomilerin işleyişi için elzem bir araç olan para, doğası gereği aslında bir senettir. Ekonomilerdeki tüm birimler tarafından mal ya da hizmet karşılığında bir kabul görmesi parayı değerli kılmaktadır. Parayı; dolanımdaki para, banka mevduatları ve merkez bankası rezervleri olarak sınıflandırmak mümkündür (McLeay vd., 2014a: 4). Küresel dünya düzeninde tüketiciler güvenlik unsurunu göz önünde bulundurarak genellikle mal Aktifini fiziksel banknot olarak saklamak yerine en güvenilir para tutma aracı olarak kabul gören bankalarda muhafaza etmektedirler. Bu sebepten ötürü ekonomilerdeki parasal tutarın büyük bir kısmı banka mevduatı şeklindedir (McLeay vd., 2014b: 10). Banka mevduatlarının büyük bir kısmı ise kredilendirme sürecinin sonunda bankalar tarafından yaratılmaktadır. Mevduat sahibi kişi, mevduatını bankadaki para olarak adlandırmaktadır. Bunun altında yatan gerekçe ise dilediğinde bankada yatan parasını temin edebileceğinden emin olduğunu hissetmesidir (Fisher, 1935: 34-35).

2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik kriz ve 2012 yılında Avrupa'da görülen borç krizi süreçlerinde Merkez Bankası müdahaleleri, bankaların ve merkez bankalarının para üretme süreçlerine ve para arzının belirleyicileri konularına ilgi artmıştır. Bankaların kredi verdiklerinde ya da kendi hesaplarından ödeme gerçekleştirmeleri durumunda çeşitli muhasebe organizasyonları sayesinde para üretme kabiliyetinin var olduğu görülmektedir. Bankaların para üretme sürecindeki en önemli gücü kredi kullandırmasıdır (Decker ve Goodhart, 2018: 2).

Bankacılık sisteminin çalışma prensipleri ve paranın nasıl yaratıldığı konuları ile ilgili literatürde üç sistem bulunmaktadır. Bu sistemler içerisinde günümüzde etkin olan Finansal Aracılık Sistemi'dir ve bu sisteme göre hem bankalar yalnızca mevduat toplayarak kaynak oluşturmakta ve bu kaynakları da kredi olarak kullandırmaktadır. Finansal Aracılık Sistemine göre daha eski olan diğer bir sistem Kısmi Rezerv Sistemi'dir. Kısmi Rezerv Sistemi de bankaları Finansal Aracılık Sistemi'nde olduğu gibi finansal araçlar olarak kabul etmektedir fakat müstakil bir banka tek başına para üretme kabiliyetine sahip değilken bankacılık sisteminin bir bütün olarak para yaratabileceği tezini savunmaktadır. Üç sistem içerisinde geçmişi yüz yıl öncesine dayanan ve en eski olan Kredi Üretme Sistemi'dir (Werner, 2016: 366). Werner, bu üç sistemi doğruluklarını kanıtlamak üzere ampirik analize tabi tutmuş ve analiz sonucunda Kredi Üretme Sistemi'nin

doğruluğunu kabul ederken diğer iki sistemi reddetmiştir. Analiz sonuçlarına göre bankalar ne Finansal Aracılık Sistemi'nin önerdiği gibi mevduat toplayıp fon oluşturarak bu fonları kredi olarak kullandırmaktadırlar ne de Kısmi Rezerv Sistemi'nin kabul ettiği gibi kredi kullanılmak için rezerve ihtiyaç duymaktadırlar. Analiz sonucunda kabul gören Kredi Üretim Sistemi'ne göre bankalar, kredi kullandırmaları durumunda bireysel olarak havadan para üretme yeteneğine sahiptirler. Banka, kullandığı kredi tutarını müşterinin hesabında gösterip banka bilançosuna işlediğinde yeni kaydi para kredi kanalı ile havadan yaratılmış olmaktadır. Günümüzde İngiltere ve bazı endüstriyel ekonomilerde para arzının yaklaşık %97'si kredi üretim sürecinden kaynaklanmaktadır (Werner, 2014b: 71-72).

Kredi Üretim Sistemi'ne göre bankalar kredi verdikleri an mevduat yaratmış olmaktadır, yani bankaların kredi kanalıyla mevduat üretmesi için öncelikle banka bünyesine mevduat gelmesini beklemelerine gerek yoktur. Bankalar hukuki düzenlemelerin arkasına sığınarak söz konusu durumu muhasebe kayıtlarında gerçekleştirmektedirler. Bankaların kredi kanalıyla oluşturdukları mevduata karşılık doğrudan bir kaynak arama gerekliliğinin olmamasının sebebi, yeni oluşan mevduat için merkez bankalarında bulundurulması zorunlu olan rezervler için kanuni sürenin 39 gün olmasıdır. Bankaların yarattıkları mevduata doğrudan kaynak arayışına gitmemelerinin diğer bir sebebi ise elektronik fon transferi (EFT) uygulamasıdır. Bankadan kredi kullanan kişi borç ödemek gibi bazı sebeplerin arkasına sığınarak krediyi başka bir bankadaki kişi hesabına gönderme gereksinimi duyabilmektedir. Böyle bir durum olması halinde kredi veren banka paranın gönderileceği bankaya karşı yaratılan kaydi para tutarı kadar yükümlülük altına girmektedir. Yalnızca iki bankanın aktif faaliyet gösterdiği farazi bir ekonomi düşünüldüğünde iki banka da aynı miktarda yaratılan kaydi para tutarı kadar birbirlerine borçlanıp mahsuplaşacaklar ve dolayısıyla bakiyeleri aynı kalacaktır. Böylece yaratılacak kaydi paranın da bir sınırı bulunmamaktadır. Gerçek ekonomilerdeki işleyişte ise bazı bankaların fon fazlası bulunurken bazı bankaların fon açığı bulunmaktadır. Bankalar birbirlerine karşı borçlanarak söz konusu fon açığını kapatma çabası gösterirken yaratılan kaydi paraya karşılık ise sadece borçlanılan tutara karşılık gelen faiz gibi bir maliyete katlanmaktadır ki bu maliyet yaratılan kaydi paranın yanında çok küçük bir tutardır (Tekdoğan, 2020: 178-179).

Bankaların yalnızca finansal araçlar olarak kabul edilmesi ve faaliyetlerinin kendilerine yatırılan mevduatları kredi olarak kullanılmak olarak yanlış tanımlanması sebebiyle yüksek seviyelere ulaşan banka mevduatı stokunun nereden geldiği yanlış anlaşılmaktadır. Yani bankaların basit birer finansal aracı olarak kabul görmesi demek, modern ekonomilerde ticari bankaların, mevduatın yaratıcısı olduğu gerçeğinin de görmezden gelinmesi demektir (McLeay vd., 2014a: 2).

Ticari bankalar yeni kredi vererek, banka mevduatı olarak kabul edilen parayı üretmektedirler. Herhangi bir banka bir kişiye ya da şirkete kredi verdiğinde bunu binlerce ya da yüz binlerce lira değerinde banknot vererek gerçekleştirmektedir. Bunun yerine banka, kişinin

banka hesaplarına kredi tutarı kadar mevduatı yatırmakta ve tam bu sırada banka mevduatı şeklinde para yaratılmış olmaktadır (McLeay vd., 2014a: 3). Tobin (1963), çalışmasında banka mevduatı olarak para yaratılmasını krediyi onaylayan bankacıya bağlayarak yaratılan parayı “dolma kalem parası” olarak tanımlamaktadır (Tobin, 1963: 1).

Banka kredileri mevduat üretmektedirler ve buna bağlı olarak ticari bankalar da kendi para arzını belirlemektedirler. Kredilerin mevduat yarattığı görüşü kısmen doğru kabul edildiği için ticari bankaların kredi ve mevduat üretme kapasitelerinin sınırlanması gerektiği gibi bazı varsayımlara şüphe ile yaklaşılması gerekmektedir. Bankalar bir şirkete ya da kişiye kredi kullandırdıklarında, söz konusu krediyi bilançolarının hem Aktifinde hem de Pasifinde artış olarak göstermekte ve böylece krediyi havadan yaratmış olmaktadırlar (Goodhart, 2017: 41). Banka kredisi vasıtasıyla mevduat yaratılması yüzyıl öncesine kadar gitmektedir ve 1922 yılında Dennis Robertson’ın kaleme aldığı “Para” kitabında da konu edinmiştir. Bir ekonomideki banka parası miktarının nasıl belirlendiği sorusunun cevaplanabilmesi için öncelikle banka parasının nasıl yaratıldığı sorusunun cevaplanması gerekmektedir (Robertson, 1926: 41).

Kredi Üretme Sistemi’ne göre, her banka tek başına, müşterisine kredi kullandırdığında söz konusu kredi tutarını havadan üretmektedir. Bankalar kullandırdıkları krediyi havadan yarattıkları için banka bilanço kalemlerinde herhangi bir azalış olmazken, bilanço toplamında bir artış meydana gelmektedir. Geri ödenemeyen kredilerde bir artış söz konusu olması durumunda banka bilançosu toplamında ve para arzında bir artış görülmesi de bankaların Kredi Üretme Sistemi’nin bir sonucudur (Werner, 2016: 366).

Kredi Üretme Sistemi’ne verilen desteğin 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında İngilizce ve Almanca akademik yayınlarda oldukça yaygın olduğu söylenebilir. 1920 yılına kadar, Kredi Üretme Sistemi daha sonraki eleştirilenler tarafından 'mevcut görüş', 'geleneksel sistem' veya 'zamana dayalı banka kredisi sistemi' olarak nitelendirilmiştir. (Phillips, 1920, 73).

Tarihte ilk olarak Wicksel (1907), Withers (1920), Hahn (1920) ve Hawtrey (1919) gibi araştırmacılar, bankaların bireysel olarak havadan para ya da kredi üretme gücüne sahip olmaları gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Bankacılık alanında 20.yüzyıla kadar birçok eser üreten Henry Dunning Macleod’ın iki ciltten oluşan Bankacılık Teorisi ve Uygulamaları adlı eseri, Kredi Üretme Sistemi ile ilgili yapılan araştırmaların başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Werner, 2014a: 3).

Bankaların kredi vermek olarak isimlendirdikleri işlemi gerçekleştirmeleri durumunda bireysel olarak havadan para ve kredi üretmektedirler. Bankalar borç verme işlemi, modern dönem bankacılığında olduğu gibi senet ihraç ederek değil de senetlere karşılık gelecek şekilde müşteri hesabına kredi yaratarak gerçekleştirmektedirler. Müşteri hesabına yaratılan söz konusu

kredi, bankacılık terminolojisinde mevduat olarak adlandırılmaktadır. Mevduat sahibi kişi, mevduatın nakit olduğunu düşünmektedir fakat banka, müşteriye yalnızca kağıt üzerinde bazı haklar sağlamaktadır (Macleod, 1894: 303).

Kredi Üretme Sistemi'ne göre, bankacılık sisteminde mevduat olarak adlandırılan bir kredi yaratılmaktadır ve bu kredi paradır. Bankaların ne kadar para yaratabileceği konusunda Wicksell (1907), krediye bağlı bir ekonomi tanımlaması yaparak bu konu hakkında görüşler bildirmektedir. Kredilendirme sürecinde ne kendi sermayesi ne de herhangi bir başka sermayeye bağlı olmaksızın hareket edebilen bankalar borç verebilmek için gerekli olan tüm para miktarına havadan yaratabilmektedirler. Tüm ödemelerin banka defterlerine aktarılarak gerçekleştiği bir kredi sisteminde, bankalar herhangi bir tutarı herhangi bir zamanda kredi olarak müşterilerine kullanılabilmektedir (Wicksell, 1907: 215).

Modern İngiliz ticareti ve finansmanında para, çek anlamına gelmektedir. Londra para piyasasında müşterilere kullanılan kredi, dolayısıyla krediyi kullanan kişiye çek kullanma hakkı sağlamaktadır. Bu bilgiler ışığında üzerinde durulması gereken konu çek kullanma hakkının nasıl yaratıldığıdır. Çek; altın ya da banknot ödeme emri olarak kabul görmektedir. Bankacılar için büyük bir servet olarak görülen bilanço hesaplarındaki tutarlar, büyük bir servetin kanıtı olarak kabul görse de bu tamamıyla bir yanılgıdır. Bankaların genel olarak müşterilerden para toplayıp sonra da bu paraları başka müşterilere kredi olarak kullandığı varsayılır; fakat çoğu zaman, bir banka tarafından kabul edilen para aslında başka bir banka tarafından ödünç verilmektedir. Böylece tek bir bankanın mevduatında artış görülürken, bir bütün olarak bankaların sahip olduğu fiziksel nakit kaynaklar ise değişmemiş olacaktır (Withers, 1920, 53-62).

Kredi Üretme Sistemi'ni önemli savunucularından birisi olan Alman araştırmacı Hahn (1920), kaleme aldığı kitabı ile, sistemin o dönemlerdeki popülaritesini önemli ölçüde artırmıştır. Bankalar, borç verme sürecinde bireysel olarak havadan para ve kredi üretmektedirler. Ekonomilerde verilen her bir kredi devamında bir mevduat üretmektedir. Yani herhangi bir yerde herhangi bir zamanda ortaya çıkan mevduatlar, kredi üretme sürecinin bir sonucudur (Hahn, 1920'den aktaran: Werner, 2014a:5).

Kredi Üretme Sistemi'nin bir diğer savunucusu da Hawtrey (1919) olmuştur. Paranın piyasada işlem görmesi, olağan kredi üretme sürecini etkilememektedir. Para daima perakendeciler ve iş ile ilgili diğer alıcılar tarafından bankalara, ödeme yoluyla aktarılmakta ve bunun sonucunda banka başkaları için kredi üretmektedir (Hawtrey, 1919: 20). Burada Kredi Üretme Sistemi ile Kısmi Rezerv Sistemi'ni birbirinden ayıran husus, kredi üretme sürecinin Kısmi Rezerv Sistemi'nde olduğu gibi bir bütün olarak bankacılık sistemi tarafından değil de tek bir banka tarafından gerçekleştirilebilme imkanının bulunmasıdır.

Kredi Üretme Sistemi yüz yıl öncesinde etkin bir sistemi olması sebebiyle Ryan-Collins vd. (2011) tarafından kaleme alınmış “Para Nereden Gelir” kitabı hariç, günümüz ekonomi ve finans kaynaklarında yer almamaktadır. Ryan-Collins vd. (2011)’e göre, bankalar yeni kredi ya da borç verdiklerinde bunu banka bilançosunda bir artış ile göstererek yeni kredi ya da parayı bilançolarında üretmektedirler.

2.1.1. Kredi Üretme Sistemi’nin Muhasebeye Yansımaları

Kredi Üretme Sistemi’ne göre bankalar, müşterilerin banka bünyesine yatırdıkları tasarrufları, kendi tasarruflarıymış gibi kabul etmektedirler. Bankalar, müşterilerine kredi kullanırken, kredi tutarını havadan üretmelerine rağmen yine de müşterinin bilanço hesabı kredi tutarı kadar alacaklandırılmaktadır ve bu durum zamanla banka bilançosunun büyümesine yol açmaktadır. Süreç başka bir şekilde ifade edilecek olursa, bankalar yeni mevduat kabulüne ihtiyaç duymaksızın havadan kredi yaratarak müşterilerine kullanılabilmektedir (Werner, 2016: 371). Kredi Üretme Sistemi doğrultusunda Bay A’nın, İkinci kuşak banka’ndan 200.000,- TL kredi kullanması durumunda İkinci kuşak bankanın Bilançosu aşağıdaki gibi olmaktadır.

Aktif	İkinci kuşak Banka Başlangıç Bilançosu		Pasif
Krediler ve Yatırımlar	200.000,-	Mevduatlar	200.000,-
	<u>200.000,-</u>		<u>200.000,-</u>

Bankaların müşterilerine borç olarak verdiği krediler nakit para değildir. Söz konusu krediyi bankalar havadan üretmektedir ve kullandıkları kredi karşılığında faiz geliri sağlamaktadırlar. İlerleyen süreçlerde devlet bankaları banknot formunda krediler vermiş ve bu krediler nakit formatında kabul edilmiştir. Modern çağ olarak kabul edilen günümüzde ise bankacılık sistemi mevduat olarak kredi üretmektedir ve yaratılan krediler piyasada çekler vasıtasıyla dolaşım sağlamaktadır. Tüm dönemler irdelendiğinde görülmektedir ki bankalar her ne kadar farklı formatlarda sunsalar da temelde havadan para üretmektedirler.

2.2. Finansal Aracılık Sistemi

2.2.1. Finansal Aracılık Sistemi'ne Genel Bir Bakış

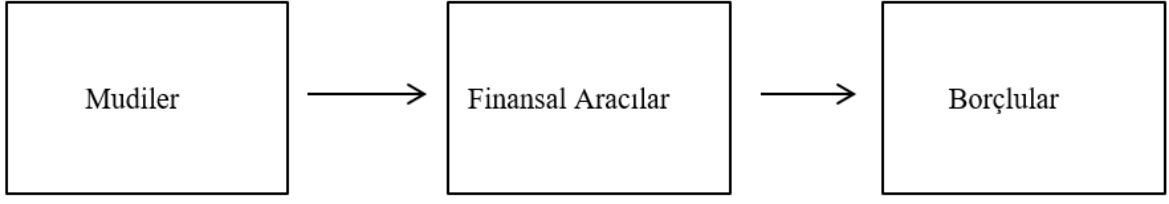
Bir ekonomide finansal yapı; piyasalar, finansal kurumlar, finansal araçlar ve tüm yapının bir düzen içerisinde işlemlerini sağlayacak olan yasal altyapıdan oluşmaktadır. Finansal piyasaların ve finansal araçların ekonomik sistemdeki temel rolü, fonların en doğru fırsatlarda değerlendirilmesini sağlayarak üretkenliğin artışının desteklediği bir sistem üretmektir (Casu vd., 2006: 4). Finansal yapı içerisinde fon fazlası bulunan ekonomik birimler ile fon ihtiyacı bulunan ekonomik birimler etkileşim içerisinde dirler. Tasarruf sahipleri fon fazlası bulunanlar olarak kabul edilirken, söz konusu fon fazlasından faydalanmak isteyen grup ise fon ihtiyacı olanlar olarak kabul edilmektedir. Fon fazlasına sahip ekonomik birimler, kullandıkları tasarruflarından dolayı faiz gibi bir ekonomik fayda beklentisi içinde iken; fon ihtiyacı bulunan ekonomik birimler ise kullandıkları fonlar karşılığında karşılarındaki ekonomik birime faiz gibi bir bedel ödemek durumundadırlar (İşcan ve Cıvcir, 2003: 1).

Finansal sistemin önemli yapı taşlarından birisi de bankalardır. Bankaların işleyişinin anlaşılabilmesi için, finansal araçların ekonomik sistemdeki rolünün de iyi anlaşılması gerekmektedir. Böylece ekonomilerde bankalara niçin ihtiyaç duyulduğu daha da iyi anlaşılacaktır (Casu vd., 2006: 4).

Bankalar, mudilerden tasarruflarını toplayarak, söz konusu tasarrufları fon ihtiyacı bulunanlara (borçlular) kredi olarak kullandıran finansal araçlardır. Başka bir ifade ile bankalar şekil 1.1'de görüldüğü gibi mudiler ile borçlular arasında aracılık görevi yürütmektedirler. Mudilerden fazla fonları toplayarak bu kaynakları fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullandıran bankalar, aracılık faaliyetini yerine getirmiş olmaktadır. Bankalar söz konusu aracılık faaliyetini yerine getirirken, topladıkları fonları daha faydalı olacak kaynaklara dönüştürerek ekonomik verimliliği arttırmaktadırlar.

Genellikle tasarruf sahipleri (mudiler) ile fon ihtiyacı olanlar (borçlular) arasında aracılık edilmesi için bankalara gereksinim duyulmamaktadır. Doğrudan finansman modeli olarak ifade edilen söz konusu durumlarda, fon ihtiyacı olanlar finansal piyasalarda kredi verenlerden kaynak temin etmektedirler (Casu vd., 2006: 4).

Şekil 7: Doğrudan Finansman Modeli

Kaynak: Casu vd., 2006: 4

Asli görevi ekonomilerdeki tasarrufların üretken yatırımlara aktarılmasına aracılık etmek olan bankalar, fon ihtiyacı bulunan ekonomik birimler ile fon fazlası bulunan ekonomik birimleri finansal sistem içerisinde bir araya getiren kurumlardır. Bankaların ekonomideki en temel fonksiyonu fon fazlası bulunanlardan topladıkları fonları, fon talep eden ekonomik birimlere kullandırmasıdır. Bir başka deyişle bankalar, piyasadan küçük tutarlarda topladıkları fonları ekonomide üretkenliği artıracak yatırımlar için bir kaynak haline getirmektedirler.

Finansal aracılar, çoğu kısa vadeli borç vererek alabileceği en yüksek getiriye sağlamayı amaçlayan mudiler ile olabildiğince düşük maliyetli ve uzun vadeli kaynak sağlamayı hedefleyen borçluları bir araya getirmektedirler. Borç verenler ve borçluların birbirlerinden beklentileri bulunmaktadır. Borç verenler güvenlik ve likidite aramakta iken borçlular da borca ilişkin sözler vermeyi zor bulabilmektedirler. İki grup arasında oluşabilecek boşlukları doldurmak ve çıkması muhtemel problemleri çözüme kavuşturmak finansal aracılardan sorumluluğundadır (Casu vd., 2006: 5).

Finansal sistemde, etkin bir şekilde aracılık fonksiyonunun bankalar tarafından uygulanabilmesi yalnızca ekonomik birimler arasında fon transferi olarak açıklanabilecek bir durum değildir. Aracılık fonksiyonunun etkin bir şekilde işlemesi ile birlikte kaynaklar üretim düzeyini artıracak olan yatırımlara aktarılacak ve devamında ekonomik büyüme desteklenecektir. Bunun yanında finansal aracılık fonksiyonunun doğru çalışması ekonomik birimler arası bilgi asimetrisini azaltmaktadır (Kale, 2017, 210). Finansal aracılığın temelini açıklamayı amaçlayan iki doktrin söz konusudur. Bunlar; asimetrik bilgi ve işlem maliyetleridir (Karahan, 2006: 155).

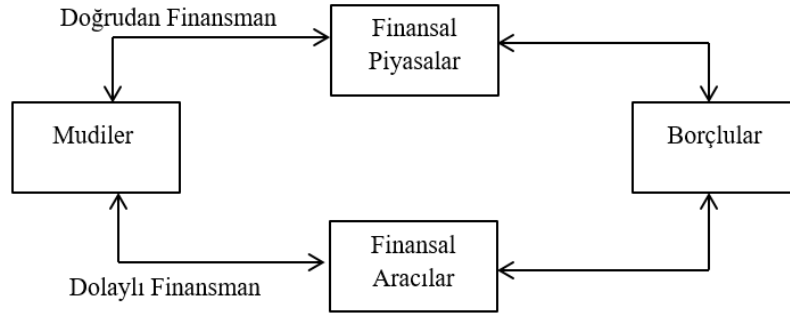
Finansal aracılık ile ilgili ilk argüman, asimetrik bilgi sorunudur. Ekonomik birimler arasında herhangi birini diğerinden daha fazla bilgiye sahip olması durumu asimetrik bilgi sorunu olarak tanımlanmaktadır (Karahan, 2006: 152). Perloff (2001)'a göre ticarete satıcının alıcıdan ürün hakkında daha fazla bilgiye sahip olması, alıcıyı mağdur eden bir durumdur ve fırsatçı satıcılar bu durumdan faydalanmaktadır. Söz konusu davranışlar sonucunda da piyasalar güvenilirlik özelliğini kaybetmektedir ve piyasanın çekiciliği kaybolmaktadır. Borçlunun yatırım hakkında borç verenden daha fazla bilgiye sahip olması bilgi asimetrisini doğurmaktadır ve bilgi asimetrisi durumu da kredi

verme sürecinin tüm aşamalarında sorun üretmektedir (Casu vd., 2006: 5). Brealey vd. (1977), finansal aracılığın ortaya çıkmasındaki temel etkenin bilgi asimetrisi olduğunu ve ayrıca finansal araçların neden yüksek kaldıraçla karakterize edildiğini gösterebileceklerini öne sürmektedirler.

İkinci argüman ise işlem maliyetleridir. İşlem maliyetleri, bir finansal işleme taraf olurken karşılaşılan maliyetlerle ilgili bir kavramdır. Finansal işlemlerden doğan işlem maliyetlerine; bilgi edinmeden kaynaklı maliyetler, sözleşme ile ilgili müzakere sürecinde katlanılan maliyetler, borçluların takibini kapsayan maliyetler ve borçluların sözleşmeye dayalı olan Pasifini yerine getirmedikleri takdirde gerçekleşecek olan icra maliyetleri örnek verilebilmektedir (Casu vd., 2006: 5).

İşlem maliyetleri ve bilgi asimetrisi finansal piyasaların etkin işleyişine engel teşkil eden piyasa başarısızlıklarına örnek teşkil etmektedir. Organize finansal piyasaların oluşturulması bu soruna bir çözüm getirebilmektedir fakat işlem maliyetleri ve bilgi asimetrisinin azalmasına rağmen hala tam bir çözüm olamamaktadır. İkinci bir çözüm önerisi ise finansal araçların ortaya çıkmasıdır. Organize finansal piyasalar ve finansal araçlar çoğu ekonomide birlikte bulunmaktadır. Yani hem dolaylı hem doğrudan finansmana aracılık faaliyetleri bir arada yürütülmektedir. Doğrudan ve dolaylı finansman yöntemlerinin birlikte yürütüldüğü ekonomiler aşağıda yer alan Şekil 8’de şematik olarak gösterilmektedir (Casu vd., 2006: 6).

Şekil 8: Doğrudan ve Dolaylı Finansman Modeli

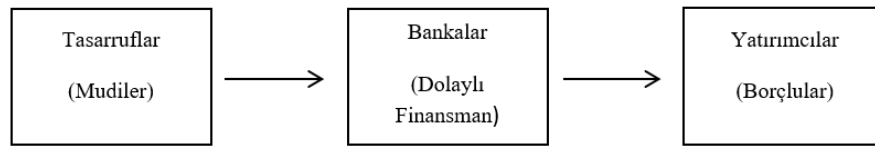
Kaynak: Casu vd., 2006: 6

Allen ve Santomero (1998), Finansal Aracılık Sistemi ve modern sermaye piyasası kurumlarının davranışlarını bağdaştırmaya yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yazarlara göre, finansal araçların önemli bir çoğunluğu gelişmiş finansal sistemlerde artık kurumların önemli olmayan işlevlerine odaklanmaktadır. Pek çok aracı, kurumlar için daha fazla önem arz eden faaliyetlere odaklanmaktansa gittikçe önemi azalmakta olan ürün ve hizmetlere yoğunlaşmaktadır (Allen ve Santomero, 1998: 1461).

Allen ve Santomero (1998), Finansal Aracılık Sistemi'nin her iki doktrinlerine de odaklanan araçlar için bazı önerilerde bulunmaktadırlar. Bu önerilerden ilki; giderek karmaşık hale gelen finansal piyasalar ve finansal araçlar üzerine yoğunlaşarak ekonomik birimler arasında risk transferini minimuma indirecek doğrultuda faaliyette bulunmaları yönündedir. Yani finansal araçların esas yoğunlaşması gereken alan risk yönetimi olmalıdır. İkinci öneri ise finansal araçların piyasalara katılım ve öğrenim maliyetini azaltmaya yönelik eğilimler göstermeleri gerekliliğidir (Allen ve Santomero, 1998: 1462). Finansal araçlar, aracılık faaliyetlerinden kaynaklanan bilgi asimetrisi ve işlem maliyetlerini en aza indirmeye yardımcı olmaktadır (Casu vd., 2006: 5).

Tasarruf sahipleri ile ihtiyaç sahipleri arasında aracılık görevi yapan bankalar, birçok ekonomi ders kaynağında sermaye piyasası brokerları ve diğer finansal kurumlarla bir tutularak finansal aracı olarak kabul edilmektedir. (Werner, 2005: 149). Bankaların finansal aracılık fonksiyonu Şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9: Bankaların Finansal Aracılık Fonksiyonu

Kaynak: Werner, 2005: 149.

Finansal piyasalarda fon aktarımı doğrudan finansman ve dolaylı finansman olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmektedir (Bastı, 2013: 186). Genellikle sermaye piyasalarından sağlanan fonlar doğrudan finansman olarak kabul edilirken, bankalardan sağlanan fonlar ise dolaylı finansman olarak kabul edilmektedir. Doğrudan finansman yönteminde bir artış olması durumunda, bankalar açısından aracılık faaliyetlerinde azalma durumu ortaya çıkmaktadır. Çünkü doğrudan finansman yönteminde işlevsel olarak bankalara ihtiyaç duyulmamaktadır (Werner, 2005: 149).

Tarihsel süreç boyunca temel fonksiyonu ekonomik birimler arasında köprü görevi görmek olan bankalar, söz konusu aracılık faaliyetini gerçekleştirirken ekonomik fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Aracılık fonksiyonu sayesinde sağlanan ekonomik faydanın artırılabilmesi için kullanılan kaynakların minimum maliyetle edinilmesi gerekmektedir. Bankaların en yaygın getiri sağlama aracı topladıkları mevduatları kredi olarak kullandırmaları sonucu elde ettikleri faiz gelirdir. Toplanılan mevduatın kredi olarak kullandırılması ve faiz geliri elde edilmesini içeren süreç kaydi para yaratılması sürecini de beraberinde getirmektedir (Kale, 2017: 210).

Bankaların topladıkları mevduatları kredi olarak kullanırken mevcut mevduatları mı kullandıkları yoksa yeniden para mı yarattıkları konusuna cevap sunan üç sistemden birisi Finansal Aracılık Sistemi'dir. Finansal Aracılık Sistemi günümüzde etkin bir sistemdir ve bu sistem bankaları gerek bir bütün olarak gerekse finansal yapı içerisinde tek başlarına birer finansal aracı kurum olarak kabul etmektedir. Sisteme göre bankalar da diğer finansal kurumlar gibi fon toplamaktadırlar ve topladıkları fonları kredi olarak kullanarak bir gelir sağlarlar. Yani Finansal Aracılık Sistemi'ne göre bankalar operasyonel açıdan diğer finans kuruluşları ile aynı kefeye koyulmaktadır ve ne bir bütün olarak ne de ayrı ayrı para üretme kabiliyetine sahip değildirler (Werner, 2016: 361). Dewatripoint vd. (2010), çalışmalarında bankaların piyasadan kısa vadeli fon toplayarak kaynak oluşturduklarını ve bu kaynakları da uzun vadeli kredi olarak kullandıklarını ifade etmektedirler. Buradan anlaşılmaktadır ki bankalar kısa vadeli borç alıp uzun vadeli borç kullanılmaktadırlar.

Finansal Aracılık Sistemi'nin ilk savunucularından birisi olan Von Mises (1912)'e göre, bankalar ile tefecilerin birbirinden ayıran noktanın bankaların başka kişilerin parasını borç verdiği, tefecilerin ise kendi paralarını borç olarak verdiği detaydır. Bankalar piyasadan çok sayıda kişinin parasını toplayıp kaynak üretmekte ve söz konusu kaynağı ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullanılmaktadır. Yani bankalar ekonomik birimler arasında finansal aracılık yapmaktadırlar (Mises, 1980: 294). Keynes (1936)'in Genel Teori'sinde yer alan bir yatırımın gerçekleşebilmesi için öncelikle mevduat toplanması gerekmektedir görüşü de Von Mises (1912)'i destekler niteliktedir.

Ekonomideki temel rolü tasarruf fazlası bulunan ekonomik birimlerden borç olarak fon temin ederek kaynak oluşturmak ve bu kaynakları kredi olarak ihtiyaç sahiplerine kullanılmak ya da menkul kıymet ihraç yoluyla piyasaya sunmak olan bankalar, finansal aracılık fonksiyonunu sağlayan finansal kurumlar olarak kabul edilmektedir (Gurley ve Shaw, 1955: 520). Ayrıca Baltensperger (1980), finansal kurumların ekonomideki temel rolünün riskleri birleştirmek ya da çeşitlendirme yoluyla dağıtmak ve işlem ve bilgi maliyetlerinin olduğu kredi piyasalarında bayi ya da broker olarak müşterilere finansal aracılık hizmeti sunmak olduğunu ileri sürmüştür (Baltensperger, 1980, s.1-2).

Finansal aracı kurumlar ile ticari bankaların birbirinden işlevsel olarak net bir farkı yoktur. Söz konusu iki grup arasında çeşitlik açısından farklılıklar bulunmaktadır. Mevcut farklılıklar bankaları ilgilendiren faiz oranı tavanı ve rezerv bulundurma konuları ile ilgilidir. Fakat herhangi bir finansal aracı kurumun da benzer düzenlemelere tabi olabileceği bilinmektedir (Tobin, 1963'den aktaran: Werner, 2016: 363). Dünya ekonomileri incelendiğinde bir kısım ekonomilerde faiz oranı tavanı ve rezerv bulundurma zorunluluğu bulunmaması Tobin (1963)'in bankaları finansal aracılar olarak sınıflandırmadaki haklılığını destekler niteliktedir. Çünkü Tobin (1963),

bankalar ile diğer finansal aracı kurumlar arasında işlevsel olarak ayırt edici bir farklılık olmadığı yönünde görüş bildirmektedir (Werner, 2016: 363).

Finansal kurumlar ile üretim kavramını ilişkilendirmek üzere bir üretim sistemi geliştiren araştırmacılar Sealey ve Lindley (1977), finansal mevduat kurumları için üretim kavramının firma tarafından mevduat sahipleri ve borçlulara çeşitli finansal hizmetler sunulması anlamı taşıdığını ifade etmektedir. Söz konusu kurumların sunduğu hizmetler, ticari banka olunması durumunda vadesiz mevduat müşterileri için ödeme süreçlerinin yönetimi; ticari banka ya da mevduat kurumu olunması durumunda ise mevduat sahibi müşterilere ve borçlulara finansal aracılık hizmeti sunulması şeklinde sıralanmaktadır (Sealey ve Lindley, 1977: 1252-1253). Süreç göstermektedir ki ticari bankalar ya da mevduat kurumları yazarlar tarafından finansal araçlar olarak kabul edilmektedir.

Pratikte incelemeler yapıldığında görülmektedir ki herkes banka açabilmekte ve açtığı bankaya müşteri bularak onlara hizmet sağlayabilmektedir (Schumpeter, 1939'dan aktaran: Diamond 1984: 393). Finansal araçların direkt olarak borç verme ve borçlanmaya göre maliyet avantajı sağladığı bir model geliştirmeye yönelik bir çalışma gerçekleştiren Diamond (1984)'e göre, bir finansal aracı piyasadan mevduat sahiplerinden fon toplamakta ve topladığı fonları girişimcilere borç olarak vermektedir. Farklı bir tanımla finansal araçlar, kişisel serveti olmayan ve risk açısından tarafsız davranan oluşumlardır (Diamond, 1984: 398-399). Bu tanımlamalar incelendiğinde bankalar da Diamond tarafından finansal araçlar olarak kabul edilmektedirler.

2.2.2. Finansal Aracılık Sistemi'nin Olumlu Yönleri

Finansal aracılık daha önce de belirtildiği gibi, fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olanlar arasında fon kanalize etme sürecidir. Başka bir deyişle finansal araçlar, küçük boyutlu, riski düşük olan ve likiditesi yüksek mevduatları daha büyük boyutlu, riski daha yüksek olan ve likit olmayan kredilere dönüştürerek borç verenler ile borçluları ortak paydada buluşturmaktadırlar. Finansal kurumlar sundukları hizmetler dikkate alındığında hem aracılık hem de aracılık dışı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bankalar, sigorta şirketleri, finansal kiralama şirketleri, faktöring şirketleri ve portföy yönetim şirketlerinin de içinde bulunduğu çeşitli finansal kurumlar finansal aracılık yapmaktadırlar.

Finansal aracılık faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası finansal piyasalarda sağladığı avantajlardan birisi de finansal bilgilendirme kalitesinin bir teminatı olarak yatırımcıların bilgilendirilmesi ve yatırımcılara danışmanlık sağlanmasıdır. Finansal aracı kurumlar sayesinde yatırımcılara ve sermaye kullanıcılarına finansal danışmanlık hizmeti sunulmakta ve piyasadaki mevcut bilgiler şahısların edinimine kıyasla daha güvenilir kaynaklardan daha iyi bir şekilde toplanıp doğru analiz edilebilmektedir (Daniela and Diana, 2008: 902).

Finansal aracılık faaliyetlerinin faydaları borç verenler açısından, borçlular açısından ve toplumsal açıdan olmak üzere üç farklı grupta incelenmiştir. Finansal aracılık faaliyetlerinin olumlu yansımaları aşağıda izah edilmektedir.

Finansal aracılığın borç verenlere sağladığı faydalar şöyle sıralanmaktadır (Casu vd., 2006: 17):

- Fon fazlası olanlar daha fazla likidite sağlamak istemektedirler ve bu arzularını gerçekleştirmek için sahip oldukları fonları doğrudan bir kullanıcıya değil de finansal aracı kuruma borç olarak vermektedirler. Çünkü finansal aracı kurumlar doğrudan kullanıcılara göre bu konuda daha etkin ve güvenilir çalışmaktadırlar.
- Finansal aracılı mevduatlar, finansal aracılarn üstlendiği geliştirilmiş risk değerlendirmesi ve portföy çeşitliliği sebebiyle daha az risklidir ve bunun da borç verenler açısından olumlu bir durum olduğu görülmektedir.
- Doğrudan finansmana aracılık edilmesi durumunda işlem maliyetlerinde bir azalma olmaktadır ve bu durum borç verenler tarafından olumlu karşılanmaktadır.

Finansal aracılığın borçlulara sağladığı faydalar şöyle sıralanmaktadır:

- Finansal aracılar vasıtası ile kullanılan kredilerin vadesi, nihai olarak kredi kullandıranlarınkinden genellikle daha uzundur. Borçluların çoğunlukla uzun vadeli kredi talep etmeleri göz önünde bulundurulduğunda aracılık faaliyetleri borçlular için önemli bir fayda üretmektedir.
- Finansal aracılarn nihai kredi verenlere göre fon ihtiyacı olanlara daha yüksek tutarlarda kredi sağlayabilmektedirler.
- Kredi kullanımında finansal aracılarn nihai kredi verenlere tercih edilmesi, ortaya çıkacak işlem maliyetleri yönünden borçlulara fayda sağlamaktadır. Çünkü finansal aracılarda oluşacak işlem maliyetleri nihai kredi verenlere göre daha düşüktür.

Finansal aracılığın topluma sağladığı faydalar şöyle sıralanmaktadır:

- Finansal aracılık faaliyetleri sonucu kaynak bulma çeşitliliği arttığı için ekonomilerde fonların daha verimli kullanılması sağlanmaktadır.
- Riski üstlenme kabiliyetine sahip finansal aracılar sayesinde fonlar riskli yatırımlarda değerlendirilebilmektedir. Riskli yatırımların bir ekonominin gelişmesindeki önemli yapı taşlarından biri olduğu düşünüldüğünde finansal aracılık faaliyetleri ekonomik gelişmeyi destekleyen sonuçlar doğurmaktadır.

- Finansal aracilar daha düşük maliyetle borç sagladigi için ekonomilerde ihtiyaç durumunda kaynak temini düşük maliyetle gerçekleşmektedir.

2.2.3. Finansal Aracılık Sistemi'nin Olumsuz Yönleri

Finansal Aracılık Sistemi'ne göre finansal aracilar açisından muhasebe organizasyon yapısı dikkate alındığında bankalar ve banka dışı finansal aracilar arasında bir farklılık gözetilmemektedir (Werner, 2006, 363). Tobin (1963)'e göre bankaları banka dışı finansal aracılardan ayırt eden birkaç özellik bulunmaktadır. Bu ayırt edici özellikler faiz oranı düzenlemeleri, rezerv gereksinimleri ve sermaye gereksinimleridir.

Fon yönetim şirketleri ile bu şirketlerin hizmet verdiği yatırımcıların sahip oldukları Aktif birbirinden tamamiyle ayrı tutulmaktadır. Konuya bir örnek vermek gerekirse hisse senedi brokerları yatırımcıların şahsına ait bilançolara dayanarak işlem yapmalarına karşın, kendi bilançolarında (broker bilançosu) yatırımcıların Aktifi ile ilgili bir muhasebe işlemi yapmamaktadırlar. Görülmektedir ki gerek fon yönetim şirketleri olsun, gerekse de brokerlar olsun, herhangi bir iflas durumunda yatırımcının fonları serbest bırakılır ve yatırıma söz konusu Aktif müşterilere ait olur. Bankalarda ise süreç daha farklı sonuçlar getirmektedir. Bankalarda bulunan mevduatların kullanım hakkı bankalara aittir. Eğer bankada iflas durumu gerçekleşirse müşterilerin Aktifi da iflası söz konusu olan bankanın Aktifi olarak kabul görmektedir (Werner, 2014b: 74-75).

Banka olmadığı halde mevduat toplayabilen finansal aracı kurumlar ve bankaların uymak zorunda oldukları müşteri para kurallarına göre müşteri tarafından aracı kurum bünyesine yatırılan mevduatların müşteri bilançosunda gösterilmesi gerekmektedir. Yani müşteri para kurallarına göre banka mevduatları, bankanın bilançosunda gösterilmemektedir. Fakat uygulamada görülmektedir ki müşteri para kurallarından muaf gibi hareket eden bankalar, müşteri mevduatları üzerinde çeşitli muhasebe operasyonları yaparak kredilendirme sürecini etkilemekte ve havadan para yaratılmasına ortam hazırlamaktadır.

Finansal Aracılık Sistemi'nin gerektirdiği hizmetlerden ötürü yatırımcılar vergi, ücret ve komisyon gibi ödemelerden doğan bazı maliyetlere katlanmak durumundadırlar. Ayrıca yatırımcıların finansal piyasalardan doğrudan bağlarını koparmaları sonucu finansal göstergeleri ve piyasadaki değişimleri yorumlama yeteneklerinin azalması, dolayısıyla yatırımlar ile finansal piyasalar arasındaki bağın kopması da Finansal Aracılık Sistemi'nin olumsuz etkileri arasında gösterilmektedir (Daniela ve Diana, 2008: 902).

2.3. Kısmi Rezerv Sistemi

2.3.1. Kısmi Rezerv Sistemi Kavramı

Günümüz ekonomilerinde merkez bankalarının olmadığı bir finansal sistem düşünülmemektedir. Fakat örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1913 yılına kadar merkez bankası bulunmamaktaydı. Merkez Bankaları kağıt para ihracı konusunda tekel olmadan önce, kağıt para ihracı özel sektör bankaları tarafından gerçekleştirilmekteydi. Dolanımdaki para miktarının artırılabilmesi için bankalar, en iyi yaptıkları şey olan kredi sürecini kullanmaktadırlar. Bir bankaya yatırılan mevduattan yola çıkarak çeşitli muhasebe organizasyonları sayesinde bankalar havadan para yaratabilmektedirler. Havadan para üretme süreci aslında bankaların bugüne kadarki faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Merkez bankalarının kağıt para ihraç etme yetkisini elinde bulundurması da bu süreci değiştirmemiştir. Müstakil bankalar günümüzde kağıt para ihraç etmeseler de dolanımdaki paranın büyük bir kısmını hala havadan üretmektedirler (Werner, 2005: 171).

Bankaların var oluşunun altındaki gizemi çözmek ve finansal yapı içerisindeki fonksiyonlarının doğru anlaşılması için öncelikle bankaları neyin özel kıldığıнын ve örneğin brokerlar ya da banka dışı finansal araçların neden aynı işlevleri kolayca yerine getirmediğinin anlaşılması gerekmektedir.

Bankalar, tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki kredi aracılık sürecinin merkezinde yer almaktadır ve bu sebepten dolayı güçlü ve esnek bir bankacılık sistemi sürdürülebilir ekonomik büyümenin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca bankalar hem yerel hem de uluslararası düzeyde günlük işlemlerini yürütebilmek için kendilerine güvenen tüketicilere, küçük ve orta ölçekteki işletmelere, büyük ve kurumsal firmalara ve hükümetlere kritik hizmetler sunmaktadırlar (Bektaş, 2013: 279).

Bankalar, fon sahipleri tarafından, kendi bünyelerine yatırılan paralar karşılığında fon sahibine bir mevduat hesabı açmaktadırlar. Mevduat hesabı sahibi kişi, hesaptaki parasını ister çek, ister banka kartı, isterse de nakit olarak hemen kullanabilmektedir. Bankalar, bünyelerindeki mevduatlara dayanarak, mevcut mevduat büyüklüğünün birkaç katı büyüklükte kredi kullanabilir ya da para yaratabilirler ve bu süreç de kaydi para yaratılması olarak adlandırılır. Kaydi para aynı zamanda mevduat parası ya da banka parası olarak da bilinmektedir (Öztürk, 2011: 69)

Piyasada bulunan mevcut para stokunun önemli bir kısmı bankacılık sistemindeki mevduatlardan oluşmaktadır. Bankaların temel fonksiyonu, tasarruf fazlası bulunanlardan fon ihtiyacı bulunanlara doğru fon akışı sağlamaktır fakat bankalar söz konusu fon akışını sağlamanın

yanında para üretme fonksiyonuna da sahiptirler. Kısaca bankalar, mevduat olarak topladıkları fonları kredi olarak kullanırken, aslında kaydi para yaratmış olmaktadır.

Kaydi paranın yaratılabilmesi için, bankacılık sisteminde dolanımda bulunan mevduatın bankacılık sistemi dışına çıkmaması, çıksa bile yine herhangi bir banka üzerinden tekrar sisteme dahil edilmesi gerekmektedir. Bankacılık sistemi tarafından yaratılan kaydi paranın büyüklüğü, merkez bankası tarafından belirlenen zorunlu karşılıklar oranıyla, mevduatın bankacılık sistemine dönüş oranına bağlı olarak değişebilmektedir (Ergin, 1975: 97-103). Zorunlu karşılık oranı; mevduat kabul yetkisine sahip bankaların, topladıkları mevduat büyüklüğüne karşılık Merkez Bankası bünyesinde bulundurmaları zorunlu mevduat oranıdır. Bu oran ilk yıllarda kriz ve iflas dönemlerinde riske karşı bir koruma mekanizması oluşturması amacıyla ortaya atılmıştır fakat günümüzde piyasa likiditesi kontrolünde kullanılan önemli bir araç konumundadır. Zorunlu karşılık oranlarında bir değişikliğe gidilmesi durumunda para arzı söz konusu değişiklikten etkilendiği için merkez bankaları bu oranı bir para politikası aracı olarak kullanabilmektedirler. Zorunlu karşılıklar oranı Merkez Bankası tarafından belirlenmektedir (Talaslı, 2012: 3).

Kısmi Rezerv Sistemi'ne göre her banka bir finansal aracı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu kabul Finansal Aracılık Sistemi'nin bankaların makroekonomik sistemdeki rolüne bakış açısı yönünden farklılık göstermektedir. Bu iki sistemi birbirinden farklı kılan noktalardan birisi de, Finansal Aracılık Sistemi'nde müstakil bir bankanın tek başına para yaratabileceği düşünülürken, Kısmi Rezerv Sistemi ise tek bir bankadan ziyade sistemdeki tüm bankaların birlikte hareket ederek ve para çarpanını kullanarak kaydi para yaratacağı görüşünü savunmasıdır (Werner, 2016: 364)

Bankalar, finansal aracılık hizmeti sunan finansal kuruluşlardır ve kar elde edebilmek adına kredi kullandırmak zorundadırlar. Bankaların yalnızca finansal aracılar olarak tanımlanmamalıdır çünkü finansal aracılık bankaların en önemli işlevi değildir. Bankaların en önemli işlevi para arzının yaratıcısı olmalarıdır. Werner (2005)'e göre birçok ekonomide para arzının yaklaşık %98'ini merkez bankası değil özel sektör bankaları oluşturmaktadır. Özel sektör bankaları bunu kredi üretme süreci sayesinde gerçekleştirmektedirler. Bankalar bir tüketiciye kredi verdiğinde bunu mevcut tasarruflarından değil para çarpanı ve çeşitli muhasebe organizasyonları ile birlikte daha önce olmayan yeni satın alma gücü yaratarak gerçekleştirmektedir. Bankaların kredi kullandırabilmeleri için piyasadan mevduat toplamaları gerekmektedir. Mevduat sahiplerinin tümünün aynı anda bankadaki mevduatlarını geri çekmek istemeyeceği düşüncesi ile bankalar topladıkları mevduatların küçük bir kısmını rezerv olarak elde tutarken geriye kalan büyük kısmını ise faaliyetlerini genişletmek isteyen işletmelere ya da ihtiyaç sahibi olan kişilere kredi olarak kullandırmaktadırlar. Yani bankalar yalnızca tüm müşterilerin aynı anda paralarını geriye çekmeyeceği varsayımına dayandırdıkları bu sistem sayesinde, ödünç aldıkları mevduatları başkalarına borç olarak kullandırmaktadırlar ve para çarpanı sayesinde diğer tüm bankalarla

birlikte havadan para yaratmış olmaktadır. Bu sisteme de Kısmi Rezerv Sistemi olarak kabul görmektedir (Werner, 2005: 178).

Kısmi Rezerv Sistemi'nin daha iyi anlaşılabilmesi için bankaların bilanço yapılarının incelenmesi gerekmektedir. Tek düzen hesap planına göre banka bilanço kalemleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: Tek Düzen Hesap Planına Göre Banka Bilançosu Aktif ve Pasif Kalemleri

Aktif	Pasif
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	Mevduat
Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetler	Alınan Krediler
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	İhraç Edilen Menkul Kıymetler
Para Piyasaları	Fonlar
Satılmaya Hazır Menkul Değerler	Muhtelif Borçlar
Krediler	Diğer Yabancı Kaynaklar
Faktoring Alacaklar	Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değer	Faktoring Borçları
Finansal Kiralama Alacakları	Finansal Kiralama Borçları
Zorunlu Karşılıklar	Faiz ve Gider Reeskontları
Muhtelif Alacaklar	Karşılıklar
Faiz ve Gelir Reeskontlar	Sermaye Benzeri Krediler
Maddi/Maddi Olmayan Duran Aktif	Azınlık Hakları
Diğer Aktifle	Özkaynaklar

Kaynak: Sözer Ç., 2013: 7

Banka mevduatının oluşmasının altında yatan temel etken bankaların kredi verme süreçleridir. Ancak bu süreç tasarruf sahiplerinin mevduatının, bankadan kredi talep edenlere kullandırılması şeklinde gerçekleşmemektedir. Bankalar kredi verme sürecini muhasebe kayıtlarına uygun olarak devam ettirebilmek için öncelikle kredi kullanacak kişiye söz konusu bankada bir mevduat hesabı açarlar ve çeşitli uygulamalar ile kaydi para üretirler. Sürecin akışına uygun olarak işleyebilmesinin temel koşulu ise bankaların merkez bankasında zorunlu karşılık oranına göre bir miktar rezerv bulundurmaları gerekliliğidir (Dyson vd., 2010:31). Bankaların kaydi para yarattıkları ve yasal kabul edilen bu süreç, mevcut bankacılık sisteminin temeli olarak kabul edilir (Tekdoğan, 2019: 63).

1964 yılında İngiltere Merkez Bankası'nın kuruluş kanununa göre müstakil bankaların rezervleri karşılığında kredi verebildikleri modern bankacılık sistemi doğmuştur ki bu da kısmi rezerv bankacılığının ortaya çıkışı olarak kabul edilmektedir. ABD'nin altın standardına son verdiği dönemde, devlet tahvilleri rezerv olarak tutularak Kısmi Rezerv Sistemi uygulaması sürdürülmüştür (Brown, 2008: 542-543).

Kısmi Rezerv Sistemi'nin uygulandığı ekonomilerde bankalar gerçek mevduatlara gereksinim duymaksızın kredi kullanarak para yaratabilirken, kredi genişleme politikasını ekonomideki diğer bankaların faaliyetlerine göre şekillendirmektedirler. İki bankanın faaliyet gösterdiği farazi bir ekonomide bankaların kredi genişleme kararları ve olası sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: A Bankası ve İkinci kuşak banka'nın Kredi Genişleme Kararları ve Olası Sonuçları

		A BANKASI	
		<i>Kredi genişlemesi yapmaz.</i>	<i>Kredi genişlemesi yapar.</i>
<u>İKİNCİ KÜŞAK BANKA</u>	<i>Kredi genişlemesi yapmaz.</i>	Her iki banka da faaliyetlerini sürdürür fakat karlarında azalma meydana gelir.	A Bankası batarken, İkinci kuşak banka faaliyetine devam eder.
	<i>Kredi genişlemesi yapar.</i>	İkinci kuşak banka iflas ederken, A bankası faaliyetine devam eder.	Her iki banka da büyük miktarda kar elde eder.

Kaynak: Huerta De Soto, 2006: 668

Tablo 2'ye göre her iki banka da kaydı para üretmek maksadıyla kredi genişlemesi yoluna gittiğinde kullandıkları kredilerden kaynaklı elde ettikleri faiz geliri sayesinde önemli miktarda kar elde etmektedirler (Tekdoğan, 2020: 189). Bankalardan herhangi birisi tek başına kredi genişlemesine giderse, bankalar arası piyasada netleştirme işleminde diğer bankaya olan borç açığını kapatmak için rezervlerini kaydıracaktır ve bu sebepten ötürü katlanmak zorunda olduğu ödeme riskiyle faaliyetini sürdürmesi zorlaşacaktır. Her iki banka da ödeme aczi riskinden uzaklaşarak temkinli adımlar atarak kredi genişletme yoluna gitmezse faaliyetlerine daha az kazançla devam edecektir. Tüm bu bilgiler ışığında görülmektedir ki bankalar ödeme aczinden korunmak hem de yüksek kar elde etmek için kredi genişlemesini birlikte gerçekleştirmektedirler (Huerta De Soto, 2006: 668).

2.3.2. Kısmi Rezerv Sistemi'nin Muhasebeye Yansımaları

Kısmi Rezerv Sistemi ile çoklu mevduat yaratılmasının temelinde iki unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi para çarpanı diğeri ise bankalar tarafından uygulanan muhasebe operasyonlarıdır. Kısmi Rezerv Sistemi ile havadan para yaratılması ve sistemin muhasebe uygulamaları üzerine yansımalarını Samuelson (1948), örnek bir vaka ile sunmaktadır.

Örnek vakanın başlangıç adımı olarak bir tasarruf sahibi bankaya 1.000,- TL yatırır. Bankalar eski dönem kuyumcuları gibi %100 rezerv tuttıkları taktirde, kendilerine yatırılan tutardan daha fazlasını havadan yaratamazlar. Vakada ilk para yatırılan banka birinci kuşak banka olarak

adlandırılmaktadır. Tasarruf sahibi Bay A 1.000,- TL tutarındaki parasını bankaya yatırdığında, Birinci kuşak banka tarafından Bay A'ya 1.000,- TL değerinde bir vadesiz mevduat hesabı açılmaktadır. Yani tasarruf sahibinin Bay A'nın birinci kuşak bankya 1.000,- TL yatırması sonucunda birinci kuşak bankanın bilançosundaki değişim aşağıdaki gibi olmaktadır. (Samuelson, 1948: 324).

Aktif	Birinci Kuşak Banka Başlangıç Bilançosu		Pasif
Nakitler	1.000,-	Mevduatlar	1.000,-
	<u>1.000,-</u>		<u>1.000,-</u>

Şimdi birinci kuşak bankanın %100 oranında rezerv tutmak zorunda olmadığını ve yalnızca %20 rezerv tutması gerektiği varsayalım. birinci kuşak banka söz konusu koşullarda bilançosundaki “Krediler ve Yatırımlar hesabını” artırabilme imkanına sahip midir? Yani birinci kuşak banka, bilançosunu aşağıdaki gibi düzenleyebilir mi?

Aktif	Birinci Kuşak Banka Başlangıç Bilançosu		Pasif
Nakitler	1.000,-	Mevduatlar	5.000,-
Krediler ve Yatırımlar	4.000,-		
	<u>5.000,-</u>		<u>5.000,-</u>

Yukarıdaki soruların cevabı kesinlikle “hayır”dır. Çünkü bilançoda toplam Aktif ve toplam Pasif birbirine eşit olmak zorundadır. Buna ek olarak toplam mevduatın %20'si kadar zorunlu rezerv de bilançoda gösterilmelidir. Banka bilançosunda gösterilen tutar ile bankanın kasasında bulunan para miktarı aynı değildir. Bankanın kasasında, müşteriye varlık kazanımından doğan ödemeleri yapacak kadar nakit bulunmamaktadır. Tıpkı diğer aktörler gibi bankalar da müşterilerine çek yazmaktadırlar. Banka, müşterilere yapacağı ödemeleri kendi cebinden gerçekleştirmeyeceğine göre yukarıdaki gösterim gerçek dışıdır (Samuelson, 1984: 325).

Samuelson (1948), kendisine 1.000,- TL tutarında para yatırılan birinci kuşak bankanın düzenlemesi gereken bilançonun aşağıdaki gibi olması gerektiği görüşündedir.

Aktif	Birinci Kuşak Banka Başlangıç Bilançosu		Pasif
Nakitler	200,-	Mevduatlar	1.000,-
Krediler ve Yatırımlar	800,-		
	<u>1.000,-</u>		<u>1.000,-</u>

Birinci kuşak bankanın mevcutlarında, müşteriler için kredi olarak kullanılabileceği 800,- TL bulunmaktadır. Bankanın kredi kullandırması demek kendi bünyesindeki 800,- TL'nin piyasa döngüsüne enjekte edilerek farklı bir bankaya mevduat olarak yatırılması anlamı taşımaktadır. Mevduatın kredi olarak çekilip, piyasa döngüsüne sokulduktan sonra yatırıldığı bankalara örnek vakada ikinci kuşak banka denilmektedir. İkinci kuşak bankanın kendisine yatırılan 800,- TL sonrasında düzenleyeceği başlangıç bilançosu aşağıdaki gibidir.

Aktif	İkinci Kuşak Banka Başlangıç Bilançosu		Pasif
Nakitler	800,-	Mevduatlar	800,-
	<u>800,-</u>		<u>800,-</u>

İkinci kuşak banka da kendisine yatırılan 800,- TL tutarındaki mevduata %20 oranında zorunlu karşılık ayırmak durumundadır. Yani ikinci kuşak banka, kendisine yatırılan 800,- TL büyüklüğündeki mevduata karşılık 160,- TL tutarında zorunlu rezerv ayırdıktan sonra geriye kalan 640,- TL ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullandırılmak üzere banka bünyesinde tutulmaktadır. Bu durumda ikinci kuşak banka söz konusu işlem sonucunda 640,- TL kadar mevduatı havadan yaratmış olmaktadır. İkinci kuşak banka'nın süreç sonunda düzenleyeceği bilanço aşağıdaki gibidir.

Aktif	İkinci Kuşak Banka Başlangıç Bilançosu		Pasif
Nakitler	160,-	Mevduatlar	800,-
Krediler ve Yatırımlar	640,-		
	<u>800,-</u>		<u>800,-</u>

Süreç yukarıdaki şekilde üçüncü, dördüncü kuşak ve devamı bankalara yayılarak ilerlemektedir. Samuelson (1948)'a göre bankalar tek başlarına değil fakat bir bütün olarak para çarpanını kullanarak havadan para üretmektedirler. Tablo 3'te yukarıdaki örnek vakaya göre bankacılık sisteminin Kısmi Rezerv Sistemi'ni kullanarak havadan para üretme aşamaları rakamsal büyüklükler açısından gösterilmektedir.

Tablo 3: Bankacılık Sistemi Tarafından Yaratılan Çoklu Mevduat Adımları

	Yeni Mevduat	Yeni Borç ve Yatırımlar	Zorunlu Rezervler
1.Kuşak Banka	1000 TL	800 TL	200 TL
2.Kuşak Banka	800 TL	640 TL	160 TL
3.Kuşak Banka	640 TL	512 TL	128 TL
4.Kuşak Banka	512 TL	409,60 TL	102,40 TL
5.Kuşak Banka	409,60 TL	327,68 TL	81,29 TL
6.Kuşak Banka	327,68 TL	262,14 TL	65,54 TL
7.Kuşak Banka	262,14 TL	209,7 TL	52,42 TL
8.Kuşak Banka	209,72 TL	167,77 TL	41,95 TL
9.Kuşak Banka	167,77 TL	134,22 TL	33,55 TL
10.Kuşak Banka	134,22 TL	107,27 TL	26,85 TL
10 Kuşak Bankanın Toplamı	4463,13 TL	3750,50 TL	892,63 TL
Kalan Kuşak Bankaların Toplamı	536,87 TL	429,50 TL	107,37 TL
Bir Bütün Olarak Bankacılık Sistemi	5000 TL	4000 TL	1000 TL

Kaynak: Samuelson, 1948: 328

Yaygın görüşe göre para üretme süreci, sistemdeki herhangi bir bankadaki mevduatın %20 zorunlu rezerv oranının üzerinde nakit rezervi olmadığında sona ermektedir. Süreç sonunda bankacılık sisteminin konsolide bilançosu aşağıdaki gibidir.

Aktif	Bankacılık Sistemi Konsolide Bilançosu		Pasif
Nakitler	1.000,-	Mevduatlar	5.000,-
Krediler ve Yatırımlar	4.000,-		
	<u>5.000,-</u>		<u>5.000,-</u>

Burada yer alan tüm bankacılık sistemini kapsayan konsolide bilanço ile tek bankayı kapsayan bilançonun aynı olduğu görülmektedir. Samuelson (1948), tek bankayı kapsayan bilanço gerçeklikten uzak iken, tüm bankacılık sistemini yansıtan bilançonun gerçek olabilmesini şöyle açıklamaktadır: Bir müstakil banka tek başına mevduat üretme yeteneğine sahip değildir fakat bankacılık sistemi bir bütün olarak hareket ettiğinde para çarpanı ve çeşitli muhasebe organizasyonlarını kullanarak Kısmi Rezerv Sistemi ile havadan mevduat yaratabilmektedir.

2.3.3. Kaydi Para Üretimi ve Para Arzının Kontrolü

Bankaların bir hesaptan diğer hesaba transfer altyapısına dayandırarak oluşturdukları satın alma gücü, kaydi para olarak tanımlanmaktadır. Kaydi para ifadesi, kökeni Fransızca olan “monnaie scriptural” deyiminden gelmektedir (Çivi, 1985: 22).

Bankaların istedikleri kadar kaydi para yaratıp yaratamayacakları konusu önem arz etmektedir. Bu konuda bankalara özgürce hareket edebilme yetkisi tanınmamıştır. Bankaların kaydi para üretme süreçlerinde bazı faktörler belirleyici rol oynamaktadır. Bu faktörler; zorunlu karşılık oranları, bankalar tarafından tutulan serbest rezerv oranları ve nakit oranları olarak sıralanmaktadır (Öztürk 2011: 72).

- Zorunlu Karşılık Oranları

Mevduat kabul yetkisi bulunan finansal kuruluşların, topladıkları mevduat karşılığında merkez bankalarında bulundurmaları zorunda oldukları parasal tutara zorunlu karşılık denilmektedir (Talaslı, 2012: 3). Önemli bir merkez bankası para politikası aracı olan zorunlu karşılıklar, gerek katılım gerekse konvansiyonel bankalar üzerinde ayırım gözetmeksizin etkilidir. Zorunlu karşılıklar aynı zamanda para arzı üzerinde de önemli etkileri olan bir politika aracıdır (Aykutlu, 2017: 14). Hem merkez bankalarının para arzını kontrol etmeye yardımcı olması hem de mevduat sahibi için bir garanti teşkil etmesi sebebiyle zorunlu karşılıklar önem arz etmektedirler. Bankalar topladıkları fonları kredi olarak kullandıran ve krediden doğan faiz ile kazanç sağlayan finansal kuruluşlardır (Akdiş, 2001: 173). Bankalar topladıkları fonlardan, merkez bankaları tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranına karşılık gelen tutar kadarını merkez bankası hesabına zorunlu karşılık olarak yatırmaktadırlar. Bu zorunluluk bankaların mevcut bünyelerinde buldukları nakit miktarını azalttığı için verecekleri kredi tutarı da azalmaktadır. Söz konusu etkiler göstermektedir ki zorunlu karşılıklar, bankaların kaydi para üretme süreçlerini doğrudan etkilemektedirler (Aykutlu, 2017: 14)

Bankalar fazla rezervleri zorunlu rezervlerine eşit olana kadar kaydi para üretme sürecini devam ettirebilmektedirler. Zorunlu karşılık bulundurma zorunluluğu, bankaların mevduat üretme özgürlüklerinin etkin bir şekilde sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Zorunlu karşılık oranları ne kadar yüksek ise yaratılan kaydi para miktarı da o kadar azalmaktadır. Karşılık oranları küçüldükçe kaydi para üretme olanağı artmaktadır. Oran %100 olduğu zaman ise kaydi para yaratılması söz konusu olamaz. Hiç karşılık ayrılmadığında ise kaydi para üretme olanağı sonsuz olmaktadır. Zorunlu karşılık oranları kaydi para üretme sürecinde önemli bir etkidir (Öztürk, 2011: 72).

Merkez bankaları piyasadaki likiditeyi azaltmak istediği takdirde zorunlu karşılık oranlarını yükseltir. Bankalar sahip oldukları mevduattan zorunlu karşılık olarak merkez bankasına yatıracakları tutarın artması, sahip oldukları kredi verilebilir mevduat miktarının da azalması anlamına gelmektedir. Bankalar bu süreçte düşük faizle kredi vermeye sıcak bakmayacaktır ve kredi faizleri yükselecektir. Kredi faizlerini yükselmesi sonucunda bankaların kredi vermesi zorlaşacaktır. Bunun sonucu olarak da merkez bankası piyasada hedeflediği likidite daralmasına başarılı bir şekilde ulaşacaktır (Akdiş, 2001: 173).

- Nakit Oranı

Nakit oranı, ödemelerde nakit para kullanımıyla vadesiz mevduat arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Kaydi para üretme döngüsünün sorunsuz olarak işleyebilmesi için bireylerin paralarını bankaların vadesiz mevduat hesaplarında bulundurmaları gerekmektedir. Eğer kişiler

paralarını bankaların vadesiz mevduat hesaplarında tutmayıp ellerinde nakit olarak bulundurlarsa banka sistemi sızıntıya uğrayacaktır ve yaratılan kaydi para miktarı azalacaktır. Tasarruf sahipleri, yanlarında daha fazla nakit bulundurmak istedikleri zaman bankalardaki vadesiz mevduat hesaplarındaki parayı çekmektedirler ve bu durum da para çarpanını etkilediği için daha az kaydi para yaratılmasına sebep olmaktadır (Öztürk, 2011: 72). Nakit oranında bir artış gerçekleşmesi durumunda para çarpanı ve para arzı bu durumdan negatif etkilenmektedir. Yani para arzı ve para çarpanı ile nakit oranı arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur (Mishkin, 2007: 357).

- Serbest Rezerv Oranı

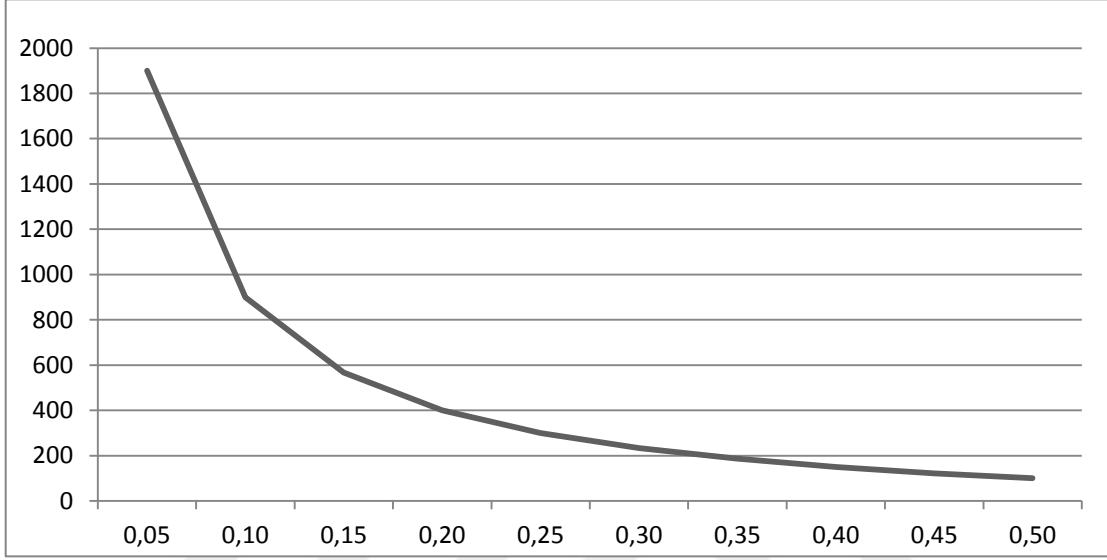
Bankaların serbest rezerv oranlarını artırması sonucunda bankacılık sistemindeki vadesiz mevduat destekleyecek rezervlerde bir azalış söz konusu olacaktır. Yani, parasal taban sabit iken, bankalar kredi miktarlarını sınırlandıracaktır ve bunun sonucunda da para arzı ve parasal çarpanda bir azalış meydana gelecektir. Başka bir ifade ile bankaların ellerinde fazla rezerv bulundurmamak istemeleri yaratılan kaydi para miktarını azaltmaktadır (Mishkin, 2007: 357).

Bankaların kasalarında fazla rezerv tutmalarında piyasa faiz oranları ve bankaların beledikleri ani mevduat çıkışları etkili olmaktadır. Piyasa faiz oranları ile bankaların istedikleri fazla rezerv tutma oranı arasında ters ilişki söz konusudur. Piyasa faiz oranlarında bir artış olduğunda bankalar için fazla rezerv bulundurmanın maliyeti artmaktadır. Tersine durumda yani piyasa faiz oranlarında bir azalma olduğunda bankalar için fazla rezerv bulundurmanın maliyetinde bir azalma gerçekleşmektedir. Bankalar, mevduat sahiplerinin ani mevduat çekim taleplerine karşılık hazırlıklı olabilmek için fazla rezerv tutabilmektedirler. Bu doğrultuda bakıldığında fazla rezerv bankalar için bir sigorta görevi üstlenmektedir. Devletin mevduat hesaplarına verdiği güvencelere bağlı olarak bankalara mevduat çekme talebinin artması korkusunun azalması, bankalar açısından güvenilir bir ortam oluşturmaktadır (Öztürk, 2011: 73). Para arzı ve para çarpanı ile serbest rezerv oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Mevduat sahipleri, vadesiz mevduat hesaplarında bulunan paralar vasıtası ile de belirli bir satın alma gücüne sahip olabilmektedirler. Bankaların kredi kullandırma işlemini çöke gerçekleştirmeleri, banka hesaplarındaki paraların bir bankadan diğerine geçişinin yalnızca bir ödeme emrine bağlı olması ve bankada bulunan mevduatların her an çekilememesi durumları kaydi paranın oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bankaların kaydi para üretmelerinin altında yatan temel etken de Kısmi Rezerv Sistemi olarak kabul edilen sistemdir. Bankalar müşteriye kredi verirken verilen krediyi nakit olarak müşteriye teslim etmek yerine müşteri adına bankada bir mevduat hesabı açarak parayı o hesapta gösterme yolunu seçmesi ve bu tutar üzerinden de farklı kişilere yine kredi vererek oluşturulan kredi zinciri sebebiyle para arzında bir artış oluşmaktadır (Yazıcı, 2020: 146).

Bankalar bünyelerinde serbest rezerv ve zorunlu rezerv olarak iki farklı türde rezerv bulundurmaktadırlar. Bankaların ürettikleri kaydi para miktarı ile bankaların bünyelerinde bulundurmaları zorunda oldukları rezerv oranları arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu durum Grafik 2’de gösterilmektedir.

Grafik 2: Rezerv Oranı ile Kaydi Para Miktarı Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazıcı, 2020: 147

Grafik 2’de gösterildiği gibi, başlangıçtaki para miktarının 100 TL ve zorunlu rezerv oranının 0,05 olarak kabul gördüğü bir durumda yaratılan kaydi para miktarı başlangıçtaki para miktarının 19 katı (1900 TL) olmaktadır. Rezerv oranının 0,10 seviyesine çıkması ile birlikte ise yaratılan kaydi para miktarının 9 kat (900 TL) arttığı ve rezerv oranının artması sonucu yaratılan kaydi para miktarının giderek azaldığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle kaydi para miktarı ile zorunlu rezerv oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

2.3.4. Para Arzı ve Para Çarpanı

Bankacılık sisteminde bulunan toplam rezervler ile dolanımdaki para tutarının toplamı parasal taban olarak ifade edilmektedir. Merkez Bankası parasal tabanı rezervlerden daha kolay kontrol edebilmektedir. Parasal taban ve para arzı arasında ilişki aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$M = m * MB \quad (1)$$

M: Para arzı

m: Para çarpanı

MB: Parasal taban

Formülde m sembolü ile gösterilen para çarpanı, parasal tabanda herhangi bir değişiklik olması durumunda para arzında meydana gelecek değişikliği ifade etmektedir. Parasal tabandaki 1 TL'lik bir değişiklik olması durumunda para arzında 1 TL'den daha fazla bir değişiklik söz konusu olacaktır (Mishkin, 2007: 352).

Bankalar tarafından talep edilen serbest rezerv oranının, mevduat sahipleri tarafından talep edilen nakit oranının ve merkez bankası tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranının para çarpanı (m) üzerindeki etkisi aşağıdaki formül ile açıklanabilir:

$$R = RR + ER$$

R: Bankacılık sistemindeki toplam rezerv

RR: Zorunlu karşılıklar

ER: Serbest rezervler

Yukarıdaki formüle göre zorunlu karşılıklar ile serbest rezervlerin toplamı bankacılık sistemindeki toplam rezerv miktarını vermektedir.

Toplam zorunlu karşılıklar miktarı (RR), bankacılık sistemindeki toplam çek yazılabilir mevduat miktarı (D) ile zorunlu karşılık oranı (r) çarpımına eşittir. Bu eşitlik de aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

$$RR = r * D$$

Yukarıdaki formül, ilk eşitlikte yerine yazılırsa aşağıdaki gibi bir eşitlik elde edilecektir:

$$R = (r * D) + ER$$

Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta zorunlu karşılık oranının Merkez Bankası tarafından 1'den küçük olarak belirlenmesidir. Çünkü 1 TL'lik rezerv, mevduatları 1 TL'den daha fazla büyütecektir ve çoklu mevduat genişlemesi ortaya çıkacaktır.

Parasal taban (MB), nakit (C) ile rezervlerin (R) toplamına eşittir. Eşitliğin her iki tarafına da nakit düzeyi eklenerek, parasal taban miktarı ile çek yazılabilir mevduat düzeyini birbiriyle ilişkilendirmek mümkündür. Formüle söz konusu ekleme yapıldığında aşağıdaki eşitlik elde edilecektir:

$$MB = R + C = (r * D) + ER + C$$

Yukarıdaki formüle göre parasal tabanda gerçekleşecek herhangi bir artış eğer nakde dönüşürse bir çarpan etkisi görülmez, fakat bu artış eğer mevduatı da artırırorsa çarpan etkisi görülür.

Para çarpanı formülünü nakit oranı $c = (C/D)$ ve serbest rezerv oranı $e = (ER/D)$ cinsinden ifade edebilmek için, C yerine $c * D$ ve ER yerine $e * D$ yazılarak son eşitlik aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$MB = (r * D) + (e * D) + (c * D) = (r + e + c) * D$$

Eşitliğin her iki tarafı da $(r + e + c)$ ifadesine bölünürse, çek yazılabilir mevduatlar (D) ile parasal tabanı (MB) ilişkilendiren bir ifade elde edilir:

$$D = (1 / (r + e + c)) * MB \quad (2)$$

Nakitler ile çek yazılabilir mevduatların toplamında ($M = C + D$) oluşan para arzı formülünde C yerine $c*D$ ifadesi yazılırsa,

$$M = D + (c*D) = (1+c) * D$$

Yukarıdaki eşitlikte D sembolü yerine 2 numaralı formüldeki ifade yazılırsa,

$$D = ((1+c)/(r+e+c)) * MB \quad (3)$$

Eşitlikte görüldüğü üzere parasal taban (MB) ile çarpılan oran para çarpanına eşittir. Söz konusu oran, parasal tabandaki herhangi bir değişiklikte para arzında ne kadar bir değişme olacağını göstermektedir. Bu sebepten ötürü para çarpanı (m) aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$m = (1+c) / (r+e+c) \quad (4)$$

Elde edilen yukarıdaki cebirsel ifade para çarpanının nereden geldiğini göstermektedir. Para çarpanı, mevduat sahiplerinin belirlemekte olduğu nakit oranının (C), bankalar tarafından belirlenmekte olan serbest rezerv oranının (e) ve Merkez Bankası tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranının (r) bir fonksiyonudur (Mishkin, 2007: 354).

Bankacılık sistemi tarafından yaratılan kaydi para miktarı hesaplanırken “para çarpanı”ndan yararlanılmaktadır. Para arzı ve parasal taban arasındaki ilişkiyi ifade eden bir katsayı olan para çarpanı, para arzının parasal tabandaki değişimlerden ne derece etkilendiğini göstermektedir (Tekdoğan, 2019: 69).

Para çarpanı aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{Kaydi Para} = \text{Mevduat} * [(1 / \text{Zorunlu Rezerv Oranı}) - 1]$$

Bankalardan alınan kredilerin geriye ödenmesinde bir problem olmadığı varsayıldığı bir ortamda kredi kanalı ile kaydi para yaratılması süreci başlangıç mevduatı 10.000 TL ve zorunlu karşılık oranı 0,20 olarak kabul edilerek Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4: Bankaların Kredi Kanalıyla Kaydi Para Üretme Süreci

Adım	Mevduat	Zorunlu Karşılık	Yaratılan Kaydi Para
1	10.000	2.000	8.000
2	8.000	1.600	6.400
3	6.400	1.280	5.120
4	5.120	1.024	4.096
5	4.096	819	3.277
.....
TOPLAM	50.000	10.000	40.000

Kaynak: Yazıcı, 2020: 148.

$$\begin{aligned} \text{Kaydi Para} &= 10.000 [(1 / 0,20) - 1] \\ &= 40.000 \end{aligned}$$

Yukarıdaki para çarpanı formülü tabloya göre tekrar hesaplandığında görülmektedir ki 0,20 zorunlu rezerv oranı ve 10.000 TL tutarındaki başlangıç mevduatı ile birlikte bankacılık sistemi Kısmi Rezerv Sistemi’ne temelinde para çarpanı yardımı ile havadan 40.000 TL üretmektedir.

2.3.5. Kısmi Rezerv Sistemi’nin Olumsuz Etkileri

2.3.5.1. Enflasyon ve Deflasyon Üzerine

Enflasyon, tüketici ve üretici açısından fiyat değişimlerini gösteren ve belirli dönemlerde resmi endeksler ile ölçülerek TÜİK tarafından yayımlanan, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış eğilimini ifade etmektedir. Deflasyon ise fiyatlar genel seviyesindeki sürekli düşüşü ifade etmektedir. Para arzındaki gelişmenin GSYİH’deki gelişmeden daha yüksek oranda gerçekleştiği ekonomilerde enflasyon olgusu ortaya çıkmaktadır.

Kaydi para üretimi, ekonomilerdeki para arzını artırarak pahalılık ve enflasyona sebep olmaya ilaveten mevduat sahiplerinin de sahibi oldukları değerlerde bir değer kaybı meydana gelmektedir. Fiziksel değişim zorunluluğu bulunmayan kaydi para elektronik ortamda hızlı

dolanım kabiliyetine sahiptir ve gerekli önlemler alınmadığında kaydi para miktarı artacak ve bunun sonucunda da enflasyon ortaya çıkacaktır (Yazıcı, 2020:). Çünkü bankaların kredi kanalıyla havadan kaydi para üretmesi sonucu bankalardaki mevduat büyüklüğü artmakta ve bunun sonucunda fiyatlar genel seviyesi yukarı yönlü hareket etmekte ve böylece sabit gelirliler zarar görmektedir (Haseni, 1989: 145-146).

Kısmi rezerv bankacılığına dayandırılarak yaratılan paradan ötürü ortaya çıkan enflasyon “adaletsiz” bir enflasyon olarak kabul edilmektedir. Çünkü söz konusu sistem sonucu üretilen kaydi paradan ilk elden faydalananlar yani kredi kullananlar eski fiyatlardan iş yaparken zamanla yeni üretilen para ekonomide işlevsellik kazandıkça fiyatlar yükselmekte ve piyasada yer alan sabit gelirliler gibi aktörler yoksullaşmaktadır (Şahin, 2019: 64).

Kısmi rezerv bankacılığına dayalı olarak devlet tekelinde ulusal para ihraç eden ekonomilerde, sınırsız ulusal para ihraç edilmesi sonucunda enflasyonist baskıyla birlikte ulusal para değer düşüklüğü söz konusu olmaktadır. Ulusal paranın değer kaybetmesinden dolayı ülke borcu ve paranın likiditesi uluslararası pazarlarda yıkıcı tahribata uğramaktadır (Shapie ve Zahid, 2010: 769). Bankacılık sisteminin gösterdiği gelişimden sonra Avrupa’da, Kısmi Rezerv Sistemi’ni kullanarak bankaların para arzını artırmalarının kanunlara uygun hale getirilmesi sonucunda, paranın değerinde sürekli bir düşüş ve buna bağlı olarak da enflasyon oranında sürekli bir artış gerçekleşmiştir (Javaid, 2016’dan aktaran: Tekdoğan, 2019: 81).

Bir ekonomide dolanımda belirli bir miktar para varken, bankalar Kısmi Rezerv Sistemi’ni kullanarak fazladan yeni para yaratırlar ve bu parayı kredi olarak kullandırarak piyasaya sunarlar. Kredi kullanan şahıs, söz konusu tutar ile arazi, bina, makine, otomobil vb. reel Aktif satın alır. Kredi kullanan şahsın yaptığı bu satın almalarından dolayı ekonomideki para miktarı; başlangıçta dolanımdaki para miktarı ile bankaların Kısmi Rezerv Sistemi’ni kullanarak havadan yarattıkları para miktarının toplamı kadar olurken, ekonomideki reel Aktifin tutarı sabit kalmaktadır ve bu durum sonucunda ekonomide enflasyon olgusu ortaya çıkmaktadır (Meera ve Larbani, 2006: 13). Bankaların kaydi para üretmesi sonucu, elinde para tutan şahısların servetlerinde kayıp söz konusu olmaktadır ve bu kaybedilen servet kısmi rezerv bankacılığını kullanarak havadan para üreten bankalara gitmektedir (Tekdoğan, 2019: 81).

Merkez bankaları enflasyonu etkin bir şekilde yönetmek ve gerekli zamanlarda müdahale edebilmek için faiz oranlarını kullanmaktadırlar. Kredi vermek isteyen bankalar politika faiz oranının düşük olmasını isterler çünkü yüksek politika faizi, yeterli miktarda rezerve sahip olmayan bankalar için fazladan maliyet unsuru oluşturmaktadır. Merkez bankalarının politika faiz oranını artırmasıyla birlikte, bankalar da kullandıracakları kredilerin faiz oranlarını artırmak durumunda kalmaktadırlar ve bunun sonucunda da krediye olan talepte azalma meydana gelmektedir. Merkez bankalarının gerçekleştirdiği bu hamle sonucunda bankaların kaydi para üretme mekanizmaları

sınırlandırılmakta ve buna bağılı olarak da para arzında bir daralma olmaktadır. Tüm bu sürecin sonunda da fiyatlar genel seviyesinde bir gerileme söz konusu olmaktadır (Jackson ve Dyson, 2012: 124).

Kaydi para yaratılması yoluyla para arzında meydana gelen suni artışlar ilk olarak enflasyona sebep olarak girişimcileri yanıltmakta ve tasarruflarını yanlış projelerde değerlendirmelerinde etkili olurken devamında fiyatlar genel seviyesindeki düşüş olarak tanımlanan deflasyon durumunun ortaya çıkması ile birlikte girişimcilerin tasarrufları da yüksek riskli projelerde heba olmaktadır. Bu süreç boyunca para arzını kontrol eden aktörler kazanç sağlarken tasarruf sahipleri ve sabit gelirliler zarara uğramaktadırlar (Şahin, 2019: 56-57).

2.3.5.2. Ekonomik Döngüye Olumsuz Etkileri

Ekonomilerde para arzını artırabilmenin iki yöntemi vardır. Bunlardan birincisi Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayanarak havadan kaydi para yaratılması iken ikincisi ise merkez bankası tarafından para basılmasıdır. Bir ekonomide kısmi rezerv bankacılığı ile kaydi para yaratılması para arzını artırırken buna bağılı olarak borç stokunu da artırır. Çünkü bankalar kaydi para üretebilmek için kamu ya da özel sektöre kredi vermek zorundadırlar. Söz konusu kredilendirme sürecinin sonucu olarak da özel sektöre ya kamu kesimi, bankalara ya da merkez bankasına doğrudan borçlanmaktadır (Tekdoğan, 2019: 85).

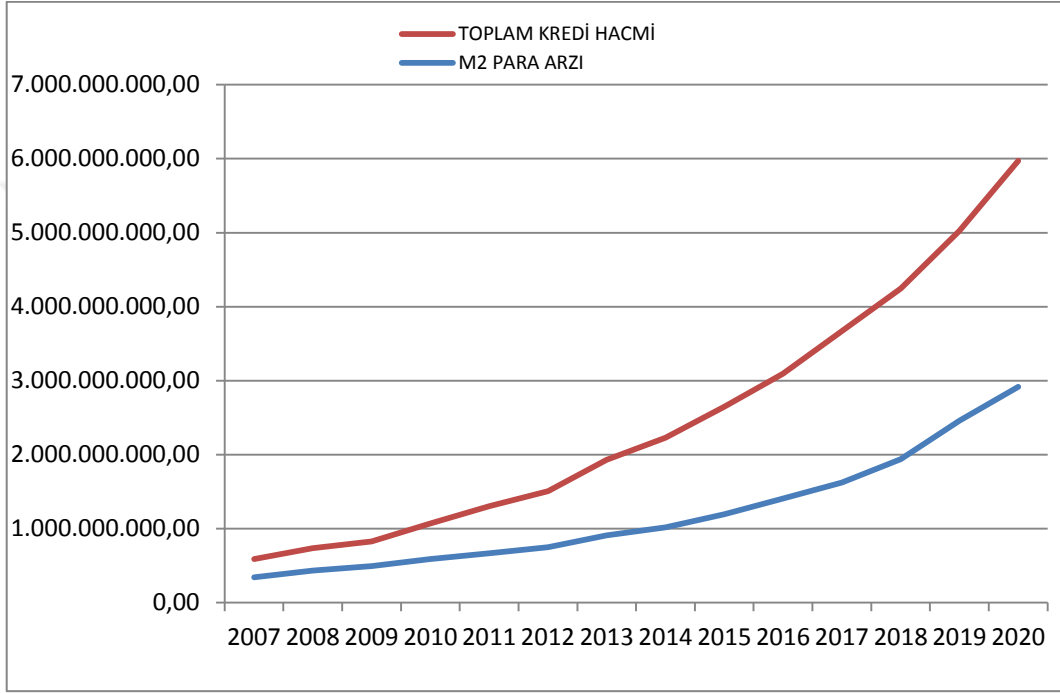
Para arzının tamamı ticari bankalar tarafından borç olarak yaratıldığı için, söz konusu borcun faizi ile birlikte geriye ödenecek olması, finansal sistemde önemli bir borç yükü oluşmasına sebep olmaktadır. Bankalar krediden doğan faizin bir kısmını bankada mevcut tasarruf mevduat hesabı bulunanlara faiz olarak öderken, geriye kalan kısmını ise banka personeline maaş ve ikramiye olarak dağıtmaktadır (Dyson vd., 2010: 23).

Bankacılık sisteminde paranın tamamı kısmi rezerv bankacılığı sistemi kullanılarak borç olarak yaratılmaktadır. Bu da yoksulluk tabanını düşük fakat pozitif bir banka bakiyesinden, sıfır seviyesi ya da negatif seviyesine doğru kaydirmektedir. Ortalamanın alt gelir grubunda yer alan topluluğun önemli bir kısmı bankalara borçlu olduğu için bankacılık sistemine faiz ödemek zorunda kalmaktadır. Bunun sonucu olarak da yoksul sınıfın, orta gelir düzeyi ya da zengin olarak kabul gören gelir düzeyindeki şahısları sübvans ettiğı anlaşılmaktadır.

İş dünyası için de benzer durum söz konusudur. Reel sektör aktörleri de üretim ekonomisinde faaliyet gösterebilmek için, tamamı bankalar tarafından borç olarak yaratılan, paraya ihtiyaç duymakta ve bunun karşılığında da bankalara faiz ödemek durumundadırlar. Buradan da bankacılık sektörünün reel sektör aktörleri tarafından sübvans edildiğı sonucuna varılmaktadır (Dyson vd., 2010: 23).

Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayandırılarak para çarpanı sayesinde para üreten ekonomilerde para arzının artması devamında borç miktarının da artmasına sebep olmaktadır. Para arzı ile borçlanma arasındaki bu paralellik sonsuza giden bir borç büyümesi ile ekonomik istikrar açısından tehdit oluşturmaktadır (Tekdoğan, 2019: 85). Türkiye'de 2007 ve 2020 yılları için M2 para arzı ile toplam kredi hacmi arasındaki ilişki Grafik 3'de gösterilmektedir.

Grafik 3: Türkiye'de M2 Para Arzı ile Toplam Kredi Hacmi Arasındaki İlişki

Kaynak: TCMB EVDS Para ve Banka İstatistiklerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.3.5.3. Finansal İstikrar Açısından Sakıncaları

Padoa-Schioppa (2003), finansal istikrar kavramını, ekonomik daralma ve kriz dönemlerinde dahi tasarrufların yatırıma dönüşebildiği ve borç ödeme döngüsünde herhangi bir problem olmaksızın borçların geri ödenebildiği, ekonomik döngü içerisindeki çarkların sorunsuz işlediği bir finansal sistem olarak tanımlamıştır.

Finansal sistemdeki gelişmelerin, ekonomik istikrarsızlığı tetikleyici etkileri vardır. Günümüz ekonomisinde para arzındaki bir daralma, süreç içerisinde kredi hacminin de daralmasına sebep olacaktır ki bu döngünün sonucunda borca dayalı olarak işleyen finansal sistemlerde ekonomik durgunluk baş gösterecektir. Borca dayalı işleyen finansal sistemlerde kredi hacminin daralması reel sektörde birçok iflası beraberinde getirmektedir (Tekdoğan, 2019: 91).

Bankacılık sistemi karşılıklı güven üzerine inşa edilmiş bir sistemdir. Bu güven, borçluların borcuna sadık kalarak ödemelerini planlı bir şekilde yapacağına dair güvenden ve ihtiyaç duyulması durumunda ticari bankaların reel sektöre likidite sağlayacağı güvenden ibarettir. Her ne kadar bankacılık sistemi geçmişten günümüze genellikle başarılı bir şekilde çalışmış olsa da kısmi rezerv bankacılığını kullanarak para yaratan ekonomilerde Kısmi Rezerv Sisteminin kırılğan yapısı finansal sistemlerde finansal istikrarsızlığa sebep olmaktadır (Dow vd., 2015: 5). Ticari bankalar Kısmi Rezerv Sistemini kullanarak reel tasarruflarla desteklenen miktarın üzerinde havadan kaydi para üretirlerse finansal istikrar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Askari ve Krichene, 2014: 21).

Finansal sistemin yüksek oranda borca dayalı para sistemine bağlı olarak işlediği ekonomilerde, bankalar ekonomik krizlerin önemli aktörlerindendirler. Ekonomi gelişirken kredi musluklarını açan, ekonomi daralırken kredi musluklarını kapatan bankalar, ekonomik istikrarı bozmaktadırlar. Kısmi Rezerv Sistemi'ne bağlı kalarak bankaların havadan kaydi para üretmelerini sağlayan devlet yönetimleri de ekonomik krizlerde en az bankalar kadar sorumludurlar (Tekdoğan, 2019: 95).

2.3.5.4. Muhasebe Açısından Sakıncaları

Kısmi Rezerv Sistemi'ne göre her banka bir finansal aracıdır. Fonların merkez bankası ile bankalar arasında akış kabiliyetine sahip oldukları varsayıldığı için fonlar, nakit ya da kıymetli maden gibi kabul edilmektedirler. Samuelson (1948)'a göre bankaların yeni kredi verebilmesi için öncelikle yeni mevduat kabul etmesi gerekmektedir. Zorunlu karşılık oranının %1 olması durumunda bir bankanın 200.000 TL kredi verebilmek için öncelikle 202.000 TL tutarında bir mevduata sahip olması gerekmektedir. Kredilendirme sürecinin muhasebeye uygun hale getirilmesi için öncelikle verilecek kredi tutarı ve söz konusu tutar için ayrılması gereken rezerv büyüklüğünü karşılayacak tutarda bir artışın banka bilançosunda gösterilmesi gerekmektedir (Werner, 2016: 365). Böyle bir durumun gerçekleşmesi durumunda banka bilançosunun aşağıdaki gibi düzenlenmesi gerekmektedir.

Şekil 10: 200.000 TL Tutarlı Kredinin Banka Bilançosunda Gösterimi

Aktif		Pasif	
Nakitler	2.000,-	Mevduatlar	202.000,-
Krediler ve Yatırımlar	200.000,-		
	<u>202.000,-</u>		<u>202.000,-</u>

Buradaki bilançoda bir artış olduğu görülmektedir fakat bu artış kredi kullanılmasıyla değil mevduat kabulünden kaynaklanmaktadır.

Görülmektedir ki Samuelson (1948), Kısmi Rezerv Sistemi'nin işleyebilmesi ve yeni kredi verilebilmesi için öncelikle kabul edilmesi gereken mevduatın da, mevduat kabul edildikten sonra verilecek olan kredinin de nakit olması gerektiğini öngörmektedir. Fakat bankalar genellikle kredileri nakit olarak kullanmadıkları için Samuelson'un bu öngörüsü gerçeklikten uzak kabul edilmektedir.

İngiltere Müşteri Para Kuralları gereğince, finansal aracılık hizmeti sunan kuruluşlar, müşterilerinin mevduatlarını kendi bilançolarında gösteremezler (Werner, 2014b: 76). Kısmi Rezerv Sistemi'nin bankaları finansal aracı olarak kabul etmesi de Kısmi Rezerv Sistemi'nin bir kusuru olarak kabul edilmektedir. Çünkü finansal aracı konumunda olan bir banka, müşterisinin mevduatını banka bilançosunda gösterememektedir (Werner, 2016: 372).

2.3.5.6. Sosyoekonomik Açıdan Sakıncaları

Kısmi rezerv bankacılık sistemini kullanarak kaydi para üretmek günümüz finans sisteminin temelini oluşturmaktadır. Bankalar Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayandırarak kredi verme yoluyla hileli bir şekilde yoktan kaydi para üretmektedirler. Ekonomilerde para otoritelerinin daha fazla para üretmesi, para miktarını artıracığı için paranın satın alım gücünde bir azalma meydana getirmekte yani enflasyon olgusu kendini göstermektedir. Böylece paranın fiziksel varlığı değil fakat satın alım gücü para üreticilerine geçmiş olmaktadır. Bu sistem de beraberinde yapay ekonomik kıtlık, enflasyon, kişiler ve kurumlar üzerinde sürekli borç yükü, gelir eşitsizliği gibi çeşitli sosyoekonomik sorunlar doğurmaktadır (Ahmad ve İsmail, 2017: 58; Şahin, 2019: 26).

2.3.5.7. Finansal Krize Sebebiyet Verme

Kısmi Rezerv Sistemi ile yaratılan kaydi para neticesinde oluşan para arzı sonsuza dek artamayacaktır ve borca dayalı olarak büyüyen bu balon bir noktada patlayacaktır. Kronik enflasyon ve deflasyonun esiri olan modern ekonomilerde belli aralıklarla domino etkisi yaratan finansal krizlerin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bazı ekonomistler söz konusu borç balonunun büyüyüp bir noktada patlaması ile gerçekleşen finansal krizlerin en temel sorunu olarak kısmi rezerv bankacılık sistemini görmekte ve bunun önüne geçilmesi gerekliliğini önemle vurgulamaktadır (Şahin, 2019: 62).

Kredi almayı ve harcama yapmayı teşvik eden Kısmi Rezerv Sistemi'nin tasarruf yapılmasını ve öz sermaye kullanımını caydırıcı bir yapısı bulunmaktadır. Kredi kanalıyla havadan üretilen para karşılıklı güven ilkesinin arkasına sığınarak riskli ve yanlış yatırımlara yönlendirilerek krizlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durumun oluşmasının arkasında yatan temel sebep ise borca dayalı olarak işleyen ekonomik sistemlerde, yapı içerisinde yer alan aktörlerden önemli kısmının borcunu ödeyemez hale gelmesi sonucu bankalar ve diğer finans şirketlerinin borç Pasifini yerine getirememesi ve böylece finansal krizin alt yapısının hazırlanmış olmasıdır (Şahin, 2016: 63; Yazıcı, 2020: 154).

2.3.5.8. Haksız Zenginleşme ve Gelir Eşitsizliğine Sebep Olmak

Bir ekonomide toplam servet tutarının büyüklüğü kadar, söz konusu servetin nasıl paylaşıldığı ve nasıl kullanıldığı da önem arz etmektedir. Kısmi Rezerv Sistemi, düşük gelir grupları için dezavantajları olan bir sistemdir ve bu sebepten ötürü istikrarlı, eşitlikçi ve paylaşımcı bir ekonomi modeli ile ters düşmektedir (Tekdoğan, 2020: 191). Kısmi Rezerv Sistemi'ne göre kredi kullandırılarak kaydi para üretilmesi sürecinde kullanılan kredilerden elde edilen faiz gelirleri sayesinde bankaların sermayelerinde artış gerçekleşmektedir. Söz konusu artış sonucunda sermaye banka bünyesinde dolayısıyla da banka sahipleri ya da ortakları gibi azınlık bir kesimin elinde birikmekte ve bu nedenle toplumda bir azınlık kesim haksız zenginleşirken, çoğunluk diğer kesim ise gelir dağılımdaki eşitsizlikten olumsuz olarak etkilenmektedir (Yazıcı, 2020: 159).

Modern ekonomilerde bankacılık sistemi teminata dayalı olarak çalışmaktadır ve bu doğrultuda bir banka kredi geri ödemelerinde herhangi bir sorunla karşılaşmamak adına krediyi bir teminat karşılığında kullanılmaktadır. Böylece banka krediyi neye karşılık olarak verdiğini bilmektedir. Krediyeye uygulanan faiz oranı gösterilen teminata göre farklılık göstermektedir. Yüksek gelir grubuna mensup olan aktörler gösterdikleri iyi teminatlar karşılığında finansmana daha düşük faizle erişebilirken, alt gelir grubu aktörleri gösterecek teminat bulamadığı için finansmana daha yüksek faizle erişebilmektedir. Bankaların ödeme sistemini merkezinde yer alması ve para politikası uygulamasında önemli bir role sahip olması onları çeşitli imtiyazlardan faydalanan finansal kurumlar yapmaktadır. Bu yüzden banka hissedarları ve yakın çevrelerinin

oluşturduğu azınlık imtiyazlı gruplar ile bu çevrelerin dışında kalan ve toplumun büyük kısmını temsil eden gelir grubu arasındaki gelir düzeyi farkı gittikçe artmaktadır (Tekdoğan, 2019: 83).

2.3.5.9. Merkez Bankası Faaliyetleri Üzerine Etkileri

Bankalar, merkez bankası kararları olmaksızın, kısmi rezerv bankacılığı yoluyla kaydi para üretmek için para arzının belirlenmesi konusunda önemli rol almaktadırlar. Merkez bankaları, bankaların havadan kaydi para yaratabilme yeteneğinin varlığını bilmekte ve bu durumu kontrol altına almak için zorunlu rezerv tutma uygulamasını etkin bir şekilde kullanarak ülkedeki para tutarını kontrol etmektedirler (Şıklar, 2004: 25-30). Bankaların kaydi para üretmesi, merkez bankasının ülkedeki parayı kontrol etmesini zorlaştırmakta ve dolayısıyla merkez bankasının kontrol gücünü zayıflatmaktadır. Kaydi para üretiminin merkez bankası faaliyetleri üzerine olumsuz etkileri arasında “nakit para talebinde azalma”, “para arzına etki edebilme” ve “senyoraj gelirlerinde azalma” en önemlileridir. İlaveten elektronik dolanım gücüne sahip olan kaydi para merkez bankası tarafından basılan parayı ikame ettiği için merkez bankası bilançosunda bir küçülme durumu ortaya çıkabilmektedir (Yazıcı, 2020: 161).

2.4. Literatür Taraması

1930’lu ve 1960’lı yıllar arasında hakim olan ve Kısmi Rezerv Sistemi olarak adlandırılan görüşe göre her banka finansal sistem içerisinde ayrı ayrı finansal aracılık hizmeti sunmaktadır. Fakat bu sisteme göre bankalar, para çarpanı sayesinde havadan para üretme sürecini tek başlarına değil finansal sistemdeki diğer tüm bankalarla birlikte gerçekleştirebilmektedirler. Bu sistemin o dönemlerde önemli savunucuları arasında Keynes, Crick, Phillips ve Samuleson gibi ekonomistler bulunmaktaydı. Kısmi rezerv bankacılığı sistemi sayesinde havadan para yaratılması konusu uluslararası literatürde farklı zaman dilimlerinde konu edilmiştir ve ilk olarak Phillips (1920) çalışmasında para çarpanını ve dolayısıyla Kısmi Rezerv Sistemi’ni formüle ederek hem dönemin önemli ekonomistlerinden biri olarak gösterilmiş hem de daha sonra yapılacak olan birçok çalışmaya ilham kaynağı teşkil etmiştir.

Phillips (1920) çalışmasında para çarpanını formüle etmiştir ve bankaların belirledikleri rezerv oranına göre mevduatlarını genişletebileceklerini ifade etmiştir. Phillips ayrıca bankaların bu döngü ile mevduatlarını genişletebilmesinin tek başlarına mümkün olmadığını ve bunun ancak ve ancak bankalar bütünü ile sağlanabileceğini aktarmıştır. Kısmi Rezerv Sisteminin destekçilerinden birisi olan Crick (1927) çalışmasında, tüm bankaların ayrı ayrı finansal aracı rolü üstlendiklerini fakat finansal sistemde bir bütün olarak para yaratabilecekleri görüşünü savunmuştur.

Sistemin bir diğer destekçisi olan Hayek (1929), ilk yayınlanan kitabında Kısmi Rezerv Sistemi’ni destekler nitelikte ifadeler kullanmıştır. Hayek (1929)’e göre bankalar, kendilerine

yatırılan mevduatın %10'luk bir kısmını rezerv ayırarak geriye kalan %90'luk kısmını ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullandırabilir ve böylelikle finansal sistem içerisindeki diğer bankalardaki mevduat tutarını da artırmış olur.

Keynes (1930) çalışmasında Kısmi Rezerv Sistemi'ni desteklediğini beyan eden ifadelerle yer vermiştir. Keynes çalışmasında Phillips (1920) ve Crick (1927)'in çalışmalarını da referans göstermiştir ve "para üretme" kavramı yerine mevduatta gerçekleşen artışa dikkat çekmek için "mevduat üretme" ifadesini kullanmıştır. Keynes'e göre finansal sistem içerisinde kayıtlı olan tüm mevduat tutarı, bu tutarın çok daha az miktarını fiziksel olarak bünyesinde barındıran bankalar tarafından yaratılmaktadır. Keynes'in vurgu yaptığı konulardan bir diğeri ise bankaların para üretmek için mudilere dahi ihtiyaç duymadığıdır.

Whittsey (1944) de çalışması ile bankaların Kısmi Rezerv Sistemi ile para yarattıkları iddiasını destekleyen ekonomistlerden birisidir. Whittsey'e göre bankalar müstakil olarak değil fakat Kısmi Rezerv Sistemi ile yani finansal sistemdeki diğer bankalar ile birlikte para yaratabilmektedirler ve bu fonksiyonları ile bankalar bir devlet niteliğinde değerlendirilebilirler.

Dönemin önemli ekonomi kitaplarından birisinin yazarı olan Samuelson (1948) da kitabında bankaların para yaratabilme yeteneklerinin varlığı ile ilgili konu üzerinde durmuştur. Samuelson da Kısmi Rezerv Sistemi'ni destekler nitelikte görüş bildirmiştir ve bir bankanın ihtiyaç sahiplerine kredi kullandırabilmesi için öncelikle mevduat toplaması gerektiğini ifade etmiştir. Samuelson da Crick (1927) gibi bankaların tek başına değil bir bütün olarak para yaratabileceklerini iddia etmiştir. Samuelson'a göre müstakil bir banka tek başına para yaratamazken finansal sistemdeki bankalar tümüyle para yaratabilmektedirler. Bu görüşün arkasında yatan gerekçe ise bir bankanın yeni borcunun diğer bir bankanın yeni mevduatı olabileceği gerçeğidir. Samuelson bu döngüyü mevduat zinciri kavramı ile ifade etmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Federeal Rezerv yöneticisi pozisyonunda olan Alhadeff (1954) çalışmasında Phillips (1920)'e de atıfta bulunarak Kısmi Rezerv Sistemi'nin destekçilerinden biri olmuştur. Alhadeff de bütün bankaların birlikte hareket ederek rezerv oranı kadar parayı havadan yaratabildikleri görüşünü savunmuştur.

Stiglitz (1997) kaleme aldığı ve dönemin önemli ders kitapları arasında kendine yer edinmiş olan çalışmasında Kısmi Rezerv Sistemi'nin desteklendiği şeklinde ifadelerle yer vermiştir. Stiglitz, mevduat çarpanı sürecini açıklarken yoktan bir şey var ediliyormuş gibi gösterilmesine rağmen aslında bu sürecin arkasında fiziksel operasyonların var olduğunu açıklamaktadır. Para, mevduatın bankaya yatırıldığı an muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ile oluşmaktadır. Devam eden süreçte ise Kısmi Rezerv Sistemi'nin bir argümanı olan para çarpanı sayesinde "1/rezerv oranı" kadar mevduat genişlemesi gerçekleşmektedir.

Werner (2014a) çalışmasında, bankacılıkla ilgili daha önce sözü edilen üç sistemden hangisinin doğru olduğu üzerine literatürde ampirik bir çalışma olmaması sebebiyle bu sorunun cevabını deneysel sonuçlarla kanıtlamak istemiştir. Werner, gerçek bir bankanın borçlanma süreci sırasındaki her adımını 24 saatlik süreç için incelemiş ve analiz etmiştir. Bankanın kredi verme sürecinde, iç ve dış hesaplara herhangi bir aktarım gerçekleştirmediği ve doğrudan kredi almak isteyenlerin hesabına aktarım yapıldığı gözlemlenmiştir. Werner, yaptığı analiz sonucunda elde edilen bulguların Kredi Üretme Sistemi ile paralel olduğu sonucuna varmıştır. Finansal Aracılık Sistemi ve Kısmi Rezerv Sistemi ile analiz sonuçlarının uyuşmadığı tespit edilmiştir. Werner'in gözlemlerine göre bankalar, kredi verirken bunu mevcut hesaplardan değil havadan yarattığı mevduatlardan gerçekleştirir. Yani bankalar mevcut parayı kredi olarak vermez, bunun yerine havadan yeni para üretmektedirler.

Werner (2014b), banka dışı kurumların da bankalar gibi birçok farklı operasyonu birleştirerek havadan para yaratabilme yeteneklerinin varlığını incelemiştir. Araştırmasını gerçekleştirmek amacıyla bankaların kredi ve para üretme süreçlerindeki muhasebe operasyonlarını ve borç vermeye ilişkin kurumsal muhasebe konularını detaylı olarak incelemiştir. İnceleme sonucunda para üretme kabiliyetinin yalnızca bankalara ait bir özellik olduğu ve banka dışı kurumların para yaratamayacağı sonucuna varmıştır.

Diğer bir çalışmada Werner (2016), söz konusu üç banka sistemi ile ilgili literatürde yalnızca yine kendisine ait olan tek ampirik çalışmaya bir yenisini daha eklemiştir. Werner, çalışmasında Kısmi Rezerv Sistemi ve Finansal Aracılık Sistemi temeline dayanan bankacılık düzenlemelerinin neden başarısız olduğu konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Yaptığı analiz ile birlikte Kısmi Rezerv Sistemi ve Finansal Aracılık Sistemi deneysel sonuçlara dayalı olarak reddetmiştir. Bu sonuç da Kısmi Rezerv Sistemi ve Finansal Aracılık Sistemine dayalı olarak hazırlanan ve muhtemel krizlere karşı bir önlem niteliğinde olan banka düzenlemeleri ile ilgili şüpheleri ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KISMİ REZERV ANİMASYONU

3.1. Animasyon Kavramı ve Eğitimde Animasyon Modelinin Kullanımı

Animasyon; dijital ortamlarda çeşitli görsellerin bir araya getirilerek bir gösterimin sağlandığı bir modelleme tekniğidir. Çeşitli olayların ve sistemlerin esas işleyişi bozulmadan farklı objelerle, grafiklerle ya da sembollerle hareket ettirilerek olayların görsel bir şekil alması animasyon modeli ile sağlanabilmektedir. Animasyonların kullanım amaçlarına bakıldığında izleyicilerin konuya olan dikkatini artırdığı ve eğitim sürecinde algıyı güçlendirdiği bilinmektedir (Bingöl, 2014: 160-165; Delil, 2014: 2).

Kullanıcılara görsellerle desteklenen hızlı bir öğrenme imkanı sunan animasyonlar eğitim süreci üzerindeki tek düzelik durumunu ortadan kaldırarak daha ilgi çekici bir öğrenme modeli sunmaktadır (Karadeniz, 2010: 20). Animasyon yöntemi ile uygulanan eğitim modeli sayesinde kullanıcılar normal süre zarfında dikkatinden kaçabilecek önemli anları, animasyonun sağladığı görsel ve işitsel destek sayesinde daha konsantre bir şekilde takip edebilme imkanı bulunur. Animasyon modelinde kaçırılan anlar geri sarılarak tekrar incelenme imkanı sunması açısından da önem arz etmektedir. Yine bu modelde üzerinde durulması gereken önemli noktalarda animasyon durdurularak konu üzerinde gerekli bilgilendirmelerin yapılması imkanı da sağlamaktadır (Aktürk vd., 2013: 6-12).

Günlük yaşamın birçok farklı alanında kullanım imkanı sağlayan animasyonların eğitim alanında kullanımının sağladığı avantajlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Çelik, 2019: 24):

- Animasyon süresinin ayarlanabilir olması ve gerektiğinde ileriye ya da geriye sarma imkânını bulunmaktadır.
- Animasyonlar hem geliştirilme hem de kullanım açısından düşük maliyetlere sahiptir.
- Animasyonlar, konu olan olayların derinlemesine incelenebilmesine olanak sağlamaktadır.
- Animasyonlar, kullanıcıların konsantrasyonunu ve motivasyonunu artırıcı niteliğe sahiptirler.
- Animasyonlar, karmaşık konu ve sistemlerin daha basit hale getirilmesine ve kullanıcıya aktarılmasında diğer eğitim modellerinden daha fazla kolaylık sağlamaktadır.

Eğitim alanında öğrenmenin kalitesinde artış sağlamaya yönelik çeşitli araştırmalar

gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmalar sonucu ortaya çıkan öğrenme modellerinden birisi de bilgisayar destekli animasyon yöntemidir. Bilgisayar destekli animasyon yönteminin ne çıkmasının altında yatan temel gerekçe ise kullanıcılarda ilgiyi artırıcı ve görsel hafızayı desteklemeye yönelik içeriklere sahip olmasıdır (Karadeniz, 2010: 21). Teknolojik gelişmeler günümüzde hayatın her alanında etkisini göstermektedirler. Özellikle bilgisayar alanında gelişen teknoloji sayesinde farklı eğitim ve öğrenme modelleri geliştirilmekte ve bunun sonucunda da öğrenme süreci daha basit hale gelmektedir. Animasyonlu ğrenme modelinde klasik öğrenme modellerine göre kişilerin daha fazla duyu organına hitap edildiği için hem öğrenme düzeyi hem de öğrenmenin kalıcılığı artmaktadır (zcan, 2015: 54).

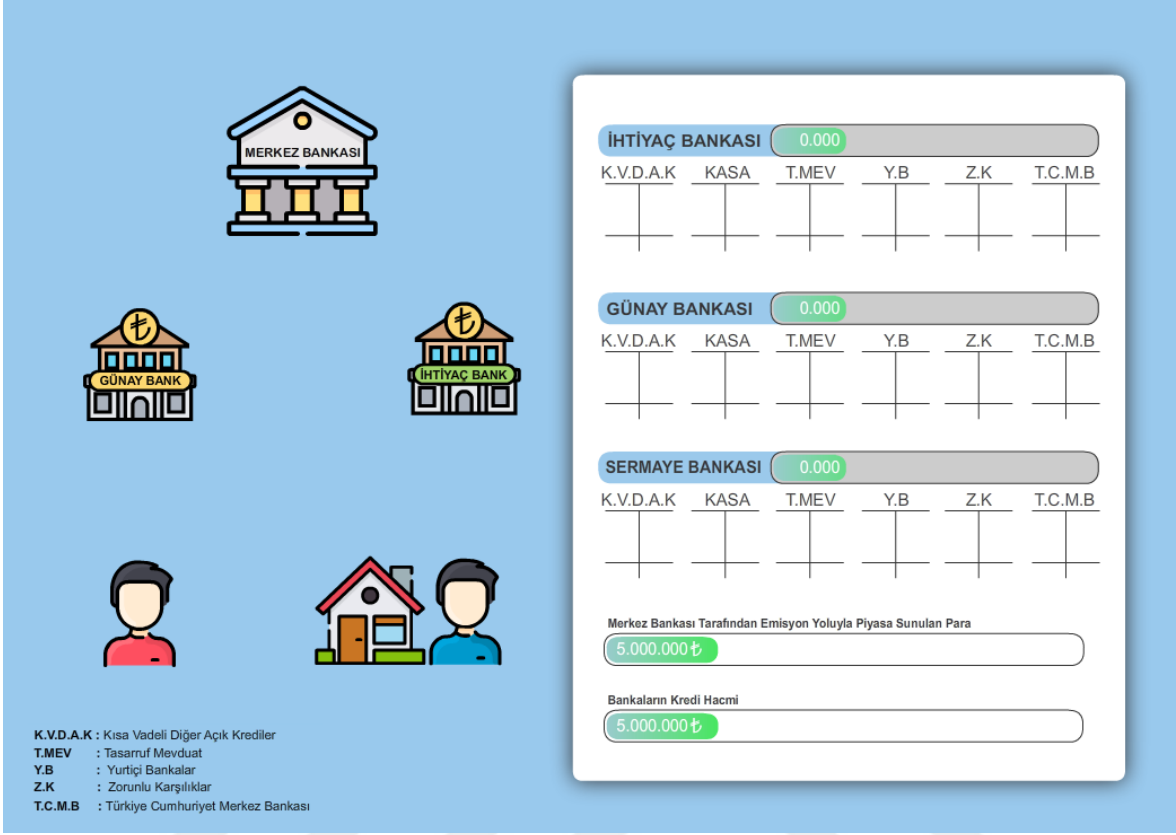
Animasyonların hazırlanması yüksek dikkat gerektiren bir süreçtir. Animasyonların hazırlık sürecinde içerik, süre ve görseller birbiri ile uyum içerisinde olmalıdır. Animasyonların içerikleri hazırlanırken animasyonu kullanacak kitlenin milli ve dini değerleri üzerinde olumsuz etkiler bırakacak durumlardan kaçınılmalıdır. Ieriğin olabildiğince ihtiyaca ve amaca uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Animasyon hazırlanırken dikkat edilmesi gereken bir diğer olgu ise süredir. Animasyon süreleri içerikle uyumlu olmalıdır ve ne çok kısa ne de çok uzun olmamalıdır. nk sürenin kısa olması durumunda verilmek istenilen mesaj amacına uygun olarak aktarılamazken; sürenin uzun olması ise kullanıcıları sıkacağı için yine öğrenme amacı ile ters düşebilmektedir. Animasyonlar için en önemli hususlardan bir tanesi de şphtesiz ki kullanılan görsellerdir. Kullanılan görsellerin ve bu görsellere uygulanacak olan efektlerin birbiri ile uyum göstermesi ve kullanıcıda konuya karşı dikkat uyandırması gerekmektedir.

Eğitim alanında animasyon ile öğrenme yönteminin kullanılmasının çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu ğrenme modeli kullanıcılara soyut kavramları anlamakta kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda kullanıcıların öğrenme süresini kısaltarak görsel düşünme yeteneğini de geliştirdiği için eğitim alanında etkili bir model olarak kabul edilmektedir. Yüksek hızda gelişme gösteren teknolojinin bir çeşit uzantısı olan animasyon modeli farklı sektörlerde olduğu gibi yukarıdaki sayılan nedenlerden ötürü eğitim alanında da giderek artan bir şekilde kendisine yer edinmeye başlamıştır.

3.2. Geliştirilen Kısmi Rezerv Animasyonu

Ekonomi alanında geliştirilmiş olan animasyonlar incelendiğinde bankacılık tarafını ilgilendiren bölüm üzerine yeterince çalışmalar yapılmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu eksikliği gidermek amacıyla bankaların Kısmi Rezerv Sistemi sayesinde muhasebe organizasyonunu dayanak göstererek nasıl havadan para yarattıklarını anlatan bir kısmi rezerv animasyonu tarafımızca geliştirilmiştir. Kısmi rezerv animasyonu ile ilgili temel bilgiler çalışmanın bu bölümünde görsellerle desteklenerek aktarılacaktır.

Şekil 11: Kısmi Rezerv Animasyonunun Başlangıç Ekranı

Geliştirilen animasyon ekranında birden çok varlığı niteleyen simgeler kullanılmıştır. Şekil 11’de de görüldüğü üzere: bir adet Merkez Bankası, üç adet bireysel faaliyet gösteren banka, paranın dolanımını simgeleyen birçok sayıda karakter, alışverişe konu olan birçok nesne, her bir banka için ayrı ayrı olacak şekilde muhasebe düzenini gösteren semboller, bankaların sistemde ne kadar para yarattıklarını ifade eden bar grafikler, merkez bankası tarafından piyasaya sunulan para miktarı ve bankaların kredi hacmini gösteren bar grafikler yer almaktadır.

Animasyonun temel işleyişi, piyasada hiç paranın olmadığı farazi bir ekonomik düzen üzerine kurgulanmıştır. Animasyonda, Merkez Bankası tarafından piyasaya 5.000.000 TL tutarında bir paranın emisyon edilerek bireysel bankalar tarafından fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullanılarak ve Kısmi Rezerv Sistemi dayanak alınarak nasıl artırıldığı aktarılmaktadır. Piyasada Günay Bankası, İhtiyaç Bankası ve Sermaye Bankası olmak üzere faaliyette bulunan üç adet mevduat bankası bulunmaktadır. Bu üç banka, Merkez Bankası tarafından piyasaya sunulan parayı fon talep edenlere kredi olarak kullanılmaktadır. Bankaların kendilerine yatırılan tutarlardan kanunlara göre belirlenen zorunlu rezerv oranına göre paranın bir miktarını Merkez Bankası’nda zorunlu rezerv olarak saklama yükümlülüğü bulunmaktadır. Animasyon kapsamında kullanılacak olan zorunlu rezerv oranları, animasyonun hazırlandığı tarihte TCMB tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranlarına göre belirlenmiştir. Söz konusu oranlar da Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 5: Animasyonda Uygulanan Zorunlu Rezerv Oranları (%)

TCMB TL ZORUNLU KARŞILIK ORANLARI (%)	
Vadesiz, ihbarlı, 1 aya veya 3 aya kadar (1 ay ve 3 ay dahil) vadeli	7
6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli	4
1 yıla kadar vadeli	2
1 yıl ve daha uzun vadeli	1

Animasyon, 11 farklı senaryonun birleşiminden meydana gelmektedir. Her bir senaryoda, farklı bir bankadan kredi kullanılarak farklı bir alışverişin gerçekleştirilmesi ve böylece paranın bir bankadan diğer bankaya doğru dolanımının sağlanması amaçlanmaktadır. Bankalar için kullandırdıkları krediler, hesap sahiplerine gerçekleştirdikleri ödemeler, para transferleri, kendilerine yatırılan paraları mevduat olarak kabul ve belli bir oranı rezerv olarak Merkez Bankası bünyesine aktarmaları sonucu gerçekleştirmekle yükümlü olduğu muhasebe işlemleri bulunmaktadır ve bu işlemler animasyonda sırasıyla görsellerle kullanıcıya aktarılmaktadır. Para hareketleri sonucu bankaların bireysel olarak ne tutarda para ürettikleri ve bunun sonucunda bankaların kredi hacimlerindeki değişimler de bar grafikler yardımıyla sunulmaktadır. Böylece kullanıcı animasyonu takip ederken bankaların nasıl havadan para ürettiklerini ve Merkez Bankası tarafından piyasaya sunulan para miktarı ile bankaların kredi hacmi arasındaki ilişkiyi takip edebilmektedir. Animasyon bölümlerinin her birisi için senaryolar ve muhasebe hareketleri görseller yardımıyla sırasıyla şu şekilde gerçekleşmektedir:

Senaryo 1: Yeni bir ev satın almak isteyen Ahmet, bu isteğini gerçekleştirebilmek için 300.000 TL nakde ihtiyaç duymaktadır. Ahmet, bu nakit ihtiyacını Günay Bankası'ndan kredi kullanarak karşılar. Banka, Ahmet ile bir kredi sözleşmesi imzalar ve 300.000 TL tutarındaki nakdi Ahmet'in hesabına yatırır. Ahmet evi Mehmet adlı kişiden satın alacaktır. Ahmet, evin sahibi olan Mehmet'in İhtiyaç Bankası'ndaki 6 ay vadeli mevduat hesabına 300.000 TL'yi Günay Bankası'ndan transfer eder. İhtiyaç Bankası gelen parayı Mehmet'in hesabına kabul eder ve söz konusu tutarın 12.000 TL'sini zorunlu karşılık olarak ayırır. Böylece bu adım sonunda 288.000 TL (300.000-12.000) İhtiyaç Bankası tarafından havadan üretilmiş olmaktadır.

Birinci bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Günay Bankası, Ahmet'e 300.000 TL kredi tutarını aşağıdaki şekilde muhasebe kayıtlarına almaktadır.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	300.000	
010 KASA HESABI		300.000

- Günay Bankası'nın, Ahmet'e verdiği kredi tutarını Ahmet'in aynı bankadaki mevduat hesabına aktarmasını gösteren muhasebe kaydı şu şekildedir.

010 KASA HESABI	300.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		300.000

- Ahmet evi Mehmet adlı kişiden almaktadır. Parayı Günay Bankası'ndaki hesabından Mehmet'in İhtiyaç Bankası'ndaki hesabına transfer eder. Bu işlem doğrultusunda Günay Bankası'nın gerçekleştirdiği muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	300.000	
022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI		300.000

- İhtiyaç Bankası, Mehmet adına gelen tutarı kabul eder ve şu muhasebe kaydını gerçekleştirir.

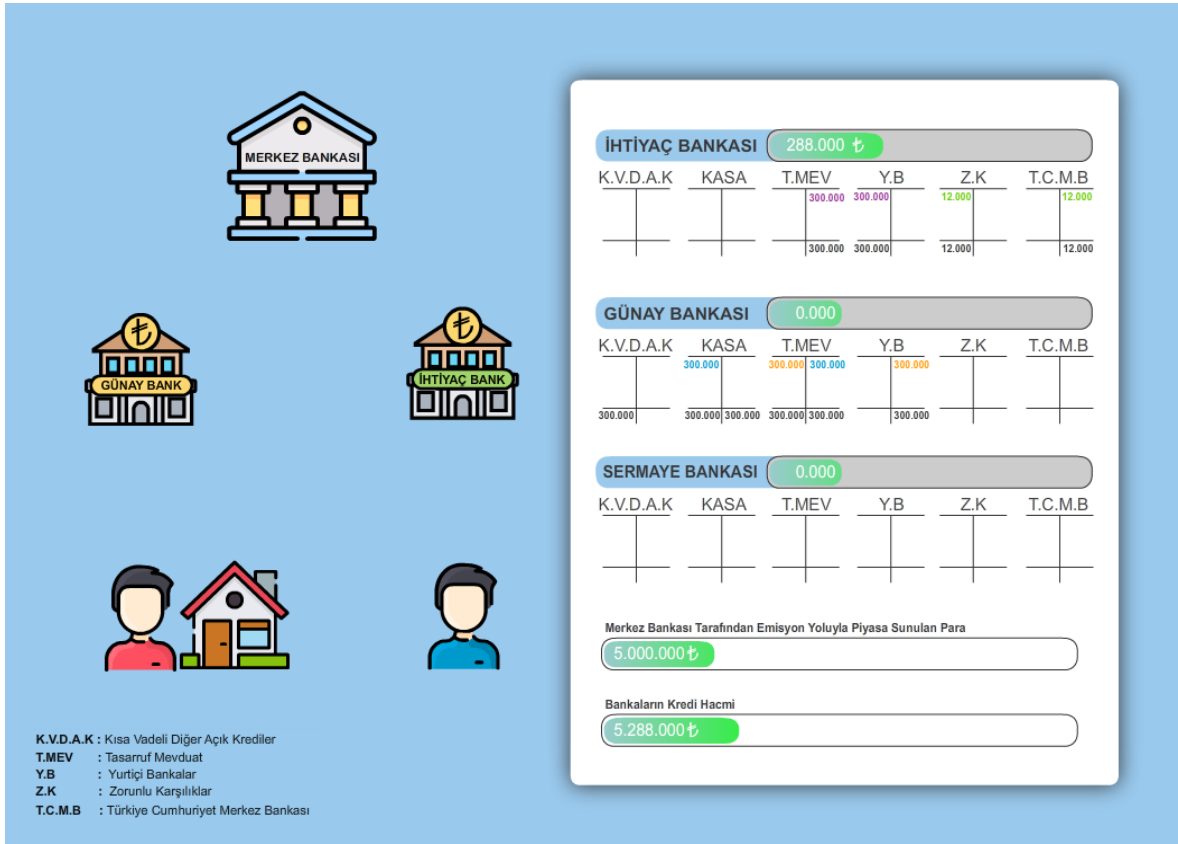
022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI	300.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		300.000

- İhtiyaç Bankası söz konusu tutara zorunlu karşılık ayırır ve gerekli muhasebe kaydını gerçekleştirir.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		12.000
	020 T.C.M.B. HESABI	12.000

Şekil 12’de tüm süreç sonunda oluşan durum ifade edilmektedir.

Şekil 12: Senaryo 1’in Tamamlanma Ekranı

Senaryo 2: Ayşe, yeni bir araba satın almak için İhtiyaç Bankası’ndan 90.000 TL tutarında kredi kullanır ve krediye karşılık banka ile bir kredi sözleşmesi imzalar. İhtiyaç Bankası, 90.000 TL tutarındaki krediyi Ayşe’nin hesabında gösterir. Ayşe, özel işlerinde kullanmak üzere hesabından 10.000 TL tutarında nakit çeker ve kalan 80.000 TL’lik tutarı arabayı satın alacak olduğu kişi olan Ali’nin Sermaye Bankası’ndaki 6 ay vadeli mevduat hesabına gönderir. Sermaye Bankası, gelen parayı Ali adına kabul eder ve Ali’nin hesabına aktarır. Sermaye Bankası 80.000 TL’ye karşılık olarak 3.200 TL tutarında zorunlu karşılık bedelini Merkez Bankası’na gönderir. Bu senaryo sonucunda Sermaye Bankası 76.800 TL tutarındaki parayı havadan üretmiş olmaktadır.

İkinci bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- İhtiyaç Bankası, Ayşe'ye 90.000 TL kredi verir ve bu işlem sonucunda aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	90.000	
		010 KASA HESABI
		90.000

- İhtiyaç Bankası, verdiği kredi tutarını Ayşe'nin aynı bankadaki mevduat hesabına aktarır.

010 KASA HESABI	90.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		90.000

- Ayşe, kişisel hesabına yatan tutarın 10.000 TL'sini bankadan çeker. İhtiyaç Bankası bu işlem doğrultusunda aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	10.000	
		010 KASA HESABI
		10.000

- Kalan 80.000 TL'lik tutar arabayı satan kişi olan Ali'nin Sermaye Bankası'ndaki hesabına aktarılır. İhtiyaç Bankası bu transfer sonucunda aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	80.000	
		022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI
		80.000

- Sermaye Bankası gelen tutarı kabul eder ve Ali'nin hesabına aktarır.

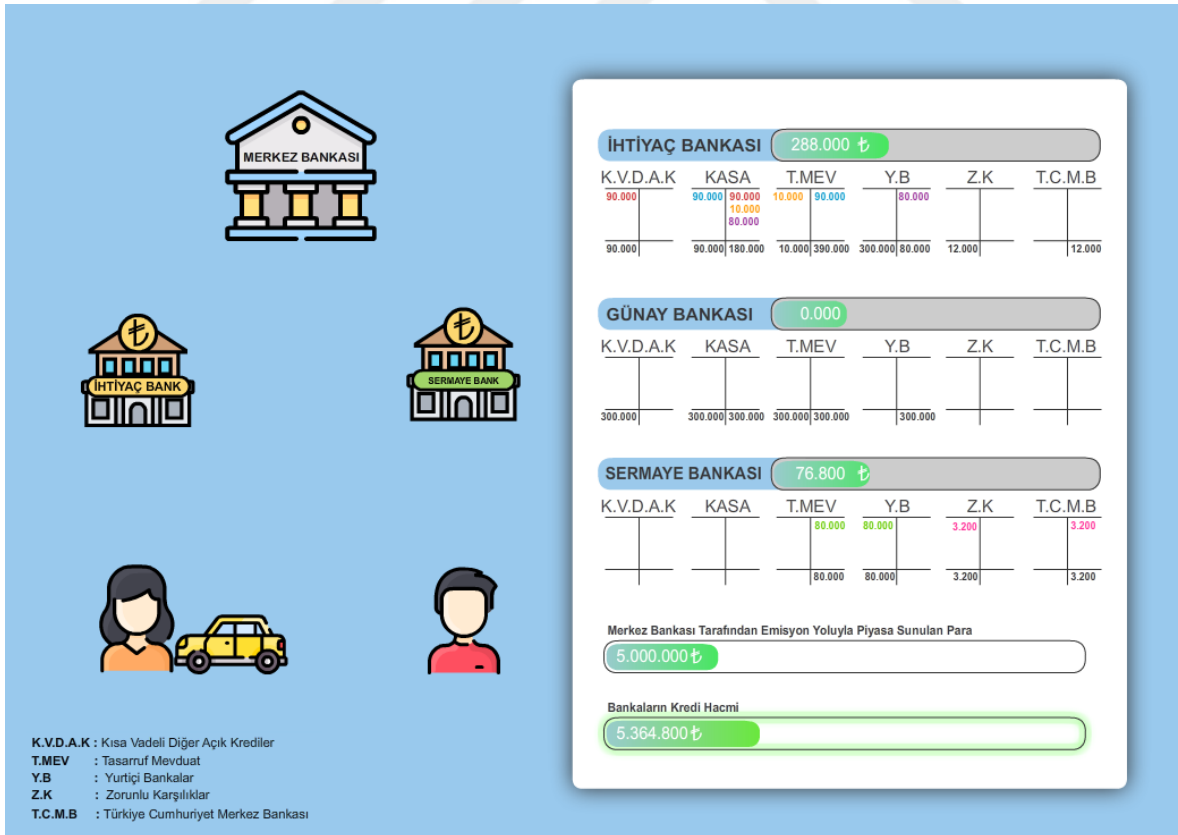
022 YURTIÇI BANKALAR HESABI		80.000
	300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	80.000

- Sermaye Bankası söz konusu tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		3.200
	020 T.C.M.B. HESABI	3.200

Şekil 13’de tüm bu senaryo sonucunda oluşan durum gösterilmektedir.

Şekil 13: Senaryo 2’nin Tamamlanma Ekranı

Senaryo 3: Serap bir tekstil atölyesi satın almak için Sermaye Bankası'ndan 500.000 TL kredi kullanır. Sermaye Bankası kredi tutarını Serap adına olan hesaba aktarır. Serap tekstil atölyesini Feray adlı kişiden satın almak üzere Feray'ın Günay Bankası'ndaki 1 yıla kadar vadeli hesabına parayı aktarır. Günay Bankası parayı kabul eder ve Feray'ın hesabına aktarır. Feray hesabına yatan paranın yarısını özel işlerinde kullanmak üzere çeker. Günay Bankası kalan tutar için 5.000 TL zorunlu karşılık ayırır. Bu bölüm sonucunda 247.500 TL tutarındaki para Günay Bankası tarafından havadan üretilmiş olmaktadır.

Üçüncü bölüm boyunca yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Sermaye Bankası, Serap'a 500.000 TL kredi kullanır ve ilgili muhasebe kaydını şu şekilde gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	500.000	
		010 KASA HESABI
		500.000

- Sermaye Bankası, kredi tutarını Serap adına aynı bankada bulunan mevduat hesabına aktarır ve muhasebe kaydını şu şekilde gerçekleştirir.

010 KASA HESABI	500.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		500.000

- Serap parayı Sermaye Bankası'ndan, Feray'ın Günay Bankası'ndaki hesabına gönderir. Sermaye bankası transfere ilişkin muhasebe kaydını şu şekilde gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	500.000	
		022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI
		500.000

- Günay Bankası, gelen parayı Feray'ın hesabına aktarır ve şu muhasebe kaydını yapar.

022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI		500.000	
	300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		500.000

- Feray parasının yarısını hesabından çeker.

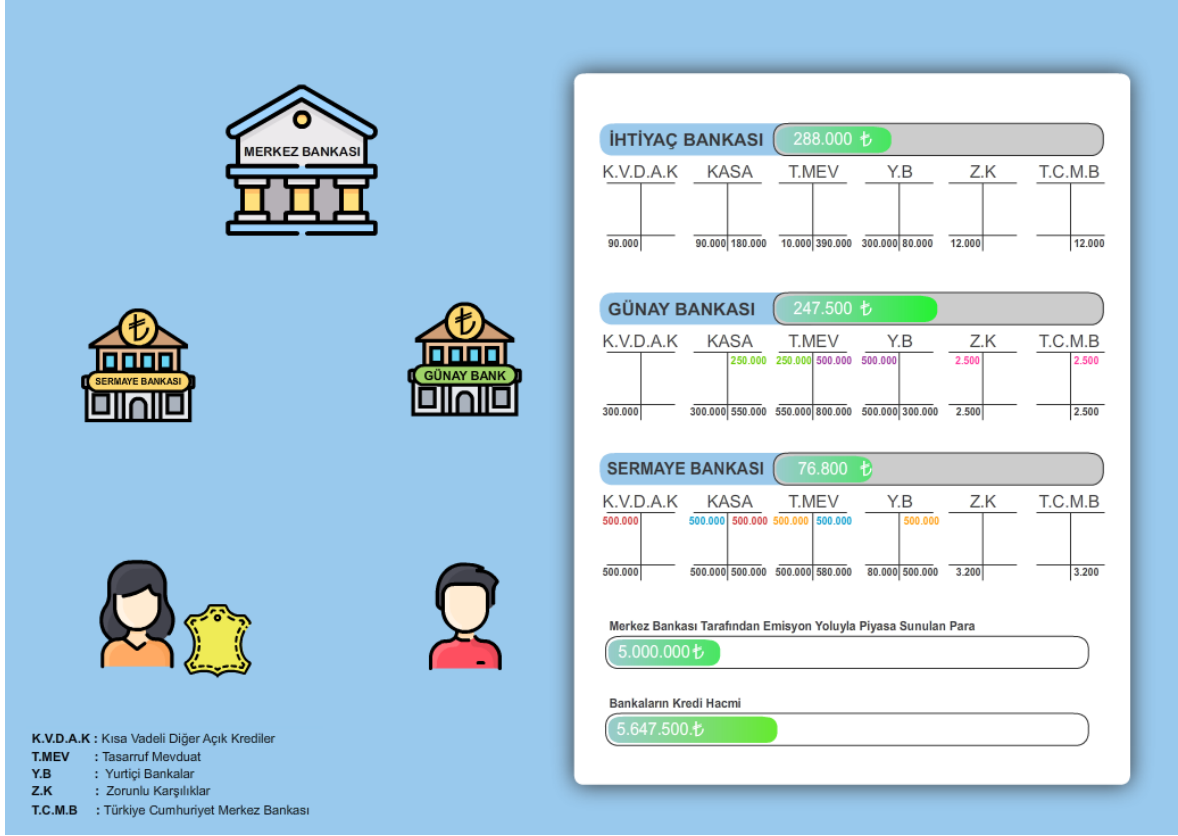
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		250.000	
	010 KASA HESABI		250.000

- Günay Bankası, hesapta kalan tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		5.000	
	020 T.C.M.B. HESABI		5.000

Bölüm sonunda ortaya çıkan son durum Şekil 14’de gösterilmektedir.

Şekil 14: Senaryo 3’ün Tamamlanma Ekranı

Senaryo 4: Elif arsa yatırımı yapmak için İhtiyaç Bankası’ndan 250.000 TL kredi kullanır. İhtiyaç bankası söz konusu kredi tutarını Elif’in banka hesabına yansıtır. Elif arsayı Murat adıyla satıcıdan alacağı için Murat’ın Günay Bankası’ndaki 1 yıldan uzun vadeli hesabına aktarır. Günay Bankası gelen parayı Murat adına kabul eder ve Murat’ın banka hesabına aktarır. Günay Bankası gelen tutar için 2.500 TL zorunlu karşılık ayırır. Bu bölüm sonunda Günay Bankası 247.500 TL tutarında parayı havadan üretmiş olmaktadır.

Dördüncü bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- İhtiyaç Bankası Elif’e 250.000 TL kredi verir ve bunu muhasebe kayıtlarında aşağıdaki gibi gösterir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	250.000	
010 KASA HESABI		250.000

- İhtiyaç Bankası, Elif'e verdiği krediyi aynı bankadaki mevduat hesabında gösterir ve ilgili muhasebe işlemini şu şekilde gerçekleştirir.

010 KASA HESABI	250.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		250.000

- İhtiyaç Bankası, parayı Murat'ın Günay Bankası'ndaki hesabına transfer eder ve İhtiyaç Bankası tarafından aşağıdaki muhasebe kaydı gerçekleştirilir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	250.000	
010 KASA HESABI		250.000

- Günay Bankası, gelen tutarı kabul eder ve Murat'ın hesabına aktarır. Bu işleme ilişkin muhasebe kaydı ise Günay Bankası tarafından aşağıdaki şekilde gerçekleştirilir.

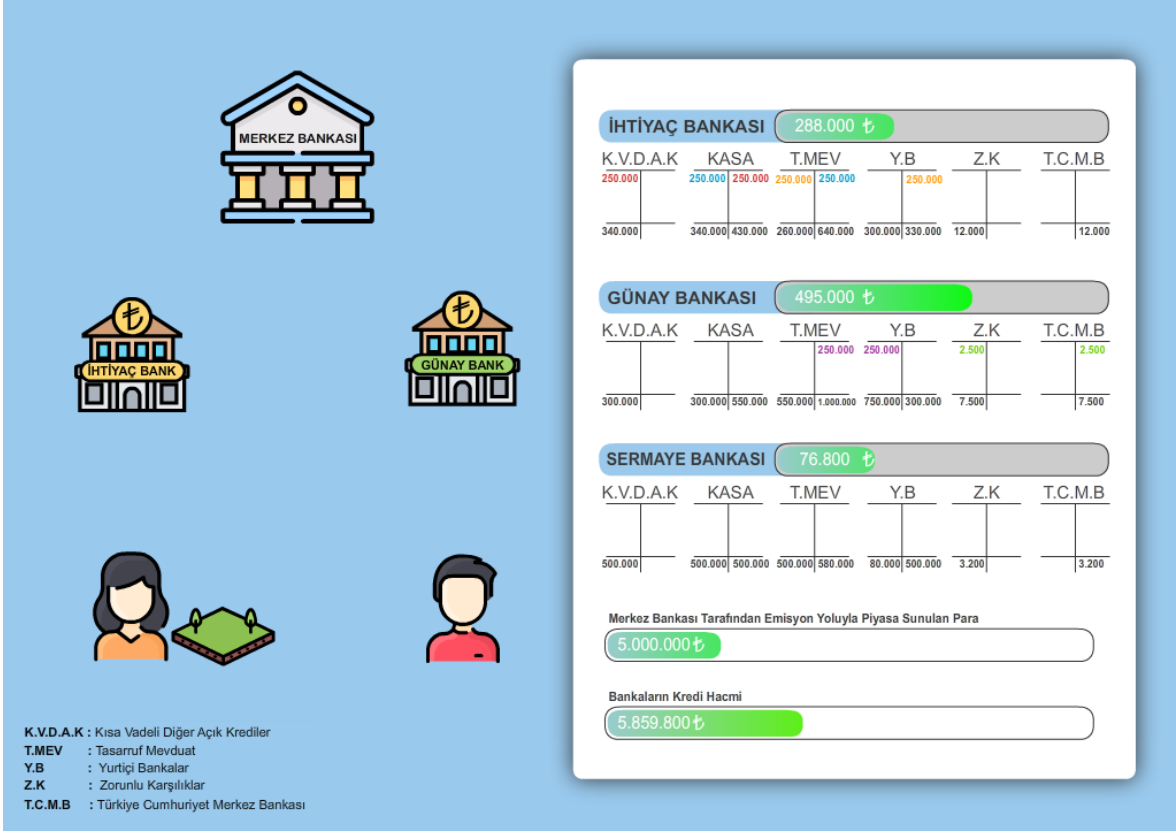
022 YURTİÇİ BANKALAR HESABI	250.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		250.000

- Günay Bankası söz konusu tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI	2.500	
020 T.C.M.B. HESABI		2.500

Tüm süreç sonunda oluşan durum Şekil 15’de gösterilmektedir.

Şekil 15: Senaryo 4’ün Tamamlanma Ekranı

Senaryo 5: Ünal, büyükbaş hayvan çiftliği kurmak üzere 550.000 finansman ihtiyacını Sermaye Bankası’ndan kredi çekerek karşılar. Sermaye Bankası kredi tutarını Ünal adına açtığı hesaba yatırır. Ünal, çiftliği kuracak olan müteahhit Hakan’ın İhtiyaç Bankasındaki 3 ay vadeli hesabına yatırır. İhtiyaç Bankası tutarı Hakan adına kabul eder ve banka hesabına aktarır. Hakan, bu tutarın 450.000 TL’lik kısmını çeker ve inşaat işlerinde kullanır. Kalan 100.000 TL ise hesapta kalır ve İhtiyaç Bankası bu tutara karşılık 7.000 TL zorunlu karşılık ayırır. Bu bölüm sonunda İhtiyaç Bankası 93.000 TL havadan üretmiş olmaktadır.

Beşinci bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Sermaye Bankası tarafından Ünal’a 550.000 TL kredi verilir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	550.000
010 KASA HESABI	550.000

- Sermaye Bankası, Ünal'a kullandığı krediyi Ünal'ın aynı bankadaki hesabında gösterir.

010 KASA HESABI		550.000	
	300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		550.000

- Ünal parayı Sermaye Bankası'ndan, Hakan'ın İhtiyaç Bankası'ndaki hesabına transfer eder ve bu işlem doğrultusunda Sermaye Bankası aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		550.000	
	022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI		550.000

- İhtiyaç Bankası gelen tutarı Hakan'ın hesabına aktarır.

022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI		550.000	
	300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		550.000

- Hakan hesaptan 450.000 TL nakit çeker.

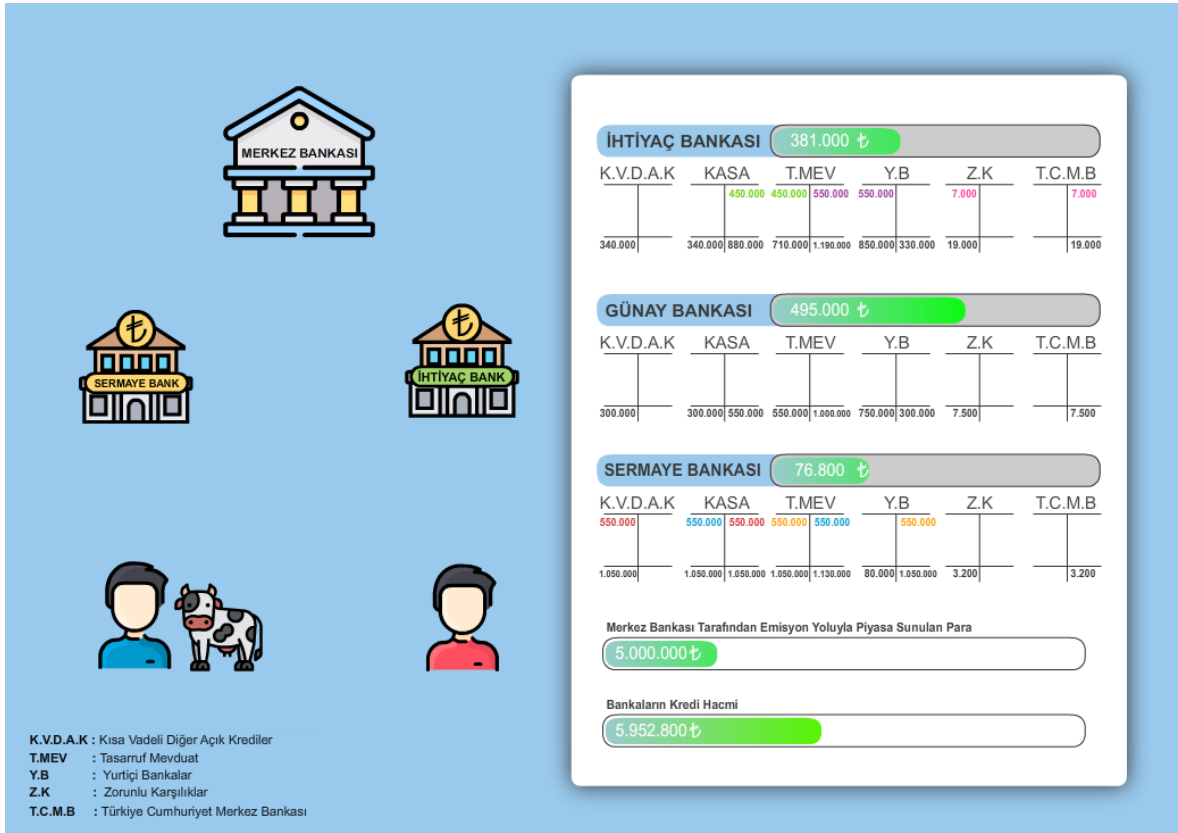
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		450.000	
	010 KASA HESABI		450.000

- İhtiyaç Bankası hesapta kalan tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		7.000	
	020 T.C.M.B. HESABI		7.000

Böylece oluşan yeni durum Şekil 16’da gösterildiği gibi gerçekleştirilmektedir.

Şekil 16: Senaryo 5’in Tamamlanma Ekranı

Senaryo 6: Hüseyin zeytin bahçesi satın almak ister ve 700.000 TL’lik nakit ihtiyacını Sermaye Bankası’ndan kredi çeker karşılar. Sermaye Bankası, kredi tutarını Hüseyin adına olan banka hesabına aktarır. Hüseyin arsayı Çağrı adlı satıcıdan alacaktır ve parayı Çağrı’nın İhtiyaç Bankası’ndaki 1 yıla kadar vadeli hesabına aktarır. İhtiyaç Bankası, gelen parayı Çağrı’nın hesabına kabul eder. Çağrı, özel işlerinde kullanmak üzere 120.000 TL’lik tutarı hesaptan çeker. Sermaye Bankası hesapta kalan 680.000 TL için 13.600 TL zorunlu karşılık ayırır. Böylece bu adım sonunda 666.400 TL havadan üretilmiş olmaktadır.

Altıncı bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Sermaye Bankası, Hüseyin'e 700.000 TL kredi verir ve şu muhasebe kaydını gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	700.000	
		010 KASA HESABI
		700.000

- Sermaye Bankası verdiği krediyi Hüseyin'in aynı bankadaki hesabında gösterir.

010 KASA HESABI	700.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		700.000

- Hüseyin parayı kendi hesabından, Çağrı adlı kişinin İhtiyaç Bankası'ndaki hesabına transfer eder ve Sermaye Bankası aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	700.000	
		022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI
		700.000

- İhtiyaç Bankası gelen tutarı kabul eder ve Çağrı'nın hesabına aktarır.

022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI	700.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		700.000

- Çağrı parasının 20.000 TL'sini hesabında çeker. İhtiyaç Bankası bu işlem doğrultusunda aşağıdaki muhasebe işlemini gerçekleştirir.

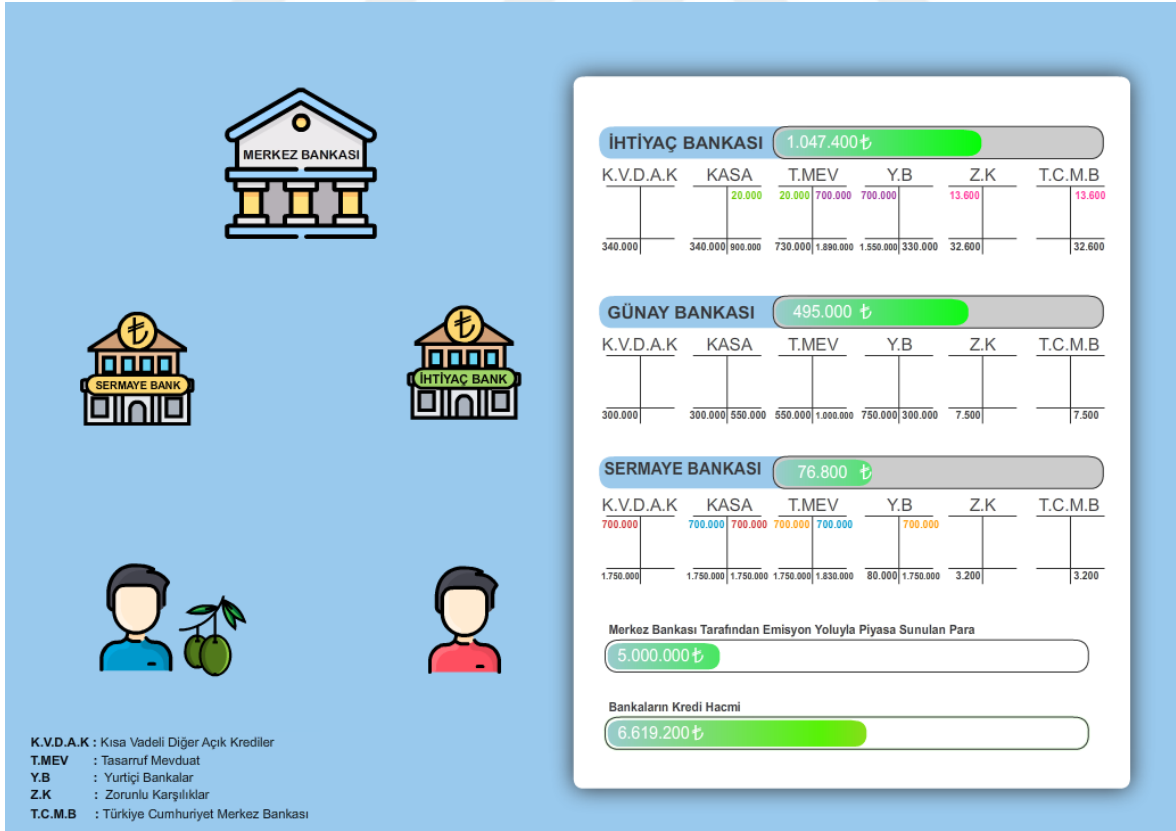
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		20.000	
	010 KASA HESABI		20.000

- İhtiyaç Bankası hesapta kalan tutar için zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		13.600	
	020 T.C.M.B. HESABI		13.600

Sistemdeki tüm değişikliklerin güncel halı Şekil 17’de gösterilmektedir.

Şekil 17: Senaryo 6’nın Tamamlanma Ekranı

Senaryo 7: Oğuz borçlarını ödeyebilmek için Sermaye Bankası’ndan 45.000 TL ihtiyaç kredisi kullanır. Sermaye Bankası, kredi tutarını Oğuz’un banka hesabına aktarır. Oğuz parayı

Sermaye Bankası'ndaki hesabından çekerek Samet'e elden teslim eder. Samet, paranın 25.000 TL'lik kısmını İhtiyaç Bankası'ndaki 6 ay vadeli hesabına yatırır. İhtiyaç Bankası söz konusu tutar için 1.000 TL karşılık ayırır. Böylece bu bölüm sonunda İhtiyaç Bankası 24.000 TL havadan üretmiş olmaktadır.

Yedinci bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Sermaye Bankası, Oğuz'a 45.000 TL kredi verir ve aşağıdaki muhasebe işlemini gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	45.000	
		010 KASA HESABI
		45.000

- Sermaye Bankası, kullandığı krediyi Oğuz'un aynı bankadaki hesabına aktarır ve aşağıdaki muhasebe işlemini gerçekleştirir.

010 KASA HESABI	45.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		45.000

- Oğuz parasının tamamını Samet'e elden teslim etmek maksadıyla, Sermaye Bankası'ndaki hesabında çeker. Sermaye Bankası bu işlem karşılığında aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	45.000	
		010 KASA HESABI
		45.000

- Samet elden aldığı parayı İhtiyaç Bankası'ndaki hesabına yatırır.

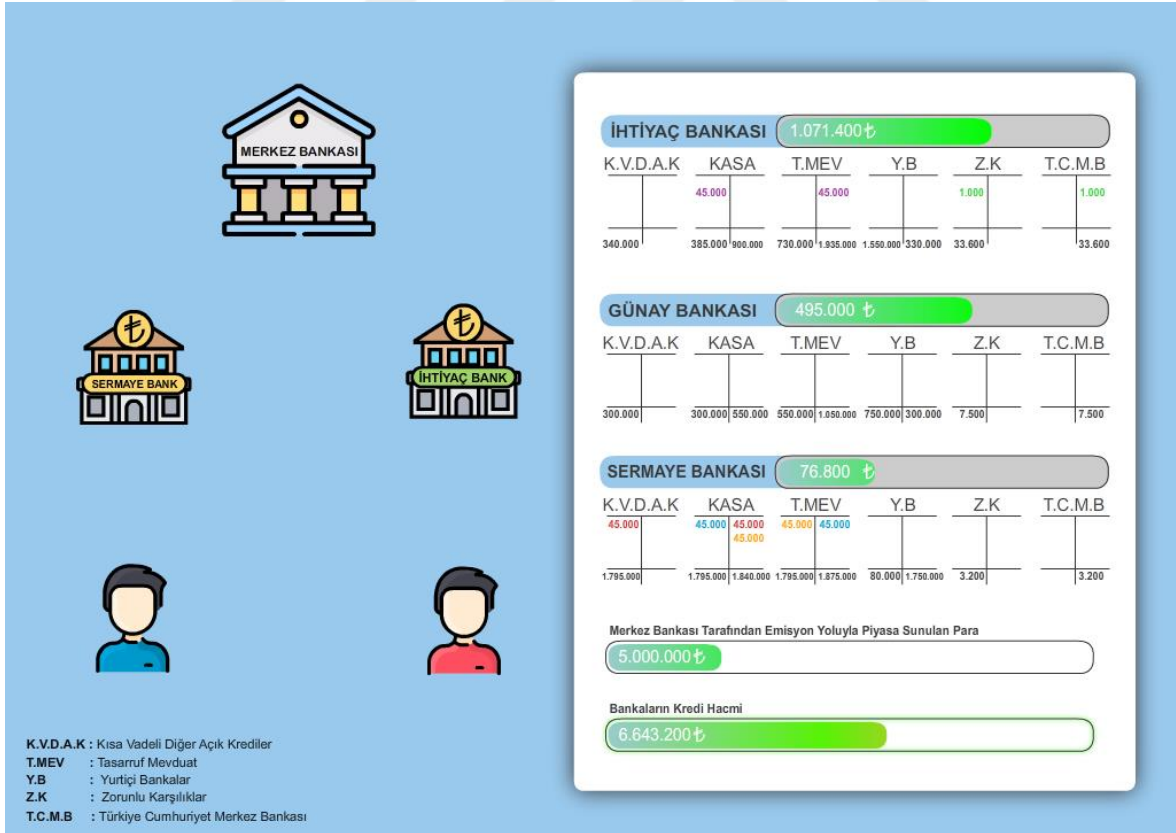
010 KASA HESABI	45.000
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	45.000

- İhtiyaç Bankası tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI	1.000
020 T.C.M.B. HESABI	1.000

Süreç sonunda oluşan durum Şekil 18’de gösterilmektedir.

Şekil 18: Senaryo 7’nin Tamamlanma Ekranı

Senaryo 8: Tolga, yeni bir tekstil dükkânı açmak için 200.000 TL finansmana ihtiyaç duyar ve bu tutarı Sermaye Bankası’ndan kredi çekerek karşılar. Sermaye Bankası, kredi tutarını

Tolga'nın hesabına aktarır. Tolga dükkâna mal teminini Sefa adlı toptancıdan sağlayacaktır. Bu nedenle Sefa'nın Günay Bankası'ndaki 6 ay vadeli hesabına 200.000 TL gönderir. Günay Bankası gelen tutarı Sefa'nın hesabına aktarır ve tutara karşılık olarak 8.000 TL zorunlu karşılık ayırır. Günay Bankası bu aşamada 192.000 TL tutarındaki parayı havadan üretmektedir.

Sekizinci bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Sermaye Bankası, Tolga'ya 200.000 TL tutarında kredi kullanır ve ilgili işlem karşılığında aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	200.000	
		010 KASA HESABI
		200.000

- Sermaye Bankası, kullandığı kredi tutarını Tolga'nın aynı bankadaki hesabına aktarır ve şu muhasebe kaydını gerçekleştirir.

010 KASA HESABI	200.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		200.000

- Tolga, Sermaye Bankası'ndaki parasının tamamını Sefa'nın Günay Bankası'ndaki hesabına transfer eder. Sermaye Bankası bu transfer işlemi ile ilgili aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	200.000	
		022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI
		200.000

- Günay Bankası, gelen parayı kabul eder ve Sefa'nın hesabına aktarır.

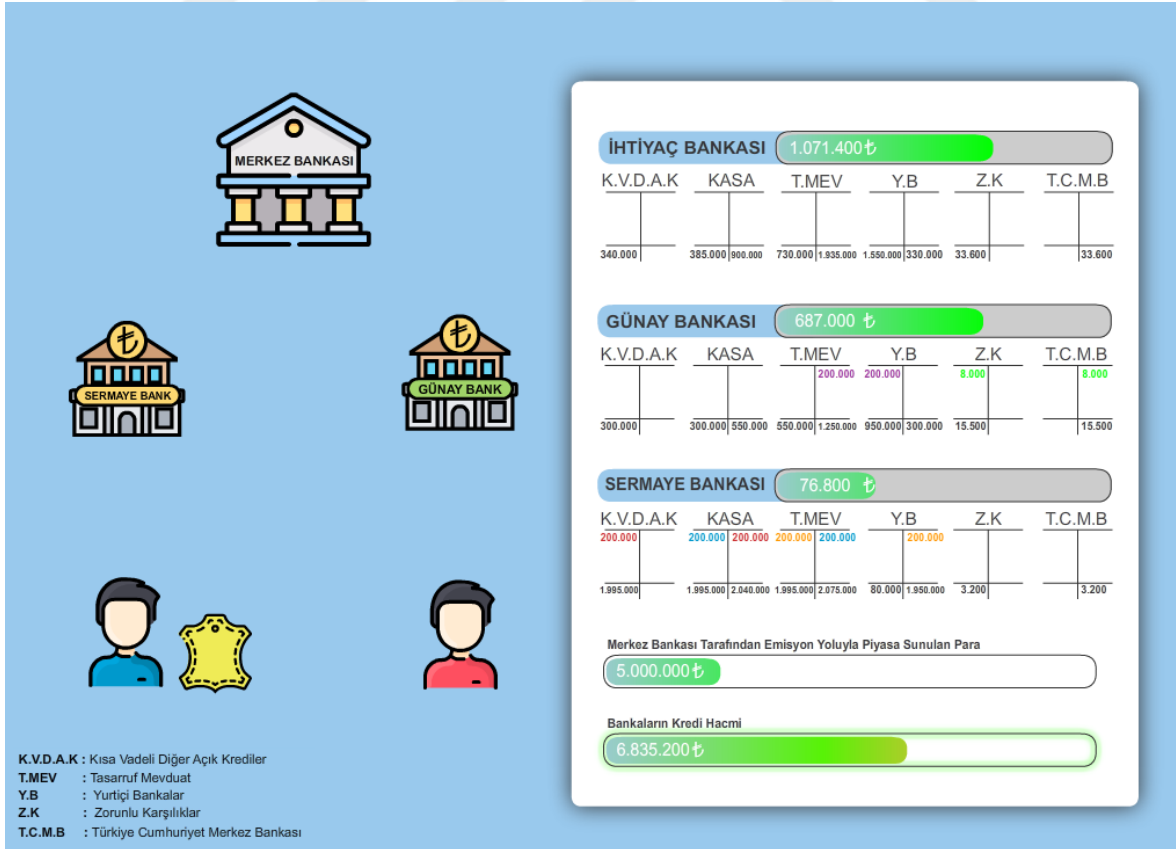
022 YURTIÇI BANKALAR HESABI		200.000	
	300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		200.000

- Günay Bankası hesaba aktardığı tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		8.000	
	020 T.C.M.B. HESABI		8.000

Bu bölüm sonunda sistemde oluşan genel tablo aşağıdaki Şekil 19'da görülmektedir.

Şekil 19: Senaryo 8'in Tamamlanma Ekranı

Senaryo 9: Buse yeni bir ev sahibi olmak ister. Evi satın alabilmek için 300.000 TL nakde ihtiyaç duymaktadır ve bu nedenle İhtiyaç Bankası'ndan kredi çeker. İhtiyaç Bankası, 300.000 TL'yi Buse'nin hesabına aktarır. Buse evi Miray adlı satıcıdan alacaktır ve evin bedeli olan 300.000 TL'lik tutarı Miray'ın Günay Bankası'ndaki 1 yıldan uzun vadeli hesabına aktarır. Günay Bankası gelen parayı kabul ederek Miray'ın hesabına aktarır ve 3.000 TL zorunlu karşılık ayırır. Bu bölümde Günay Bankası 297.000 TL havadan üretmiş olmaktadır.

Dokuzuncu bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- İhtiyaç Bankası Buse'ye 300.000 TL kredi kullanır ve bu işlemle ilgili aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	300.000	
		010 KASA HESABI
		300.000

- İhtiyaç Bankası, kullandığı kredi tutarını Buse'nin aynı bankadaki hesabında gösterir ve aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

010 KASA HESABI	300.000	
		300 TASARRUF MEVDUAT HESABI
		300.000

- Buse İhtiyaç Bankası'ndaki parasını Miray'ın Günay Bankasındaki hesabına transfer eder. İhtiyaç Bankası söz konusu işlem ile ilgili aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	300.000	
		022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI
		300.000

- Günay Bankası gelen parayı kabul eder ve Miray'ın hesabına aktarır.

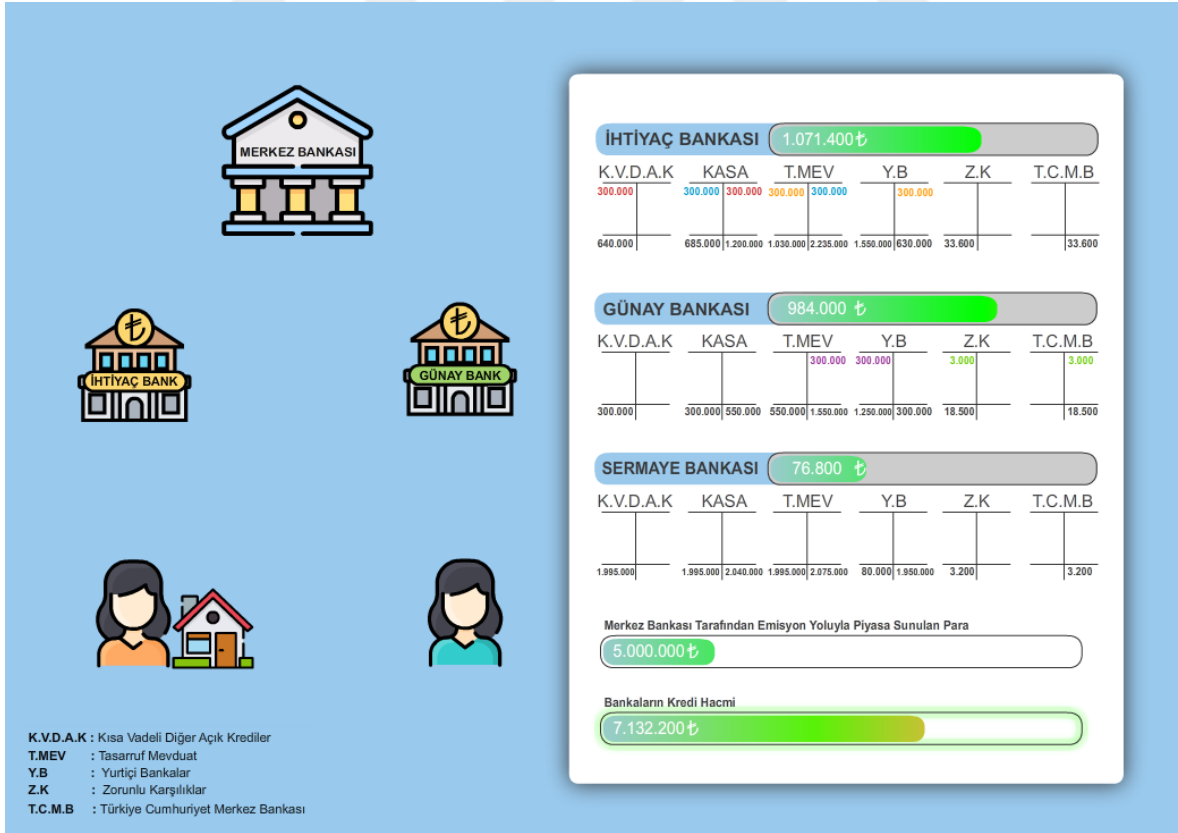
022 YURTIÇI BANKALAR HESABI	300.000
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	300.000

- Günay Bankası tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI	3.200
020 T.C.M.B. HESABI	3.200

Böylece sistemde oluşan son durum Şekil 20’de gösterilmektedir.

Şekil 20: Senaryo 9’un Tamamlanma Ekranı

Senaryo 10: Emir, İhtiyaç Bankası’ndan fındık işleme tesisi kurmak için 680.000 TL kredi kullanmıştır. İhtiyaç Bankası kredi tutarını Emir’in hesabına aktarır. Emir gerekli ekipmanları

aldığı Eylül adlı kişinin Günay Bankası'ndaki 1 yıldan uzun vadeli hesabına 680.000 TL transfer eder ve ekipman satın alır. Eylül parasının 150.000 TL'sini hesaptan çeker. Günay Bankası, geriye kalan tutar için 5.300 TL zorunlu karşılık ayırır. Böylece Günay Bankası 524.700 TL'yi havadan üretmiş olmaktadır.

Onuncu bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- İhtiyaç Bankası Emir'e 680.000 TL kredi kullanır ve aşağıdaki muhasebe işlemini gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	680.000	
010 KASA HESABI		680.000

- İhtiyaç Bankası, kullandığı kredi tutarını Emir'in aynı bankadaki hesabına aktarır ve aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

010 KASA HESABI	680.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		680.000

- İhtiyaç Bankası'ndaki para, Eylül'ün Günay Bankası'ndaki hesabına transfer edilir ve İhtiyaç Bankası aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	680.000	
022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI		680.000

- Günay Bankası gelen parayı kabul eder ve Eylül'ün hesabına aktarır. Günay Bankası söz konusu işlem ile ilgili aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

022 YURTIÇI BANKALAR HESABI		680.000	
	300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		680.000

- Eylül, Günay Bankası'ndaki hesabında 150.000 TL çeker ve Günay Bankası bu işlem ile ilgili aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

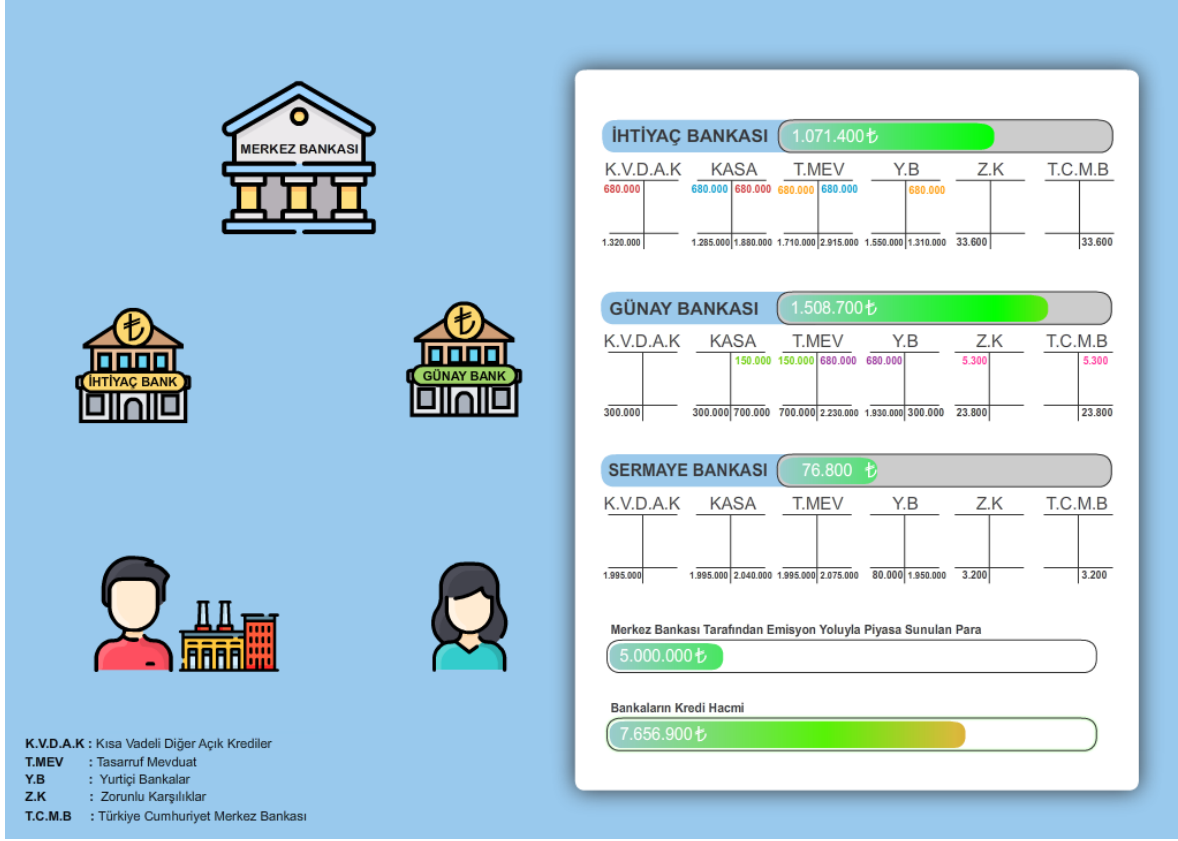
022 TASARRUF MEVDUAT HESABI		150.000	
	010 KASA HESABI		150.000

- Günay Bankası hesapta kalan tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI		5.300	
	020 T.C.M.B. HESABI		5.300

Bu bölüm sonunda sistemdeki değişiklikler Şekil 21’deki gibi olmaktadır.

Şekil 21: Senaryo 10’un Tamamlanma Ekranı

Senaryo 11: Fotoğraf ajansı kurmak için 125.000 TL finansman ihtiyacı bulunan Berra, bu ihtiyacını karşılamak için Sermaye Bankası’ndan kredi çeker. Sermaye Bankası, kredi tutarını Berra’nın banka hesabına aktarır. Berra, ekipmanları Yusuf adlı şahıstan alacaktır ve parayı Yusuf’un Günay Bankası’ndaki 3 ay vadeli hesabına aktarır. Günay Bankası gelen parayı kabul eder ve Yusuf’un hesabına aktarır. Günay Bankası tutara karşılık olarak 8.750 TL zorunlu karşılık ayırır. Böylece Günay Bankası 116.250 TL tutarındaki parayı havadan üretmiş olmaktadır.

On birinci bölüm sürecinde yukarıda sıralanan işlemler ve bu işlemler doğrultusunda gerçekleşen muhasebe kayıtları ise adım adım şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Sermaye Bankası Berra’ya 125.000 TL kredi kullanır ve aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

116 KISA VADELİ DİĞER AÇIK KREDİLER HESABI	125.000	
010 KASA HESABI		125.000

- Sermaye Bankası, kullandığı kredi tutarını Berra'nın aynı bankadaki hesabına aktarır ve ilgili işleme dair muhasebe kaydını gösterir.

010 KASA HESABI	125.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		125.000

- Berra'nın Sermaye Bankası'ndaki parası Yusuf'un Günay Bankası'ndaki hesabına transfer edilir. Sermaye Bankası bu transferle ilgili aşağıdaki muhasebe kaydını gerçekleştirir.

300 TASARRUF MEVDUAT HESABI	125.000	
022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI		125.000

- Günay Bankası gelen tutarı kabul eder ve Yusuf'un hesabına aktarır.

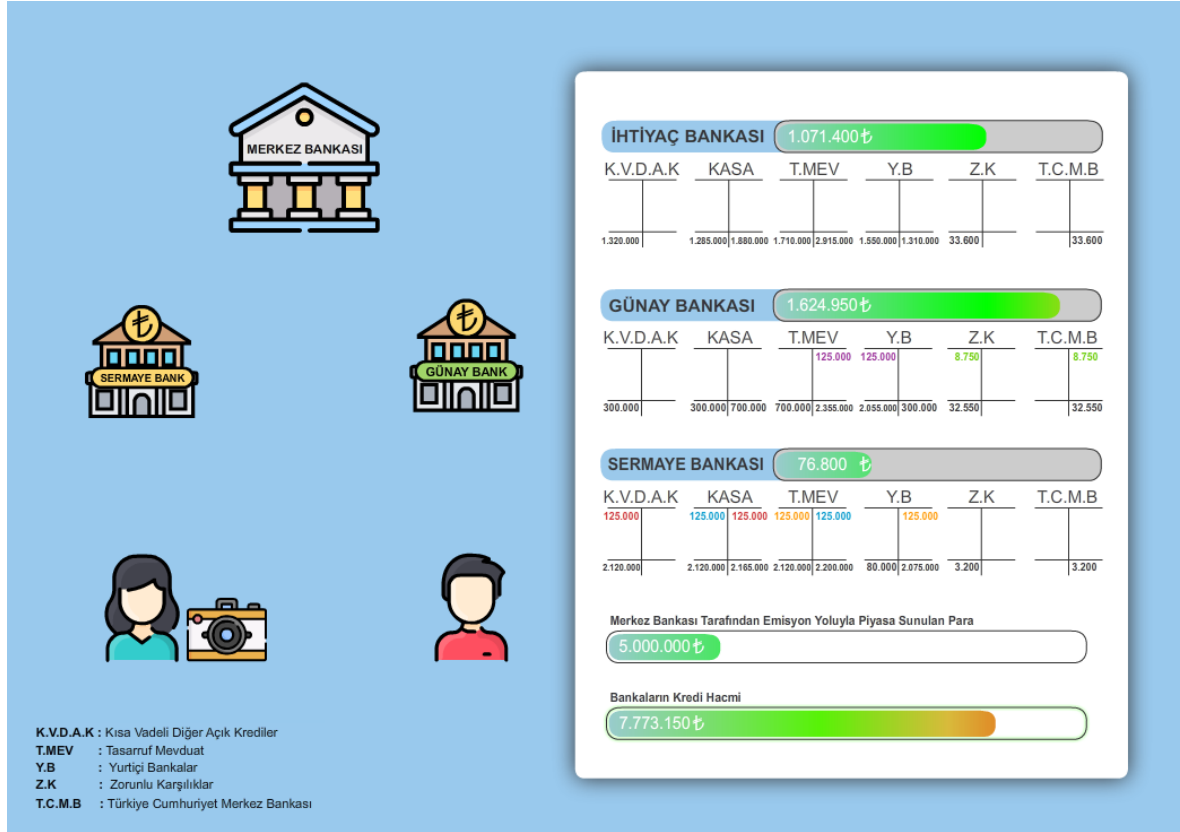
022 YURTIÇİ BANKALAR HESABI	125.000	
300 TASARRUF MEVDUAT HESABI		125.000

- Günay Bankası hesaptaki tutara zorunlu karşılık ayırır.

210 ZORUNLU KARŞILIKLAR HESABI	8.750	
020 T.C.M.B. HESABI		8.750

Animasyonun aynı zamanda son bölümü olan bu bölümün de sonlanması ile birlikte sistemdeki değişiklikler Şekil 22’de gösterilmektedir.

Şekil 22: Senaryo 11’in Tamamlanma Ekranı

Animasyonun tamamlanması ile birlikte başlangıçtan bitişe kadar olan tüm süreç Tablo 6’daki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 6: Animasyon Kapsamında Para Üretim Sürecinin Özeti

Süreç	Para Üreten Banka	Zorunlu Rezerv Tutarı	Yeni Üretilen Tutar
1.Senaryo	İhtiyaç Bankası	12.000 TL	288.000 TL
2. Senaryo	Sermaye Bankası	3.200 TL	76.800 TL
3. Senaryo	Günay Bankası	2.500 TL	247.500 TL
4. Senaryo	Günay Bankası	2.500 TL	247.500 TL
5. Senaryo	İhtiyaç Bankası	7.000 TL	93.000 TL
6. Senaryo	İhtiyaç Bankası	13.600 TL	666.400 TL
7. Senaryo	İhtiyaç Bankası	1.000 TL	24.000 TL
8. Senaryo	Günay Bankası	8.000 TL	192.000 TL
9. Senaryo	Günay Bankası	3.000 TL	297.000 TL
10.Senaryo	Günay Bankası	5.300 TL	524.700 TL
11.Senaryo	Günay Bankası	8.750 TL	116.250 TL
	Bir Bütün Olarak Bankacılık Sistemi	69.350 TL	2.773.150 TL

Tablo 6, tüm animasyon sürecinin bir özeti niteliğini taşımaktadır. Sistemde faaliyet gösteren üç bankadan bir tanesi olan İhtiyaç Bankası 1.071.400 TL; diğer bir banka olan Günay Bankası 1.624.950 TL ve son banka olan Sermaye Bankası ise 76.800 TL havadan kaydi para üretmiştir. Böylece Merkez Bankası tarafından piyasaya aktarılan 5.000.000 TL değerindeki para fiziki dolanımını sürdürürken, bankacılık sistemi toplamda 2.773.150 TL tutarındaki parayı havadan üretmiş ve bankacılık sisteminde kayıtlı para miktarı toplamda 7.773.150 TL tutarına ulaşmıştır.

Süreç TCMB tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranlarına denk olacak şekilde ilerlediğinde senaryoların sayısı takip çok fazla artacağı için animasyon süresi de bu doğrultuda artış gösterecektir. Bu problemin önüne geçmek ve animasyon süresini, sürecin özünü kullanıcılara aktarabilmek amacı doğrultusunda senaryoların geri kalanının %20 zorunlu karşılık oranı sabit olacak şekilde gerçekleştiği varsayılarak para üretme sürecinin son hali aşağıdaki tabloda yeni bir satır eklenerek ifade edilmiştir.

Tablo 7: Para Üretme Sürecinin Genel Özeti

Süreç	Para Üreten Banka	Zorunlu Rezerv Tutarı	Yeni Üretilen Tutar
1. Senaryo	İhtiyaç Bankası	12.000 TL	288.000 TL
2. Senaryo	Sermaye Bankası	3.200 TL	76.800 TL
3. Senaryo	Günay Bankası	5.000 TL	247.500 TL
4. Senaryo	Günay Bankası	2.500 TL	247.500 TL
5. Senaryo	İhtiyaç Bankası	7.000 TL	93.000 TL
6. Senaryo	İhtiyaç Bankası	13.600 TL	666.400 TL
7. Senaryo	İhtiyaç Bankası	1.000 TL	24.000 TL
8. Senaryo	Günay Bankası	8.000 TL	192.000 TL
9. Senaryo	Günay Bankası	3.000 TL	297.000 TL
10. Senaryo	Günay Bankası	5.300 TL	524.700 TL
11. Senaryo	Günay Bankası	8.750 TL	116.250 TL
Ek Senaryolar	İhtiyaç-Sermaye-Günay Bankaları	4.933.150 TL	24.665.750 TL
	Bir Bütün Olarak Bankacılık Sistemi	5.000.000 TL	27.438.900 TL

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 11 senaryoya sürecin sonu daha iyi anlaşılabilir diye yeni bir ek senaryo ilave edilmiş ve bu senaryo %20 zorunlu rezerv oranı sabit tutularak uygulanmıştır. Böylece ek senaryolar sonucunda 4.933.150 TL tutarında yeni zorunlu karşılık oluşurken; 24.665.750 TL ise bankacılık sistemi tarafından havadan üretilir. Tüm süreç sonunda ise bankacılık sistemi kısmi rezerv bankacılığını kullanarak 27.438.900 TL tutarındaki aslında var olmayan parayı havadan üretir. TCMB tarafından piyasaya açık piyasa işlemleri yoluyla sunulan 5.000.000 TL, bankacılık sisteminin kısmi rezerv uygulamaları sayesinde kayıtlarda yaklaşık 5 kat kadar artırıldığı görülmektedir. Söz konusu sürecin, TCMB tarafından uygulanmakta olan gerçek zorunlu karşılık oranları baz alınarak devam ettirilmesi durumunda ise havadan üretilen para tutarında da bir o kadar daha artış meydana geleceği ise açıkça görülmektedir.

Çalışma'nın EKLER bölümünde, geliştirilen animasyonun QR kod görseli yer almaktadır. Kısmi Rezerv Animasyonu'na erişmek istenilmesi durumunda QR kodun kameraya okutulması yeterlidir.

SONUÇ

Temel işlevi, fon fazlası bulunan ekonomik birimlerden topladığı fonları mevduat olarak kullanması ve bu mevduatları fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullandırmak olan ticari bankalar, söz konusu faaliyetlerini yerine getirirken banka parası olarak da adlandırılmakta olan kaydi para para üretmektedirler. Aynı zamanda ticari faaliyette bulunan bir işletme olan ticari bankaların bilançosunda mevduatlar birer yükümlülük olarak kabul görürken krediler ise birer varlığı nitelemektedirler. Bankaların fonlar için ihtiyaç duyduğu kaynak yapısını nitelemekte olan pasifler içerisinde yer alan alt kalemlerden en fazla önem arz eden mevduatlardır. Bankaların fon kullanımını niteleyen aktif kalemler arasında en fazla önem arz eden alt kalem ise krediler olarak kabul edilmektedir. Aktif kalemler arasında önem arz eden diğer bir alt kalem ise, bankanın kasasında bulunan nakitler ve Merkez Bankası mevduatları toplamından oluşan rezervler kalemidir. Ticari bankalar mevduat olarak topladıkları fonların bir kısmını Merkez Bankası tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranlarına göre Merkez Bankası bünyesinde zorunlu rezerv olarak saklamaktadır (Şıklar, 2004: 26-27). Bankaların topladıkları mevduatların bir kısmını rezerv olarak tutarken geriye kalan kısmını kredi olarak fon ihtiyacı olanlara kullandığı sisteme Kısmi Rezerv Sistemi denilmektedir. Bu durum açıkça göstermektedir ki kaydi para üretme sürecinin temelini de yine Kısmi Rezerv Sistemi oluşturmaktadır.

Merkez Bankası, iki şekilde bankacılık sistemine rezerv sağlayabilmektedir. Bunlardan bir tanesi açık piyasa işlemleri yolu iken diğeri ise reeskont kredisi sağlama yoludur. Merkez Bankası'nın ticari bankalara kredi açarken uyguladığı faiz oranlarına reeskont oranı denilmektedir. Açık piyasa işlemleri ise Merkez Bankası'nın piyasaya menkul kıymet satması ya da piyasadan menkul kıymet satın alması şeklinde tanımlanmaktadır.

Örneğin Merkez Bankası bir ticari bankaya 1.000.000 TL reeskont kredisi sağlarsa bu miktar ticari bankanın hem aktif kalemlerini hem de pasif kalemlerin 1.000.000 TL artıracaktır. Yani ticari bankanın hem rezervlerinde 1.000.000 TL tutarında bir artış olacak hem de Merkez Bankası'na olan borcu yine aynı tutarda artacaktır. Durum Merkez Bankası için ise tam tersi olarak işleyecektir. Merkez Bankası açısında rezervler birer borç kalemi olarak görülürken; açılan reeskont kredileri ise birer alacak niteliği taşımaktadır. Yani ticari banka ile merkez bankasının bilançoları birbirinin tam tersi olarak çalışmaktadır.

Merkez Bankası, para arzı yaratılma sürecindeki önemli aktörlerden bir tanesidir. Para arzı üretme sürecinde Merkez Bankası'nın kontrol ettiği değişken ise parasal tabandır. Merkez

Bankasının açık piyasa işlemleri ya da reeskont kredisi açma yoluyla bankacılık sistemine aktardığı ek rezervler yoluyla yaratılan paraya parasal taban denilmektedir. Bu durum şu şekilde de ifade edilebilir, Merkez Bankası reeskont kredisi kullanılarak ya da açık piyasa işlemleri yoluyla piyasadan menkul değer satın alarak Aktifini artırabilmektedir. Bilançoda artan Aktifi aktif kalemlerde gösterirken bilanço denkliği ilkesine göre pasif kaleminde eşitlik sağlamak için dolanımdaki nakitler ile rezervleri de pasif kalemleri arasında artan Pasif olarak göstermektedir. Yani parasal taban, Merkez Bankası bilançosunun pasif kalemleri arasında bulunan ve Merkez Bankası'nın Pasifini ifade eden dolanımdaki para miktarı ile rezervlerin toplamını yansıtmaktadır.

Para arzının artmasının altında yatan gerekçe Merkez Bankası bilançosunun işletim sistemi ve para çarpanı faktörüdür. Yani Merkez Bankası'nın parasal taban sayesinde para arzını kontrol edebilmesi para çarpanının doğru belirlenebilmesi ile sağlanabilmektedir. Para çarpanını belirleyen Merkez Bankası faktörleri arasından yalnızca zorunlu karşılık oranlarının kontrolünü sağlayabilmektedir. Para çarpanını belirleyen diğer etkenlerden olan mevduatlar, nakit oran ve serbest rezerv oranı ise bankalar ve toplum tarafından belirlenmektedir (Kartal, 2013: 192).

Merkez Bankası, her ne kadar rezervler ve dolanımdaki para miktarı toplamını niteleyen parasal tabanı kontrol edebilme yetki ve yeteneğine sahip olsa da söz konusu toplamın rezervler ve dolanımdaki para arasındaki dağılımına etki edememektedir. Bu durum göstermektedir ki kişi yada kurumların nakit olarak sakladıkları parayı piyasada faaliyette bulunan herhangi bir bankaya yatırması sonucunda dolanımdaki para miktarı azalmakta fakat banka rezervleri de aynı miktarda arttığı için parasal tabanda herhangi bir değişim söz konusu olmamaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi parasal taban banka rezervleri ve dolanımdaki nakit miktarı toplamında oluşurken; para arzı ise vadesiz mevduatlar ile dolanımdaki para miktarının toplamında oluşmaktadır. Para arzı ve parasal taban arasındaki ilişki göze alındığında, banka rezervleri parasal tabanın bir bileşeni iken para arzının ise dışında kalmaktadır. Bu durumun temel sebebi ise herhangi bir kişi ya da kurumun elinde bulunan banknotların nakit para olarak kabul edilerek harcanabilir formda olmasına karşın bir bankada bulunan rezervler harcamalarda kullanılamamasıdır. Yine bu ilişkinin diğer bir varsayımı ise para arzını oluşturan etkenlerden birisi olan vadesiz mevduatlar da parasal tabanın bir parçası olarak kabul edilmemektedir.

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin yükselmesi ve dolaylı olarak halkın refah düzeyinde artış sağlanmasının temelinde güçlü bir ekonomik sistem ve ekonomik sistemde sürdürülebilir istikrar standardının yerleştirilmesi şüphesiz büyük önem taşımaktadır. Paranın bulunmasıyla birlikte sürdürülebilir ekonomik büyüme ve ekonomik istikrarın önünde bir engel olarak görülmekte olan Kısmi Rezerv Sistemi de ortaya çıkmıştır. Kısmi Rezerv Sistemi para, kredi, banka ve muhasebe dörtlüsüne dayalı olarak işlemektedir. Bu çalışmanın temel amacı doğrultusunda geliştirilen bu animasyon ile birlikte söz konusu dörtlü arasındaki ilişki açıkça ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kısmi Rezerv Sistemi, ülke ekonomileri üzerinde birçok olumsuz etkiye sahiptir. Çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak da aktarılan bu olumsuz etkilerin ekonomiler üzerinde çeşitli tahribatlara sebep olduğu da aşikârdır. Kısmi Rezerv Sistemi ile birlikte kaydi para üretilmesi sonucu ekonomilerde para arzındaki bir artış beraberinde pahalılık ve enflasyon olgularının meydana gelmesine durumunun gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda mevduat sahiplerinin mevcut mal Aktifinde da bir değer kaybı yaşamalarını beraberinde getirmektedir. Bunun altında yatan gerekçe ise, bankaların yarattıkları kaydi para sayesinde mevcut mevduat büyüklüklerinde bir artış sağlaması ve bunun sonucunda da fiyatlar genel seviyesinde de aynı artışın yaşanmasıdır. Söz konusu durumun gerçekleşmesi ile birlikte sabit gelire sahip kesim ise bu durumdan olumsuz anlamda etkilenmektedir. Kısmi Rezerv Sistemi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan enflasyon tam anlamıyla adaletsiz bir enflasyon olarak kabul görmektedir. Bankalardan kredi kullanarak daha önceki fiyatlardan iş yapmaktadır. Fakat zamanla bu paranın ekonomik döngüde işlem görmesi ve kaydi para sürecine girmesi ile birlikte fiyatlarda bir artış yaşanmakta ve sabit gelirliler bu durum sonucu yoksullaşmaktadır.

Para arzını artırmanın iki yönteminden birisi Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayanarak kaydi para yaratılması iken diğeri ise Merkez Bankası tarafından para basılmasıdır. Kısmi Rezerv Sistemi yolunu kullanarak kaydi para üreten ekonomilerde para arzındaki artış beraberinde borç miktarının da artmasına sebep olacaktır. Kaydi paranın tamamı ticari bankalar tarafından borç olarak yaratılmaktadır. Söz konusu borcun da faizi ile beraber geriye ödenmesi gerekliliği bulunduğu için finansal sistemde sürekli artan bir borç yükü ortaya çıkmaktadır. Yani para arzı ile borçlanma arasında bulunan paralel yönlü ilişkidir. Ötörü borçlarda sürekli bir büyüme durumu ortaya çıkacağı için ülkelerin temel amaçlarında birisi olan ekonomik ve finansal istikrar sağlama amacı bir tehdit ile karşı karşıya kalacaktır. Modern ekonomik düzende bankaların Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayalı olarak kaydi para üretme yeteneğine sahip olması, ekonomide istikrar sağlamaktan daha çok istikrarsızlığa hizmet etmektedir.

Kısmi Rezerv Sistemi'ne göre bankalar birer finansal aracı olarak kabul edilmektedirler. İngiltere Müşteri Para Kuralları'na göre ise finansal aracılık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlar, kendilerine para yatıran müşterilerin mevduatlarını kendi bilançolarında gösterememektedirler. Kısmi Rezerv Sistemi'nde ise bankalar müşterilerin mal Aktifini bilançolarına aktarmaktadırlar. Bu durum da yine Kısmi Rezerv Sistemi'nin bir kusuru olarak kabul edilmektedir.

Günümüz finansal sistemi borca dayalı olarak yürüyen bir döngüdür. Bu sistemin temel dayanağı olan Kısmi Rezerv Sistemi'nin doğurduğu diğer bir olumsuzluğa göre ekonomilerdeki para otoritelerin daha fazla para üretmesi ile paranın satın alım gücü azalmaktadır. Yani paranın fiziksel varlığı değil fakat satın alım gücünün kontrolü üreticilere geçmiş olmaktadır. Bu sürecin sonucunda da kıtlık, enflasyon, borç yükünün sürekli ve gelir eşitsizliği gibi çok sayıda sosyoekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Ekonomilerde para arzı sonsuza dek artmayacaktır ve bir noktaya kadar arttıktan sonra ortaya çıkan para arzı balonu patlayarak ekonomik krize sebebiyet verecektir. Enflasyon ve deflasyon durumları ile sürekli olarak karşı karşıya kalan günümüz ekonomilerinde belirli aralıklarla ekonomik krizlerin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Çünkü sürekli olarak artırılan para arzı beraberinde ekonomik kriz getirecektir ve bu ekonomik krizin temel sebebi ise Kısmi Rezerv Sistemi'ne dayanılarak sürekli artırılan para arzıdır. Bu durumun önüne geçilmezse dünya ekonomisi söz konusu nedenli ekonomik krizlerle ilerleyen süreçlerde de karşılaşmaya devam edecektir.

Kısmi Rezerv Sistemi'ne göre havadan kaydi para yaratılmasının bir diğer olumsuz sonucu ise Merkez Bankası'nın ülkedeki para arzını kontrol etmesini zorlaştırmasıdır. Kaydi para üretimi sonucu Merkez Bankası, nakit para talebinde azalma, senyoraj gelirlerinde azalma ve para arzını yönetmedeki zorluklar gibi tehditlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Ayrıca elektronik ortamda dolanım gücüne sahip olan kaydi paralar, Merkez Bankası tarafından basılan para üzerinde ikame etkisine sahip olduğu için Merkez Bankası bilançosunda da bir küçülmeye sebebiyet vermektedir.

Ekonomiler toplumsal menfaati bireysel menfaatin önüne koydukları takdirde toplumsal refahı sağlayabilirler. Günümüz bankacılık sistemi ise bu duruma zıt yönlü hareket etmekte ve paranın çoğunu belirli bir kesim tarafından kullanımını kolaylaştırmaktadır. Bu durum sonucunda toplumda gelir dağılımında bir eşitsizlik meydana gelmekte ve refah düzeyinin toplum geneline yayılması engellenmektedir. Bir karşılığı olmaksızın üretilen kaydi para neticesinde mal varlığı bankalarda ve bankalara yakın menfaat gruplarının elinde toplanması durumu ortaya çıkacağı için hükümetlerin elde ettiği senyoraj gelirinde bir azalma gerçekleşecektir.

Kısmi Rezerv Sistemi esasen bir sistem olarak değil bir nesnel gerçeklik olarak kabul edilebilir. Bu sistemde para, devlet tarafından üretilmemektedir. Para üretme yetkisi tamamen bankalara verilmiştir ve bankalar çeşitli muhasebe organizasyonlarını kullanarak havadan para yaratabilme yeteneğine sahiptirler. Toplumun bu konu ile ilgili algısı ise bankalara yatırılan paranın, bir başka kişiye kredi olarak kullandırıldığı yönündedir. Toplumun bu yanlış karşısında bilinçlenmesi ve gerçekleri bir animasyon üzerinde rakamlarla desteklenerek görmesini amaçladığımız çalışmamız doğrultusunda bir kısmi rezerv animasyonu geliştirilmiştir.

Günümüz ekonomik sisteminde devletler yalnızca madeni para üretebilmektedir ki bu madeni paralar kendi üretim maliyetlerini dahi karşılamakta zorlanmakta olan ve ekonomik döngüde çok küçük bir öneme sahiptirler. Madeni paralar dışında kalan fiziksel paralar ise TCMB tarafından basılmaktadır. Ekonomilerde paralar bankalar tarafından borç olarak üretilmektedir. Yani bankalar kendilerine yatırılan mevduatları başkalarına borç olarak vermemektedirler. Bunun yerine borç

olarak verdikleri tutarı aslında havadan üretmektedirler. Bunu yaparken ki dayanakları ise birçok olumsuz etkiye sahip olan Kısmi Rezerv Sistemi'dir.

Evrensel hukukun temel yapı taşı olarak kabul edilen Roma Hukuku kaynakları incelendiğinde borç ve mevduat anlaşmalarının nasıl yapılması gerektiği ile ilgili düzenlemeler olduğu görülmektedir. Roma Hukuku'na göre mevduat anlaşması şartlarına göre müşterinin her an mevduatını çekebilme hakkı bulunmaktadır ve bu doğrultuda mevduatı hazırda bulunduran kurumun buna göre bir hazırlığının olması gerekmektedir. Mevduatı saklama yükümlülüğü bulunan kişiler ya da kurumlar söz konusu tutarın gerek bir kısmını gerekse de tamamını kendi çıkarları doğrultusunda kullanacak olursa zimmete geçirme ve sahtecilik suçları işlenmiş olmaktadır.

Samuelson gibi bazı ekonomistler Kısmi Rezerv Sistemi'nin işlevselliğini sağlamak için bankaya yatırılan yeni mevduatın da bankanın ihtiyaç sahiplerine kullandırdığı kredilerin de nakit formatında olduğunu savunmuşlardır. Oysa bu durum gerçeklikten uzaktır. Çünkü bankalar kullandırdıkları krediyi çok nadiren nakit olarak vermektedirler. Bu işlem çoğunlukla banka bilançolarında yapılan bazı uygulamalar sayesinde ilgili tutarların banka hesaplarında gösterilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Yani birçok kredi esasen nakit olarak verilmeyip sadece müşteri adına açılan hesaplarda gösterilmektedir. Sistem ile ilgili önemli diğer bir kusur da bankaların kendilerine yatırılan mevduatları bilançolarında göstermeleri ile ilgilidir. Bankalar, Kısmi Rezerv Sistemi'nin savunduğu gibi birer finansal aracı konumunda olmaları durumunda, İngiltere Müşteri Para Kuralları gereğince, müşterilerin mevduatlarını kendi bilançolarında gösterememesi gerekmektedir. Yalnızca bu husus bile dikkate alındığında görülmektedir ki bankalar birer finansal aracı olmaktan daha öte kuruluşlardır.

Günümüzde gelişen teknolojinin etkisi hayatın her alanında kendini göstermektedir. Teknolojinin yoğun kullanım alanlarında bir tanesi de şüphesiz eğitim alanıdır. Animasyon tekniği, eğitim alanında uygulanan özel yöntemlerden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Yapılan literatür araştırmaları sonucunda bankacılık sistemine ilişkin yeterli animasyon destekli bir eğitim modeli olmadığı tarafımızca tespit edilmiştir. Bu doğrultuda temel bankacılık sistemlerinden bir tanesi olan Kısmi Rezerv Sistemi'nin çalışma prensibini ve ekonomik düzen üzerindeki etkilerini bir animasyon üzerinde aktarmaya yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, muhasebe boyutunu da içerisine alarak Kısmi Rezerv Sistemi'ni bir animasyon üzerinde kullanıcılara aktarılacak ve literatürde tespit edilen bu boşluğa bir katkı sağlamaktır. Böylece animasyonu kullanan her kesimden insan, bankaların kaydi para üretme sürecini, bu süreçte bankaların gerçekleştirdiği muhasebe organizasyonlarını, bankaların sistemdeki rolü ve bankaların kredi hacminin ile dolanımdaki para miktarı arasındaki ilişkileri doğrudan gözlemleyerek öğrenme fırsatı yakalayacaktır.

Animasyon, piyasada hiç paranın bulunmadığı farazi bir ekonomi üzerine kurgulanmıştır ve Merkez Bankası tarafından finansal sistemde bulunana üç bankaya emisyon yoluyla 5.000.000 TL tutarında bir para enjekte edilmesi ile başlamaktadır. Animasyon belli bir senaryo dahilinde devam etmektedir ve her bölüm sonunda yaratılan para miktarı ekranda kullanıcılara yansıtılmaktadır. Animasyon sonunda görülmektedir ki; dolanımdaki para miktarı 5.000.000 TL’de sabit kalırken, bankaların kredi hacmi yani kayıtlardaki para miktarı ise 7.753.150 TL seviyelerine kadar yükselmektedir. TCMB verilerine göz atıldığında benzer durumun günümüz Türkiye ekonomisinde de var olduğu görülmektedir. TCMB verilerine göre 2021 yılı için dolanımda bulunan gerçek para miktarı 183.039.350,80 TL iken; bankaların kredi hacmi ise 3.687.596.888,00 TL’dir. Arada böylesine bir fark olmasının temel gerekçesi ise çalışma boyunca da ifade edildiği gibi Kısmi Rezerv Sistemi’dir.

Kısmi Rezerv Sistemi, çalışmanın ikinci bölümünde daha detaylı olarak da ifade edildiği gibi ekonomiler üzerinde birçok sayıda olumsuzluğu da barındırmaktadır. Dünya ekonomisinin tarihsel süreç boyunca yaşadığı birbirinden büyük ekonomik krizlerin gerçekleşmesinin altında yatan sebeplerden bir tanesi de yine Kısmi Rezerv Sistemi’dir. Bu sistem sürdürüldüğü sürece ilerleyen dönemlerde yine benzer nitelikte ekonomik krizlerle karşılaşılması da sürpriz olmayacaktır. Yine paranın bankalar tarafından yaratıldığı düşünüldüğünde, aynı zamanda paranın da bankalara yakın kişi ya da kurumlar tarafından kullanılması durumu da ortaya çıkmaktadır. Fiziki olarak var olmayan para üzerinden toplumun belirli bir kesimi zenginleşmekte ve geriye kalan kesim ise yoksul kalmaktadır. Yani gelir eşitsizliğinin sebeplerinden bir tanesi olarak da yine söz konusu sistem sayılabilmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü Kısmi Rezerv Sistemi’nin toplumun geneline anlatılması ve bir sonraki adım olarak da paranın üretiminin bankalar tarafından değil tamamen devlet kontrollünde sağlandığı yeni bir ekonomik düzenin kurulması doğrultusunda mücadele edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Zuriyati ve İsmail, Abdul Ghafar (2017), “Full Reserve System and the Maqasid Shariah”, **Journal of Emerging Economies and Islamic Research**, 5(2), 58-66.
- Akdiş, Muhammet (2001), **Para Teorisi ve Politikası**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Akguc, Öztin (1989), **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Gercek Yayınevi, İstanbul.
- Aksoy, Cansel Nuray (2018), **Merkez Bankası Para Politikası Araçlarının Banka Karlılık Performansları Üzerindeki Etkisi**, Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi - Finans Enstitüsü - Bankacılık Anabilim Dalı - Bankacılık Doktora Programı, İstanbul.
- Aladağ, Ali Semih (2010). **Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Alhadeff, David A. (1954), **The Rise of Commercial Banking**, University of California Press, Berkeley.
- Allen, Franklin ve Santomero, Anthony M. (1998). The theory of Financial intermediation. **Journal of Banking & Finance**, 1461-1485.
- Altan, Mikail (1998), **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- _____ (1998). **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkoğa, Aysel (Tarih Yok), **Maliye Teorisi ve Politikası**, Auzef İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Askari, Hossein ve Nouredine Krichene (2014), “Islamic Finance: An Alternative Financial System for Stability, Equity, and Growth,” **PSL Quarterly Review**, 67, 9-54.
- Ayutlu, Aybüke (2017), **Yeni Para Politikası Aracı Olarak Zorunlu Karşılıklar ve Rezerv Opsiyon Mekanizması**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi / Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü / Bankacılık Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Baltensperger, Ernst (1980), “Alternative Approaches to the Theory of the Banking Firm”, **Journal of Monetary Economics**, 6, 1–37.

- Bastı, Eyüp (2013), “Türkiye’de Şirketler Kesiminin Doğrudan Finansman Yoluyla Kaynak Sağlaması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013(30), 185-194.
- Bayındır, Servet (2005), “Banka Mevduat Hesaplarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, **Marife**, 5(2), 7-20.
- Bektaş, Hakan (2013), “Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi”, **Sosyoekonomi**, 19, 278-294.
- Brown, Ellen Hodgson (2008), **Web of Debt: The Shocking Truth about Our Money System and how We Can Break Free**, 3. Baskı, Baton Rouge, Louisiana.
- _____ (2008), “**Web Of Debt: The Shocking Truth About Our Money System and How We Can Break Free**”.
- Casu, Barbara vd. (2006), **Introduction to Banking**, FT Prentice Hall, Pearson Education Ltd, Harlow.
- Crick, W. F. (1927), “The Genesis of Bank Deposits”, **Economica** 20, 191-202.
- Çivi, Halil (1985) **Türkiye’de Bankacılık: Sistem, Uygulama ve Sonuçlar**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- Daniela, Zapodeanu ve Diana, Popa (2008), “The Financial Intermediaries, A Real Danger For Banks?”, **Annals of Faculty of Economics**, 3(1), 901-904.
- De Roover, Raymond (1948), **Money, Banking and Credit in Medieval Bruges**, The Mediaeval Academy of America, Cambridge.
- De Soto, Jesus Huerta (2006), **Money, Bank Credit and Economic Cycles**. Ludwig von Mises Institute.
- Decker, Frank ve Goodhart, Charles (2018), **Credit Mechanics-A Precursor to The Current Money Supply Debate**.
- Dewatripont, Mathias vd. (2010), **Balancing The Banks: Global Lessons from the Financial Crisis**. Princeton University Press, Princeton.
- Diamond, Douglas W. (1984), “Financial Intermediation as Delegated Monitoring”, **Review of Economic Studies**, 51, 393–414.
- Dow, Sheila vd. (2015), “A critique of full reserve banking,” Sheffield Economic Research Paper Series, 2015008, **The University of Sheffield, Department of Economics**, 5. (Çevrimiçi) <https://ideas.repec.org/p/shf/wpaper/2015008.html>, 08.03.2020

- Dyson, Ben vd. (2010), **Towards a Twenty-first Century Banking and Monetary System, Joint Submission to the Independent Commission on Banking, Centre for Banking, Finance and Sustainable Development** The New Economics Foundation Positive Money.
- _____ (2010), **Towards a Twenty-first Century Banking and Monetary System**”, Joint Submission to the Independent Commission on Banking, Centre for Banking, Finance and Sustainable Development, The New Economics Foundation, Positive Money, 2010.
- Dyson, Ben, vd. (2011), “Towards A Twenty-- First Century Banking And Monetary System Submission to The Independent Commission on Banking”, **Centre for Banking, Finance and Sustainable Development at the University of Southampton, New Economics Foundation and Positive Money**, 1-39.
- El-Haseni, A. (1989), **İslam’da Para**, (Adem Esen, Ed.), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ergin, Feridun (1975), **Para Politikası**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ertay, Hacı İsa (2014). **Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fisher, Irving. (1935), **100% Money**. Adelphi Publication, New York.
- Goodhart, Charles (2017), “The Determination of the Money Supply: Flexibility Versus Control”, **The Manchester School**, 85(1), 33-56.
- Gurley, John G. ve Shaw, Edward S. (1955), “Financial Aspects of Economic Development”, **American Economic Review**, 45, 515–528.
- Gülen, Merve (2015), **Bankacılık Sektöründe Kamu ve Özel Bankaların Finansal**
- Gülhan, Ünal (2009), **Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündoğdu, Aysel (2014), **Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Hahn, Albert (1920), **Volkswirtschaftliche Theorie des Bankkredits**, J.C.B. Mohr, Tübingen.
- Hawtrey, Ralph George (1919), **Currency and Credit**, Green and Co, Longmans.
- Hazar, Adalet ve Babuşcu, Şenol (2017), **Bankacılığa Giriş**, Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara.
- İşcan, Aysen ve Cıvırcı, İrfan (2003), **Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi**, Uzmanlık Tezi, TCMB, Ankara.

- Jackson, Andrew ve Dyson, Ben (2012), **Modernising Money: Why Our Monetary System is Broken and How it Can be Fixed**, Positive Money, UK.
- Javaid, Omar. “**Money Multiplication in Islamic Banking – Impact Analysis on Distributive Justice**”, t.y., (Çevrimiçi) http://www.academia.edu/6125760/Money_Multiplication_in_Islamic_Banking_Impact_Analysis_on_Distributive_Justice, 10.01.2020
- Kallek, Cengiz (2010), “Süftece”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 38, 19-21.
- Karahan, Özcan (2006), “Asimetrik Bilgi ve Para Politikasının Etkinliği”, **Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(2), 151-163.
- Kartal, Fikret (2013), “Merkez Bankası Bilançosu ve Parasal Büyüklüklerin Gelişimi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 27(3), 185-204.
- Kaya, Zekayi ve Tokucu, Erkan (2014), “Son Finansal Kriz Öncesi ve Sonrası Para Politikalarında Gelişmeler ve Merkez Bankalarının Değişen Rolü”, **In International Conference on Eurasian Economies**, 1-11.
- Kaytancı, Bengül Gülümser (2005), **Merkez Bankası Para Politikası Tepki Fonksiyonu: Türkiye Uygulaması (1990-2003)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Keynes, John Maynard (1930), **A Treatise on Money**, Reprinted as The Collected Writings of John Maynard Keynes 5 and 6.
- Klise, Eugene Storm (1964), **Money and Banking**, South-western Publishing Company.
- Leland, Hayne E. Vd. (1977), “Informational Asymmetries, Financial Structure and Financial Intermediation”, **The journal of Finance**, 32(2), 371-387.
- Macleod, Henry Dunning (1894). **The Theory of Credit**, 2.Baskı, Green and Company, Longmans.
- McLeay, Michael vd. (2014a). "Money creation in the modern economy." **Bank of England Quarterly Bulletin**, Q1: 1-13.
- _____ (2014b). "Money creation in the modern economy." **Bank of England Quarterly Bulletin**, Q1: 14-27.
- Meera, Ahamed Kameel Mydin ve Moussa Larbani (2006), “**Seigniorage of Fiat Money and the Maqāsid alSharī’ah: The Unattainableness of the Maqāsid Part I**”, (çevrimiçi) <http://www.ahamedkameel.com/wpcontent/uploads/2014/01/MaqasidPaper1.pdf>, 10.01.2020
- Mises, Von Ludwig (1980), **Theory of Money and Credit**, Skyhorse Publishing.
- Mishkin, Frederic S. (2007), **Monetary Policy Strategy**. Mit press.

- _____ (2011), **Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**. 8. Baskı, 3D Yayınevi.
- Özsoy, İsmail (1997), **Özel Finans Kurumları**, Asya Finans, İstanbul.
- Öztürk, Nazım, (2011), **Para, Banka, Kredi**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Özyurt, Hasan (2003). **Para Teorisi ve Politikası**. Derya Kitabevi, Trabzon.
- Padoa-Schioppa, Tommaso (2003), “Central Banks and Financial Stability: Exploring the Land in Between”, **The transformation of the European financial system**, 25, 269-310.
- Parasız, İlker (2000), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- _____ (2012), **Finansal Piyasalar ve Kurumlar**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Paya, Merih (1994), **Para Teorisi ve Para Politikası**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Performanslarının Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Phillips, Chester Arthur (1920), **Bank Credit: A Study of the Principles and Factors Underlying Advances Made by Banks to Borrowers**, Macmillan.
- Robertson, Dennis (1926), **Banking Policy and the Price Level: An Essay in The Theory of The Trade Cycle**. PS King and Son, LTD., London.
- Rose, Peter, S. (1994). **Money and Capital Markets: The Financial System in An Incresigly Global Economy**, 5. Baskı, Richard O.Irwin İnc.
- Ryan-Collins vd. (2011), **Where does Money Come From?**, New Economics Foundation, London.
- Samuelson, Paul ve Nordhaus, William (1948), **Economics**, Nueva York.
- Sealey, Calvin ve Lindley, James T. (1977), “Inputs, outputs and a theory of production and cost at depositary financial institutions”, **Journal of Finance**, 32, 1251–1266.
- Serdar, Derya (2018), **Bankalara Özgü Değişkenlerin Sorunlu Kredilere Etkisi: Türkiye'deki Mevduat Bankaları Üzerinde Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyidoglu, Halil (2001), **Uluslararası İktisat**, 16. Baskı, Giizem Yayınları, İstanbul.
- Shapiee, Rohimi ve Anowar Zahid (2010), “Addressing Economic Meltdown: An Evaluation of Fiat and Credit Money from Islamic Perspective,” **Proceedings of ASBBS Annual Conference: Las Vegas**, 17 (1), 768-783.

- Sözer, Çağıl (2012), **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Bankacılık ve Finans Ana Bilim Dalı / Bankacılık ve Finans Bilim Dalı. Ankara.
- Stiglitz, Joseph E. (1997), **Economics**, 2. Baskı, W. W. Norton, New York.
- Şahbaz, Nazan (2010), **Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Hakan (2019), **Bankacılıkta Para Üretiminin İktisadi ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şıklar, İlyas (2004), **Finansal Ekonomi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskisehir.
- Şimşek, Yücel (2013), **Türk Bankacılık Sisteminde Bireysel Kredilerdeki Teminat Türlerinin Kredi Dönüşlerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Talası, İsmail Anıl (2012), **Türkiye’de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi**, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tekdoğan, Ömer Faruk (2019), **İslam İktisadı Açısından Kısmî Rezerv Bankacılığının Ekonomik İstikrarsızlıktaki Rolü ve Tam Rezerv Bankacılığının Çözüm Potansiyeli**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü - İslam İktisadı ve Finansı Ana Bilim Dalı.
- Thomas, Ryland (1997), **The Demand for M4: A Sectoral Analysis, Part 1 — The Personal Sector**, Bank of England Working.
- Tobin, James (1963), **Commercial Banks as Creators of ‘Money’**, Cowles Foundation Discussion.
- Uludağ, İlhan ve Arıcan, Erişah (1999), **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar–Kurumlar–Araçlar)**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Urgancı, Hikmet (1982), **Para ve Banka**. Önder Matbaası, Adana.
- URL, <https://www.activistpost.com/2012/05/frackin-reserve-fractional-reserve.html>
- URL, <https://www.fte.org/teachers/teacher-resources/lesson-plans/efiahlessons/show-me-the-money-activity/>
- Von Hayek, Friedrich August. (1929), **Geldtheorie und Konjunkturtheorie**, Hölder-Pichler-Tempsky.
- Weatherford, Jack (1997), **The History of Money**, Three Rivers Press, New York.

- Werner, Richard A. (2005), **New Paradigm in Macroeconomics**, Palgrave, London.
- _____ (2014a), “Can Banks Individually Create Money Out of Nothing?—The Theories And The Empirical Evidence”, **International Review of Financial Analysis**, 36: 1-19.
- Werner, Richard. A. (2014b), “How Do Banks Create Money, and Why Can Other Firms Not Do The Same? An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking”, **International Review of Financial Analysis**, 36: 71–77.
- _____ (2016), “A Lost Century in Economics: Three Theories of Banking and the Conclusive Evidence”, **International Review of Financial Analysis**, 46: 361-379.
- White, Lawrence (1999), **The Theory of Monetary Institutions**, Wiley-Blackwell.
- Whittlesey, Charles R. (1944), “Problems of Our Domestic Money and Banking System”, **The American Economic Review**, 34(1): 245-259.
- Wicksell, Knut (1907), “The Influence of The Rate of Interest on Prices”, **Economic Journal**, 17: 213–220
- Withers, Hartley (1920), **The Case for Capitalism**. London.
- Yazıcı, A. (2020), “Kaydi Para Üretimi ve Fıkhi Açıdan Bir Değerlendirme”, **İslam İktisadında Para Bakırdan Dijitale**, 1.Baskı: 139-165, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- Yiğitbaş, Şehnaz Bakır (2013), “Parasal Aktarım Mekanizması: Türkiye’de Banka Kredi Kanalı”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 85, 71-72.
- Zarakolu, Avni (1999), **Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara.

EKLER

Ek 1: Kısmi Rezerv Animasyonu QR Kodu

ÖZGEÇMİŞ

Enis TÜYSÜZ, 2008 yılında İskender Paşa İlkokulu'nu; 2012 yılında 88.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi'ni; 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

TÜYSÜZ, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.